

**Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Запорізької обласної ради**

В.М. Приходько

**СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ З МОНІТОРИНГУ
ЯКОСТІ ОСВІТИ ТА ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ**

Запоріжжя 2010

ББК: Ш141.4-4+ЧЗ1

УДК: 81'374:37.011

П 775

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради від 29 вересня 2009 р. протокол №5.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки як словник для вчителів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, організаторів післядипломної педагогічної освіти та слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/11-6721 від 21.07 2010 р.

Приходько В.М. Словник основних термінів і понять з моніторингу якості освіти та превентивного виховання. – Запоріжжя, 2010.

Рецензенти:

Єльнікова Г.В. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

В.М. Оржеховська – доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії превентивної педагогіки Інституту проблем виховання АПН України.

Словник складено за енциклопедичним принципом. Викладені в ньому поняття трактуються в контексті сучасних досягнень у галузі моніторингових досліджень та управління сучасними загальноосвітніми навчальними закладами.

Словник розрахований на вчителів, керівників ЗНЗ, методистів, працівників управління освітою, науковців та студентів вищих навчальних закладів.

Передмова

Правильне розуміння, поняття й інтерпретація термінологічних термінів є важливою умовою в будь-якій професійній сфері, особливо в освітній, і саме сьогодні, коли запроваджується новий перелік поєднання напрямів, спеціальностей і спеціалізацій, за якими здійснюватиметься підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Необхідність створення «Словника основних термінів і понять з моніторингу якості освіти і превентивного виховання учнів» обумовлена включенням з 2008/2009 навчального року нової спеціалізації «Освітні вимірювання», що дозволить здійснювати підготовку вчителів-предметників, які матимуть додаткову кваліфікацію фахівця в галузі освітніх вимірювань, реалізацією програми підготовки та підвищення кваліфікації вчителів курсу «Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти», створенням методик використання тестових технологій для оцінювання якості освіти і виховання, а також використанням ефективних методів організації навчально-пізнавальної діяльності, модернізацією післядипломної освіти вчителів, начальників управлінь освіти і науки та керівників загальноосвітніх навчальних закладів і закладів післядипломної педагогічної освіти.

Однак педагогічно-управлінська діяльність свідчить про те, що значна частина керівників навчальних закладів, місцевих адміністрацій, органів управління освіти не завжди правильно використовує понятійно-наукові терміни, які стосуються моніторингу якості освіти і превентивного виховання, що інколи приводить до плутанини та помилок у їх трактуванні, оцінюванні реальної ситуації, розумінні певного освітнього процесу і виховної діяльності.

Словник основних термінів і понять моніторингу якості освіти і превентивного виховання суттєво відтворює цю прогалину. Основна мета словника – ознайомити керівників навчально-виховних закладів, керівників органів управління освіти, методистів, інструкторів зовнішнього незалежного оцінювання, організаторів післядипломної освіти педагогічних працівників і фахівців соціальних установ і громадських організацій, дотичних до проблем моніторингових досліджень і превентивного виховання із основними поняттями і

термінами з моніторингу і превентивного виховання, прийти до загальноприйнятих тлумачень науково-понятійного апарату у новому соціально-педагогічному контексті.

Оскільки за інформаційним змістом словник є навчально-довідковим, а за призначенням науково-популярним, він підсумовує наполегливі пошуки і певні здобутки щодо впровадження концептуальних засад моніторингу і превентивного виховання.

Тому в словнику подається слово-основа, від якого утворилося певне поняття, потім в алфавітному порядку, за правилами створення довідкової літератури, українською, російською, англійською мовами, що дає змогу читачеві достатньо повно усвідомити зміст понять, які вважаються у сучасній науково-педагогічній та соціально-управлінській навчальній літературі саме з моніторингу оцінювання якості освіти і превентивного виховання.

Відмінність словника від навчальних посібників і керівництв полягає в тому, що довідник містить насправді тільки необхідні, чисто практичні і в той же час відповідні сучасному рівню науки і освітньої практики відомості для більш поглибленого спеціального вивчення проблем з питань моніторингу якості освіти і превентивного виховання.

Автор впевнений в тому, що будь-яке вирішення проблеми треба шукати не стільки в значенні, скільки – і це найважливіше – в тому точному, однозначному розумінні уживальних слів і термінів, і сподівається на зацікавлену і об'єктивну оцінку праці з боку колег-науковців і фахівців практиків та зі щирою вдячністю прийме всі доброзичливі побажання щодо поліпшення словника.

Словник призначений для організаторів освіти, науково-педагогічних працівників, вчителів, вихователів, соціальних педагогів, практичних психологів, працівників соціально-педагогічних служб і консультацій.

Водночас словник може стати в пригоді студентам соціально-гуманітарних і правознавчих факультетів навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Він може бути використаний у системі післядипломної педагогічної освіти, підвищення кваліфікації державних службовців.

Скорочення назв мов

англ. – англійська

грец. – грецька

італ. – італійська

лат. – латинська

нім. – німецька

середньо лат. – середньолатинська

франц. – французька

Український алфавіт

**А а Б б В в Г г Ґ ґ Д д Е е Є є Ж ж З з И и І і Ї ї Й й К к
Л л М м Н н О о П п Р р С с Т т У у Ф ф Х х Ц ц Ч ч Ш ш
Щ щ Ъ ъ Ю ю Я я**

Латинський алфавіт

**A a B b C c D d E e F f G g H h I i J j K k L l M m N n O o
P p Q q R r S s T t U u V v W w X x Y y Z z**

Грецький алфавіт

**Α α Β β Γ γ Δ δ Ε ε Ζ ζ Η η Θ θ Ι ι Κ κ Λ λ Μ μ Ν ν Ξ ξ Ο ο
Π π Ρ ρ Σ σ, ς Τ τ Υ υ Φ φ Χ χ Ψ ψ Ω ω**

Російський алфавіт

**А а Б б В в Г г Д д Е е Ё ё Ж ж З з И и Й й К к Л л М м Н
н О о П п Р р С с Т т У у Ф ф Х х Ц ц Ч ч Ш ш Щ щ Ъ ъ Ы ы
Ь ь Э э Ю ю Я я**

РОЗДІЛ 1. ТЕЗАУРУС БАЗОВИХ ПОНЯТЬ З МОНІТОРИНГУ І ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

EXPRESSIS VERBIS VIRES (лат.)

У точних виразах сила

Не забувай

На праведном пути

То, что старик Марк Твен

Сказал когда-то:

Ты должен

Слово нужно найти,

А не его

Троюродного брата

Александр Гитович

А

АВТОР – автор - (лат. auctor – засновник, творець) – author – творець наукового дослідження, проекту, винаходу, художнього (публіцистичного) твору тощо.

АВТОРИТЕТ – авторитет - (лат. auctoritas-влада, вплив), authority-гідність, сила, влада – та чи інша міра визнання групою, колективом особистих і ділових якостей будь-якого зі своїх членів, який відбиває його фактичний вплив на стан справ в цій групі, колективі. Поняття А. відносять також до статусу - посади, звання, організації і т. ін. У цьому розумінні поняття А. схоже з поняттям престиж і лідерство (лідер). В ін. значеннях під А. розуміють владу.

АВТОРИТЕТНІСТЬ – авторитетность - (лат. auctoritas - влада, вплив), auctoritiveness – здатність людини мати певний вплив серед людей, бути для них джерелом ідей і користуватися їх визначенням і повагою.

АВТОРСЬКА ШКОЛА – авторская школа – author's royalties – оригінальна загально-педагогічна, дидактична, методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням надбань педагогіки, психології, вікової фізіології та інших наук,

вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за участю її автора (авторів) принаймні в одному навчально-виховному закладі.

АВТОРСЬКИЙ МОНІТОРИНГ – авторський моніторинг – (лат. auctor – засновник, творець, письменник і monitum – застерігати, закликати, навчати, умовляти) – author’s monitoring – це внутрішнє, індивідуальне само дослідження педагогом чи учнем особистісних та професійних якостей з метою самокорекції, саморозвитку слабких і сильних сторін власної особистості.

АВТОСУГЕСТІЯ – автосугестія – (лат. auctor suggestio – навчаю, навіваю) – authors suggero – самонавіювання, самовплив на психіку.

АВТОТРЕНІНГ – автотренінг (лат. auctor і англ. train – тренувати) - authors train – психотерапевтичний метод, який поєднує навчання м’язового розслаблення з елементами самонавіювання.

АГРЕСИВНІСТЬ – агресивність - (лат. aggredior-нападаю), aggressivity – ворожість, властивість чи риса особистості, яка підкреслює її тенденцію чинити неприємності, нападати, заподіювати шкоду іншим людям і навколишньому світу.

АДАПТАЦІЯ – адаптація - (лат. adopto-притосовую), adaptation – притосовування органів почуттів до особливостей діючих на них стимулів з метою їх найкращого сприйняття і забезпечення рецепторів від перевантажень.

АДАПТАЦІЯ НАВЧАННЯ – адаптація к обучению (лат. adopto-притосовування), процес активного притосовування людини до вимог нового освітнього середовища за допомогою різноманітних засобів.

АДАПТАЦІЯ У НАВЧАННІ – адаптація в обучении (лат. adopto-притосовування), складний, багатofакторний, взаємопов’язаний педагогічний процес долання учнями адаптаційних труднощів. Спрощення тексту для тих, хто починає вивчати якийсь навчальний предмет.

АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – адаптація социальная - (лат. adopto-притосовую, socialis-суспільний), social adaptation – процес активного притосовування індивіда до змін середовища за допомогою різних соціальних засобів.

АДАПТИВНА СТРУКТУРА – адаптивная структура - (лат. adopto-пристосовую, structura-побутова, устрій), adaptive structure – організаційна структура, яка дозволяє гнучко реагувати на зміни в оточуючому середовищі, і тим самим відрізняється від механістичної (бюрократичної) структури. Має також назву органічної структури.

АДМІНІСТРАЦІЯ – администрация – (лат. administration – керування, управління), administration – керівний персонал установи, підприємства, організації (директор, завідувач та ін.).

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОВНОВАЖЕННЯ – административные полномочия - (administrative authority) – форма повноважень, які передаються адміністративним функціям і керівникам, на відмінну від лінійних повноважень, коли останні передаються підлеглим.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО – административное право - administrative law – закони, що регулюють адміністративний процес надання допомоги.

АДМІНІСТРАТОР (лат. administrator – розпорядник; правитель) – посадова особа, яка керує чим-небудь; відповідальний розпорядник.

АДМІНІСТРАЦІЯ (лат. administration – управління) – посадові особи, персонал, що керує установою, підприємством.

АКМЕОЛОГІЯ – акмеология - (гр. акме-вища міра чогось, квітуча сила, logos-вчення, наука), acmeology – наука про вікові здібності та їх розвиток в кожному віковому періоді.

АКРЕДИТАЦІЯ – аккредитация – (лат. accredo - довіряю) – accretion – документальний дозвіл для певної діяльності.

АКРЕДИТАЦІЯ – аккредитация – (лат. accredo – довіряю) – accrediting – процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

АКРЕДИТОВАНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – аккредитированное высшее учебное заведение – the accredited university – вищий навчальний заклад, що визнаний спроможним провадити освітню діяльність

пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, за напрямками і спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, не менше двох третин з яких є акредитованими.

АКРЕДИТОВАНИЙ НАПРЯМ – аккредитированное направление – the accredited direction – напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу отримав право проводити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

АКРЕДИТОВАНА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ – аккредитированная специальность – the accredited speciality – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право проводити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

АКСЕЛЕРАЦІЯ – акселерація - (лат. acceleratio-прискорення), early development – прискорення росту і розвитку дітей та підлітків, настання статевої зрілості в більш ранньому віці.

АКТИВ – актив - asset – все, що має грошову вартість і є власністю фірми або окремої особи.

АКТИВНІСТЬ – активность - (лат. activus-діяльний, дійовий), activity – здатність змінюватися під впливом зовнішніх та внутрішніх стимулів – подразників. У людини А. - важлива риса: здатність змінювати навколишню дійсність згідно з власними потребами, поглядами, цілями. А. виявляється в енергійній, інтенсивній діяльності в праці, навчанні, різних видах творчості, у спорті, іграх тощо. Протилежність А. – пасивність.

АКТИВНІСТЬ УЧНІВ У НАВЧАННІ – активность учащихся в обучении - (лат. activus-діяльний, дійовий), student active learning – дидактичний принцип.

АКУЛЬТУРИЗАЦІЯ – акультуризация - (гр. а-частка заперечення, лат. cultura-виховання, розвиток), acculturation – набуття одним народом тих чи інших форм культури іншого народу, яке відбувається в результаті взаємодії цих народів; процес присвоєння групою або індивідом соціальних образів, стереотипів поведінки, цінностей, звичаїв інших індивідів і груп.

АКУПЕДІЯ – акупедія - (гр. аcho-чую, peedia-виховання, навчання), asupedia – розділ теорії виховання і навчання дітей з вадами слуху.

АКЦЕНТУАЦІЯ – акцентуація - (лат. *accentus*-наголос), *accentuation* – виділення будь-якої властивості чи ознаки на фоні інших, її особливий розвиток.

АКЦЕНТУЙОВАНІ ТИПИ ХАРАКТЕРУ – акцентуированные типи характера - (лат. *accentus*-наголос, гр. *typos*-відбиток, форма, зразок), *accentual types of character* – типове поєднання рис характеру, при яких одна чи декілька рис набувають сильного, незвичайного розвитку за рахунок інших і домінують над іншими, визначаючи собою поведінку людини в різних ситуаціях. У психологічній практиці використовують класифікацію акцентуацій характеру, запропоновану М.В. Личко (1977). Астеноневротичний варіант характеризується схильністю до іпохондричності та підвищеної стомлюваності у поєднанні з дратівливістю. Сенситивний і психоастенічний варіанти характеризуються нерішучістю, схильністю до розміркувань, самоаналізу, своєрідної “етичної скрупульозності”, легкістю утворення obsesій (нав’язливі страхи, побоювання, думки уявлення і дії). Під впливом невдач, в тому числі навчальних, з таким варіантом характеру учні стають настороженими і замкненими. Епілептоїдний варіант характеризується схильністю до дистрофії, ефективною вибуховістю, напруженістю стану інстинктивної сфери, а також в’язкістю, важкою рухливістю, інертністю. Все це накладає відбиток на психіку людей з таким варіантом акцентуації. М.В. Личко звернув увагу на їх подвійність, винахідливість залежно від зовнішніх умов. Будучи надкоректним в одній ситуації, в іншій вони проявляють надзвичайне самолюбівання, злостивість, агресивність і жорстокість. Нестійкий варіант акцентуації характеру автор пояснює безвільністю, яка найбільш чітко виявляється у ставленні до праці, навчання. Такі люди живуть тільки теперішнім, беручи з нього максимум задоволення. Шизоїдний тип акцентуації характеру проявляється аутизмом, замкненістю, нездатністю чи небажанням встановлювати контакти, зниженням потреби у спілкуванні. Це пов’язано з недостатньою здатністю до співчуття. Гіпертимний варіант характеру проявляється домінуванням піднесеного настрою, який іноді та ненадовго затьмарюється короткочасними спалахами дратування.

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ПОЧУТТІВ – амбивалентность чувств - (лат. *ambo-*

обидва, *valentia*-сила), *ambivalence of sense* – внутрішні суперечності, подвійне емоційне переживання відносно однієї і тієї самої події чи предмета. Термін ”А.п.” впроваджено швейцарським психологом і психіатром Блайнером для позначення характерних для шизофреніків суперечливих відносин і реакцій, які швидко змінюються одна одною. Внаслідок цього амбівалентними стали називати і ті складні суперечливі почуття, які виникають у нормальної людини і породжуються багатогранністю предметів і явищ, різноманітністю потреб та інтересів особистості.

АНАЛІЗ - анализ - (гр. *analysis*-розкладання, розчленування), *analysis* – метод, за допомогою якого здійснюється розчленування предмету думки на складові елементи.

Аналіз багатомірний, статистичний – *многомерный, статистический, multi soc'at, static* – розділ математичної статистики, присвячений математичним методам, які спрямовані на виявлення характеру й структури взаємозв'язків між компонентами досліджуваної багатомірної ознаки і для одержання наукових та практичних висновків. Вихідним масивом багатомірних даних для проведення аналізу багатомірного статистичного звичайно слугують результати виміру розглянутих ознак (компонент багатомірної ознаки) на кожному з об'єктів досліджуваної сукупності, тобто послідовність багатомірних спостережень. Значна частина аналізу багатомірного статистичного обслуговує ситуації, у яких досліджувана багатомірна випадкова величина й відповідна послідовність багатомірних спостережень, як вибірка з генеральної сукупності.

Аналіз вторинний – *анализ вторичный* (лат. *secundus* – другий, *second*) – аналіз результатів раніше проведених досліджень, що має мету, відмінну від тієї, котра ставилася в цих дослідженнях.

АНАЛІЗ ВИТРАТ - ВИГОД – *анализ затрат – выгод - (cost - benefit analysis)* – монетаристський аналіз всіх наслідків діяльності.

АНАЛІЗ ВИТРАТ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ – *анализ затрат и результатов - (input-output analysis)* – використання таблиці витрат та результатів для дослідження взаємозалежностей між різними сферами економіки та для складання економічних прогнозів та планів.

АНАЛІЗ ВИТРАТ ТА ВИГОД – аналіз затрат и выгод - (benefit-cost analysis) – порівняння витрат та вигод в процесі прийняття рішень про те, чим слід спрямовувати ресурси та в якій кількості на будівництво підприємства або на здійснення програми виробництва визначеного товару чи послуги.

Аналіз детермінаційний – аналіз детерминационный – (лат. determinatio – обмеження, визначення) determinant – система методів аналізу соціально-економічних даних, у якій завдання обробки й інтерпретації зумовлені як завдання аналізу детермінації. Аналіз детермінаційний виходить із трьох принципів, що трактують ситуацію, яка склалася у сфері емпіричних соціологічних досліджень. Принцип номінальності стверджує, що достатність номінальних шкал у соціальних дослідженнях є виявом фундаментальних властивостей соціального об'єкта (зокрема, ролі, що має діяльність у відображенні і формуванні соціальної характеристики). Принцип конкретності накладає обмеження на способи опису зв'язків між соціальними змінними (індикаторами) повинні вимірюватися як зв'язки між окремими конкретними значеннями цих змінних, а не між змінними взагалі. Принцип обмеженої статистичності показує, що статистичність у соціальних закономірностях виявляє себе лише як обмежене за своїми масштабами порушення детермінізму.

Аналіз дискримінантний – аналіз дискриминантный – (лат. discrimen – різниця) discrimination – галузь статистичного багатовимірного аналізу. Методи й результати аналізу дискримінантного спрямовані на розв'язання наступного завдання. Потрібно побудувати засноване на наявних вибірках найкраще (у визначеному змісті) правило класифікації, що вможливило б приписати деякий новий елемент (багатовимірне спостереження) до своєї генеральної сукупності в ситуації, коли досліднику заздалегідь невідомо, якій із сукупностей цей елемент належить.

Аналіз дисперсійний – аналіз дисперсионный (лат. dispersion – розсіяння) dispersion – метод математичної статистики, призначений для виявлення впливу окремих незалежних одна від одної ознак, який традиційно називають факторами, на деяку ознаку, що спостерігається. Порівняння компонентів дає змогу робити висновок про значущість чи несуттєвість впливу окремого фактора

на змінюваність ознаки, що спостерігається.

Аналіз документів – аналіз документов (лат. documentum – вірець, доказ) – метод збирання інформації. Сукупність методичних прийомів, застосовуваних для добування з документальних джерел інформації, необхідної для розв’язання дослідницьких завдань. Виділяються два основних методи аналізу документів: неформалізований (традиційний) і формалізований (контент-аналіз, від англ. – аналіз змісту). Традиційний аналіз ґрунтується на сприйнятті, розумінні, осмисленні й інтерпретації змісту документів відповідно до мети дослідження. Необхідність у цьому виді аналізу пов’язана з тим, що переважна більшість документів не призначена спеціально для дослідницьких цілей.

АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНОЇ РІВНОВАГИ – аналіз общего равновесия - (гр. analysis – розкладання, розчленування), general equilibrium analysis – дослідження ринкової системи як цілого; дослідження взаємозв’язків між рівноважними цінами, обсягами продукції та рівнями зайнятості на всіх ринках.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИТРАТ – аналіз эффективности затрат - (гр. analysis – розкладання, розчленування) cost - effectiveness analysis – скорочений варіант аналізу витрат - вигод, що порівнює відносну ефективність витрат під час застосування різних підходів.

Аналіз коваріаційний – аналіз коварнантний (лат. cotvarius – різниця) covariation – сукупність методів математичної статистики, що належать до аналізу моделей залежності середнього значення деякої випадкової величини Y від набору не кількісних факторів F й одночасно від набору кількісних факторів X . Змінні Y і X називаються супутніми; фактори F задаються поєднанням умов якісної природи, при яких отримані значення спостереження Y і X , описуються за допомогою так званих індикаторних змінних; серед супутніх та індикаторних змінних можуть бути як випадкові, так і не випадкові (контрольовані в експерименті); якщо випадкова величина Y є вектором, то говорять про багатовимірний аналіз коваріаційний.

Аналіз латентно-структурний – аналіз латентно-структурный – (лат. latens – прихований, structura – побудова, розуміння) latent structural – метод імовірнісно-статистичного моделювання, ідея якого ґрунтується на припущенні,

що поведінка, яка спостерігається (напр. відповіді індивідів на питання тесту чи анкети), є зовнішнім виявом деякої схованої (латентної) характеристики, властивої індивідам. Завдання методу полягає у тому, щоб, вивчивши поведінку індивідів, вивести цю сховану характеристику й класифікувати індивідів за подібністю (рівністю) її значень.

Аналіз педагогічний – анализ педагогический – (грец. paidagogos – веду, виховую) analisis pedagogic – функція управління школою, спрямована на вивчення стану, тенденцій розвитку, об'єктивну оцінку результатів педагогічного процесу та вироблення на цій основі рекомендацій щодо впорядкування системи або переведення її на більш якісний стан.

Аналіз регресійний – анализ регрессивный – (лат. regression – повернення, рух назад) analisis regressive – статистичний метод дослідження залежності (регресії) між залежною ознакою Y і незалежною (регресорами, предикторами) X_1, \dots, X_p .

Аналіз регресійний якісний – анализ регрессивный качественный, analisis regressive qualitative – група методів багатовимірного аналізу даних, що сприяють оцінити вплив декількох якісних (класифікаційних чи номінальних) незалежних ознак X (предикторів) на залежну ознаку Y .

Аналіз структурний – анализ структурный (лат. structura – побудова, розміщення) structural analisis – метод, що допомагає з'ясувати значення окремого соціального явища для функціонування і розвитку певним чином структурованого соціального цілого. При аналізі структурному в ході порівняльного вивчення соціальних феноменів виділяються здебільшого формальні елементи, взаємозв'язок яких і розглядається як основа збереження у незмінному виді структури даної системи.

Аналіз типологічний – анализ типологический (грец. typos – відбиток, форма, зразок) analisis typical – метод вивчення складних соціальних об'єктів, що полягає у виділенні соціально значущих, якісно відмінних одна від одної, внутрішньо однорідних груп об'єктів, які характеризуються сукупністю ознак довільної природи. У соціальних дослідженнях А.Т. здійснюється за допомогою операціоналізації понять, що входять у його визначення, та формалізації їх на

емпіричному рівні з метою побудови типології об'єктів або перевірки гіпотези з погляду її підтвердження. Аналіз типологічний на емпіричному рівні реалізується за допомогою математичних методів.

Аналіз факторний – анализ факторный (лат. factor – чинник, умова, рушійна сила, причина якого-небудь явища, процесу) factor al analis – група методів багатовимірного аналізу даних, що дають змогу подати в компактній формі узагальнену інформацію про структуру зв'язків між ознаками досліджуваного соціального явища, які безпосередньо не спостерігаються.

АНАЛІЗ ЧАСТКОВОЇ РІВНОВАГИ – анализ частичного равновесия - (partial equilibrium analysis) – дослідження рівноважних цін та рівноважних обсягів виробництва або рівнів зайнятості на конкретному ринку з припущенням, що ціни, обсяг виробництва та рівень зайнятості на інших ринках країни залишаються незмінними.

Аналіз факторний якісних даних – анализ факторный качественных данных – (англ. qualitative – якісний), analis factorial qualitative facts – група методів багатовимірного аналізу даних, що ґрунтуються на припущеннях традиційного факторного аналізу і які застосовуються до якісних (категоризованих) даних. Залежно від способів застосування апарату традиційного факторного аналізу можна виділити кілька різних процедур проведення аналізу факторного якісних даних.

АНАЛОГІЯ – аналогія - (гр. analogia-відповідність), analogy – пізнання шляхом порівняння, причому між порівнюваними речами повинна бути як схожість, так і відмінність. Аналогія в навчанні – педагогічний прийом, який полягає в установленні схожості, в якомусь відношенні між явищами і предметами вивчення, різними в решті відношень. Використовується переважно під час пояснення виведеного експериментальним шляхом нового, далекого від звичайних уявлень учнів поняття за допомогою частково схожих більш знайомих понять. Цінність аналогії як прийому навчання полягає в тому, що вона полегшує засвоєння учнями матеріалу, активізує їх мислення, стимулює його до пошуків, наводить на припущення і здогадки, правильність яких перевіряється спеціальним дослідженням або досвідом.

АМЕЛІОРИЗМ – амелиоризм - ameliorism – переконання XVIII сторіччя, що світ може стати кращим завдяки людським зусиллям.

АМНЕЗІЯ – амнезія - (гр. а - частка заперечення, мпаεταε-пам'ять), amnesia – порушення пам'яті.

АППЕРЦЕПЦІЯ – апперцепція - (лат. ad-до, perccept-сприйняття), apperception – залежність сприйняття від минулого досвіду, запасу знань і загального змісту психічного життя людини, які, в свою чергу, є результатом впливу на неї зовнішнього світу. Поняття введено німецьким вченим Г. Лейбніцом. Визначає стан особливої ясності свідомості, її зосередженості на чомусь. У розумінні іншого німецького вченого В. Вундта, позначало деяку внутрішню силу, яка спрямовує хід думок і хід психічних процесів.

АППЕРЦЕПЦІЯ У НАВЧАННІ – апперцепция в обучении - (лат. ad-до, perccept-сприйняття, apperception in teaching) – встановлення зв'язків нових знань із старими в процесі навчання. У педагогіку поняття А. введено Гербартом, який на цьому понятті заснував всю теорію педагогіки як вчення про способи та прийоми засвоєння знань учнів.

АРГУМЕНТ – аргумент – (лат. argumentum – фактичний доказ < arguere – доводити, з'ясовувати, показувати, стверджувати), argument – логічне судження, істинність якого раніше доведено, яке наводиться для обґрунтування істинної тези.

АСПІРАНТ – аспірант - (лат. aspirans-той, що чогось прагне), post-graduate – особа, яка готується до наукової чи викладацької діяльності у вузах і науково-дослідних інститутах. А. працює під керівництвом свого наукового керівника, складає екзамени кандидатського мінімуму, готує дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата наук.

АСПІРАНТУРА – аспирантура - (лат. aspiro-прагну), dratuate course – в Україні основна форма підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів. Організована у 1925 році. Існує очна (3 роки) із забезпеченням аспірантів державною стипендією і заочна А. (4 роки). В А. приймають осіб, які виявили здатність до науково-дослідної діяльності, що мають закінчену вищу освіту, стаж практичної роботи по закінченні вузу не менш 2 років (за обраною

спеціальністю) і склали вступні іспити.

АСОЦІАТИВНА ПСИХОЛОГІЯ – ассоциативная психология - (лат. *associo*-поєдную, пов'язую, гр. *psyche*-душа, *logos*-вчення, навчання), *associative psychology* – психологічний напрямок, який використовує поняття асоціації як головний пояснюючий принцип.

АСОЦІАТИВНЕ ГАЛЬМУВАННЯ – ассоциативное торможение - (лат. *associo*-поєдную, пов'язую), *associative inhibition* – затримка формування нових асоціацій внаслідок негативного впливу раніше утворених зв'язків.

АСОЦІАЦІЯ – ассоциация - (лат. *associo*-поєдную, пов'язую), *association* – поєднання, зв'язок психічних явищ одного з іншим.

АСТЕНИЧНІ ПОЧУТТЯ – астенические чувства - (гр. *astenia*-безсилля, слабкість), *asthenia senses* – забарвлені негативним емоційним тоном почуття пригніченості, смутку, пасивного страху.

АСТЕНІЯ – астения - (гр. *astenia*-безсилля, слабкість), *asthenia* – безсилля, стан нервово-психічної слабкості, який залежить від порушення тону нервових процесів у корі головного мозку. А. виражається у підвищеній стомлюваності, нездатності до тривалої зосередженості, у послабленні пам'яті.

АТЕСТАЦІЯ – аттестация - (лат. *attestatio*-свідоцтво, підтвердження), *attestation* – будь-який закінчений, оформлений, зафіксований результат оцінки людини: визначення кваліфікації, рівня знань працівника чи учня; відгук про його здібності, ділові та інші якості. Явною функцією атестації є встановлення факту придатності тієї чи іншої людини до певної соціальної ролі – учня, вчителя, керівника тощо. Тому кінцевою метою атестації є рішення, яке змінює або зберігає соціальне положення атестованого відповідно до його готовності до виконання даної або подібної соціальної ролі. Атестація як управлінська процедура викликає складну гаму почуттів не тільки у суб'єкта, але й в об'єкта атестації.

АТЕСТАЦІЯ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – *attestation of higher educational establishment* - аттестация высшего учебного заведения – підтвердження державою здатності вищого навчального закладу до проведення навчально-виховного процесу на рівні державних стандартів якості освіти

відповідно до заявленого статуту. Атестації підлягають усі ліцензовані вищі навчальні заклади.

АТЕСТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ – аттестация педагогических и научно-педагогических работников – attestation of members of pedagogical and scientific learned body – визначення їх відповідності зайнятій посаді, рівню кваліфікації, залежно від якого стану педагогічної роботи їм встановлюється кваліфікаційна категорія, визначається тарифний розряд оплати праці, присвоюється педагогічне знання. Атестація педагогічних та науково-педагогічних працівників проводиться відповідно до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту».

АТРАКЦІЯ – аттракция - (лат. attraho-притягаю), attraction – привабливість, потяг однієї людини до іншої, який супроводжується позитивними емоціями.

АТРИБУЦІЯ – атрибуция - (лат. attributio-приписування), attribution – приписування якоїсь безпосередньо не сприйнятої властивості предмету, людині або явищу.

АТРИБУЦІЯ КАЗУАЛЬНА – атрибуция казуальная - (лат. attributio-приписування), causal attribution – приписування якоїсь пояснювальної причини дії, що спостерігається, або вчинку людини.

АУТИЗМ – аутизм - (гр. autos-сам), autism – порушення нормального ходу мислення під впливом хвороби, психотропних та інших засобів. Відхід людини від реальності в світ фантазій та мрій. В найбільш яскравій формі виявляється у дітей дошкільного віку та у хворих шизофренією. Термін впровадив лікар-психіатр С. Блай Лером.

АУТОГЕННЕ ТРЕНУВАННЯ – аутогенная тренировка - (гр. autos-сам, один, англ. train-виховувати, навчати), autogenetic training – комплекс спеціальних вправ, заснованих на самонавіюванні, та які використовуються людиною для керування власними психічними станами та поведінкою.

АФАЗІЯ – афазия - (гр. aphosia-оніміння), aphasia – порушення мови через ушкодження мозку.

АФЕКТ – аффект - (лат. affectus-душевне хвилювання, пристрасть), affect – короткочасна та сильна позитивна чи негативна емоція, яка виникає у відповідь

на вплив внутрішніх та зовнішніх факторів і супроводжується соматовегетативними порушеннями.

АФЕКТИВНА РОЗРЯДКА – аффективная розрядка - (лат. affectus-душевне хвилювання, пристрасть), affective relaxation – відчуття полегшення, іноді спустошення, яке настає в результаті викликаних афектом дій.

АФЕКТИВНИЙ РОЗРЯД – аффективный разряд - (лат. affectus-душевне хвилювання, пристрасть), affective excitement – стадія патологічного афекту, яка виявляється бурхливим руховим збудженням, розкладом орієнтування тощо.

АФЕКТИВНИЙ ФОН – аффективный фон - (affectus-душевне хвилювання, пристрасть, гр. phonaе-звук, golotimia (сін. голотимія), affective temper – переважаючий настрій.

АФЕКТИВНІ ДІТИ – аффективные дети - (лат. affectus-душевне хвилювання, пристрасть), highly emotional children – діти, в яких через постійне незадоволення деяких істотних потреб виникають і стають стійкими тяжкі емоційні переживання та відповідні форми поведінки.

Б

БАЗОВА ВИЩА ОСВІТА – базовое высшее образование – (лат. basis – основа), foundation education – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

БАЗА ЗНАНЬ – база знаний – (лат. basis – основа), foundation knowledge – сукупність формалізованих знань про предметну галузь, які подаються у вигляді фактів і правил, що виражають евристичні знання про методи розв'язування задач в даній предметній сфері. База знань є складовою частиною інтелектуальних, зокрема експертних систем.

БАЗОВИЙ РІК – базовый год – (лат. basis – основа), base year – рік, який приймається при побудові індексу цін за основу для порівняння з цінами, діючими в інші роки.

БАЙТ – байт - (англ. byte), byte – одиниця кількості інформації, якою електронно-обчислювальна машина може оперувати як єдиним цілим, звичайно складається з 8 бітів; машинні слова кратні за довжиною байту.

БАКАЛАВР – бакалавр - (франц. bachelor), bachelor – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у вищих навчальних закладах другого-четвертого рівнів акредитації припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за однією із спеціальностей, відповідних напрямку підготовки бакалавра, у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

БАР'ЄР ПСИХОЛОГІЧНИЙ – барьер психологический - (фр. barriere-загородження, перешкода; гр. psyche-душа, logos-вчення, навчання), psychological barrier – внутрішня перешкода психологічної (небажання, боязкість, невпевненість тощо), яка заважає людині успішно виконати якусь дію. Часто виникає при ділових і особистих взаємовідносинах людей і перешкоджає встановленню між ними відкритих та довірливих відносин.

БЕЗПЛАТНІСТЬ НАВЧАННЯ – бесплатное обучение – free of charge education - один з основних принципів організації народної освіти. Згідно з конституцією України навчання дітей у державних загальноосвітніх закладах є безплатним. У приватних школах навчання платне.

БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД – биографический метод - (гр. bios-життя; grapho-пишу; methodos – шлях дослідження або пізнання), biographical method – один із методів психолого-педагогічного дослідження. Суть його полягає в збиранні та аналізі матеріалів, які характеризують життєвий шлях і розвиток особи, що досліджується.

БІХЕВІОРИЗМ – бихевиоризм - (англ. behavior - поведінка), behaviorism – вчення, в якому в якості психологічних досліджень розглядається тільки поведінка людини та вивчається її залежність від зовнішніх та внутрішніх матеріальних стимулів. Б. заперечує необхідність наукового дослідження власне психічних явищ. Засновником Б. вважається американський вчений Д.Вотсон.

БІХЕВІОТЕРАПІЯ – бихевиотерапія - (англ. behavior-поведінка; гр. therapia-лікування), behaviourtherapeutics – лікування умовно-рефлекторним шляхом.

БІФУРКАЦІЯ – бифуркація - (лат. bifurcus-роздвоєний), bifurcation – поділ старших класів середньої школи на два напрямки (наприклад, гуманітарний та природниче - математичний або класичний та реальний).

БЛАГОДІЙНІ ПРОГРАМИ – благотворительные программы - (welfare programs) – програми державної допомоги.

БРЕЙСТОРИНГ – брейнсторминг - (англ. brain-storm-раптова ідея, плідотворна думка), brainstorming – соціальний метод організації спільної групової творчої роботи людей, розрахованої на підвищення їх розумової активності та вирішення складних інтелектуальних завдань

БЮДЖЕТ ПОВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ – бюджет полной занятости - full-employment budget – співвідношення державних витрат та прибутків, активне та пасивне сальдо бюджету, яке склалося б, якби економіка на протязі року функціонувала в умовах повної зайнятості.

БЮДЖЕТ СІМЕЙНИЙ – бюджет семейный - family budget – сукупність прибутків і витрат сім'ї на певний період; складається із заробітку всіх працюючих членів сім'ї.

БЮДЖЕТ ЧАСУ - бюджет времени - budget of time – розподілення в часі життєдіяльності індивіду або групи, яке відноситься до певного проміжку часу (доба, тиждень, місяць, рік).

БЮДЖЕТ ШКОЛИ – бюджет школы - school budget – щорічне асигнування грошових коштів із районного або міського бюджету на утримання школи. Встановлюється залежно від кількості учнів і класів, і також затверджених посадових окладів учителів та інших працівників і розкривається в річному

кошторисі, який складається на рік (з 1 січня по 31 грудня).

В

ВАЛІДНІСТЬ – валидность - (гр. validos-дійсний, придатний), validity – в соціальних дослідженнях проблема, чи отримані результати відображають саме те, що передбачалося відобразити.

ВАЛІДНІСТЬ МЕТОДА ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – валидность метода психологического исследования - (гр. validos-дійсний, придатний), qualitative psychological method – якість методу психологічного дослідження полягає в тому, наскільки він придатний для вивчення і оцінки того, для чого він був призначений з самого початку; відповідність між тим, що методу психологічного дослідження приписується, і тим, що він фактично дає.

ВАЛІДНІСТЬ ТЕСТУ – валидность теста – validity of a test – ступінь до якої тест вимірює те, що передбачалось виміряти.

ВЕДУЧИЙ ТИП ДІЯЛЬНОСТІ – ведущий тип деятельности - leading type of activity – діяльність, яка найбільше сприяє розвитку дитини в даний період її життя і веде за собою розвиток.

ВЕДУЧИЙ ТИП СПІЛКУВАННЯ – ведущий тип общения - main type of communication – тип спілкування з оточуючими людьми, який переважає в даний віковий період, завдяки якому в людині формуються її основні особистісні якості.

ВЕЛИКА ГРУПА – большая группа - community – значне за кількісним складом соціальне об'єднання людей, утворене на основі якоїсь абстрагованої соціально-демографічної ознаки: статі, віку, професійної приналежності, соціального або економічного становища тощо.

ВЕРБАЛЬНИЙ – вербальный – (лат. verbalis-словесний), verbal – який відноситься до словесної мови.

ВЕРБОМАНІЯ – вербомания - (лат. verbalis-словесний), verbomania - хвороблива захопленість розмовами, пристрасть до балакання.

ВЗАЄМОДОПОМОГА – взаимопомощь - mutual aid – принцип, за яким

люди об'єднуються з метою надання взаємної допомоги чи підтримки. Часто приймає форму взаємного страхування на випадок труднощів.

ВЗАЄМОДОПОМОГА – взаимопомощь - mutual aid – відносини між класами, соціальними верствами, групами, індивідами у суспільстві, що виникають на основі спільності їх інтересів і мети і виявляються у взаємному обміні діяльністю та її продуктами, підтримці й товариському співробітництву.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК – взаимосвязь - interrelationship – категорія, яка відображає взаємовідношення різних предметів і явищ у процесі руху і розвитку.

ВЗАЄМОДІЯ – взаимодействие - cooperation – одна із форм взаємозв'язку між явищами, людьми, установами.

ВИБІРКА – выборка - sampling – підбір об'єктів для дослідження. Частина об'єктів із загальної сукупності, відібраних для вивчення для того, щоб зробити висновки про усю загальну сукупність об'єктів. Репрезентативність виборки – представництво тестових завдань певної галузі.

ВИМІРЮВАННЯ – измерение – measurement – процедура виставлення чисел (зазвичай вони називаються балами) за певні характеристики особи у такий спосіб, щоб числа відображали ступінь, до якої особа володіє цими характеристиками.

ВИМОГИ – требования - claims – заява на подання допомоги, що надходить з будь - якого джерела; конкретний процес подання заяви на надання конкретної допомоги чи послуг.

ВИТІСНЕННЯ – вытеснение - exclusion – один із захисних механізмів у психоаналітичній теорії особистості (див. психоаналіз). Під впливом В. з пам'яті людини виводяться із свідомості в сферу несвідомих відомостей, які викликають сильні неприємні емоційні переживання.

ВИХОВАТЕЛЬ – воспитатель - teacher, educator – особа або організація, яка здійснює виховання; посадова особа, яка займається вихованням дітей і молоді в навчально-виховних закладах.

ВИХОВАННЯ – воспитание – upbringing, education – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних

факторів.

ВИЩА АТЕСТАЦІЙНА КОМІСІЯ УКРАЇНИ (ВАК) УКРАЇНИ – высшая аттестационная комиссия ВАК Украины – Higher Examination Board of Ukraine (HEB) – державний орган, який присуджує наукові ступені науковим і науково-педагогічним працівникам усіх галузей науки, техніки, освіти й культури. Створена 1922, почала діяти з 1993 року.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – высшее учебное учреждение – higher educational establishment – освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД В УКРАЇНІ - высшее учебное учреждение в Украине – higher educational establishment in Ukraine – освітня установа, яка має статус юридичної особи й реалізує освітні професійні програми вищої професійної освіти. В. н. з. створюються, функціонують і ліквідуються згідно з законом «Про освіту», іншими законодавчими актами України, своїм статусом. За організаційно-правовими формами можуть створюватися державні, муніципальні, недержавні (приватні, громадські і релігійні організації).

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ – высшее учебное учреждение государственной формы собственности – state higher educational establishment – вищий навчальний заклад, заснований державою, що фінансується з державного бюджету і підпорядковується відповідному центральному органу виконавчої влади.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КОМУНАЛЬНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ - высшее учебное заведение коммунальной формы собственности – municipal higher educational establishment – вищий навчальний заклад, заснований місцевими органами влади, що фінансується з місцевого бюджету і підпорядкований місцевим органам влади.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ - высшее учебное заведение частной формы собственности – private higher educational establishment – вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності і підпорядкований власнику (власникам).

ВИЩА НЕРВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ – высшая нервная деятельность - (лат. nervus – жила, нерв), higher nervous activity – діяльність головного мозку (великих півкуль з найближчою підкоркою), яка забезпечує нормальні складні відносини організму з навколишнім світом.

ВИЩІ ПСИХІЧНІ ФУНКЦІЇ – высшие психические функции - (лат. psyche – душа; functions – виконання, завершення), higher mental functions – перетворені під впливом життя в суспільстві, навчання та виховання психічні процеси людини. Поняття впроваджено Л.С. Виготським у рамках культурно-історичної теорії розвитку.

ВИЩА ОСВІТА – высшее образование – higher education – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

ВІДБИТТЯ - отображение - reflection – філософсько-гносеологічне поняття, яке відноситься до теорії пізнання. Відповідно до нього всі психічні процеси та стани людини розглядаються як відбиття в голові людини об'єктивної від неї дійсності.

ВІДБІРНИЙ ЦЕНТР – отборочный центр - research center – дослідний заклад, в якому здатність до виконання трудових навичок оцінюють методами моделювання.

ВІДДІЛЕННЯ – отделение – department – структурний підрозділ, що об'єднує навчальні групи з однією або кількох спеціальностей, методичні навчально-виробничі та інші підрозділи. Відділення створюється рішенням керівника вищого навчального закладу, якщо на ньому навчається не менше ніж 150 студентів.

ВІДДІЛ НАРОДНОЇ ОСВІТИ – отдел народного образования – department

of national education - орган державного управління, який керує народною освітою на території району, міста, області.

ВІДДІЛ ОСВІТИ І НАУКИ – отдел образования и науки - department of education and science, орган державного управління, який керує освітою і наукою на території району, міста, області.

ВІДМІННА КОМПЕТЕНТНІСТЬ - отличная компетентность – (фр. competence - вміння), distinctive competence – завдання або процес, який реалізується організацією, особистістю значно краще за інші.

ВІДПОВІДНІСТЬ – соответственность – (фр. eligibility – бажаний), eligibility – критерії, за яким визначають, чи повинні люди отримувати допомогу.

ВІДНОСИНИ УПРАВЛІНСЬКІ – отношения управленческие – government relations – відносини, які виникають не тільки між різними рівнями ієрархії управління, але й у середині адміністративних органів на кожному з цих рівнів.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – ответственность – (лат. responses – відповідність), responsibility – обов'язковість виконувати завдання та забезпечувати їх задовільне завершення.

ВІДЧУЖЕННЯ – отчуждение - (лат. alienatio – відчуження), alienation – процес або результат втрати для людини значення чи особистісного розуміння того, що раніше привертало її увагу, було для неї цікавим і важливим.

ВІК – возраст - age – період часу від народження організму до теперішнього або якогось іншого моменту. Характеристика життя організму, яка відображає ріст, розвиток, дозрівання та старіння. В. хронологічний (паспортний чи календарний) – період від народження до моменту його обчислення. В. біологічний – сукупність обмінних, структурних, функціональних, регуляторних особливостей і пристосованих можливостей організму.

ВІКАРНЕ НАУЧЕННЯ – vicarное научение – (лат. vicarious – замінюючий), vicar teaching – навчання, яке здійснюється через пряме спостереження за сенсорно представленими зразками та їх наслідування. Набуття людиною знань, умінь і навичок через пряме спостереження та наслідування спостерігаю чого об'єкта.

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ – возрастная психология - age psychology – галузь

психології, яка вивчає психологічні особливості людей різного віку, їх розвиток і перехід від одного віку до іншого.

ВКЛЮЧЕНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ – включенное наблюдение - participant observation – техніка соціального дослідження, використовуючи яку, дослідник стає частиною процесу, що його він досліджує.

ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ – внутренние факторы влияния - (фр. facteur – розкласти), internal factors of influence – внутрішні фактори обстановки, такі як цілі, організаційний стиль, завдання, мікроклімат, характер керівництва та ін, які впливають на діяльність організації, установи.

ВНУТРІШНЬО-ГРУПОВИЙ ЕФЕКТ – внутренне-групповой эффект - internal group effect – соціально-психологічне явище, яке виникає в результаті взаємодії членів групи (групова думка, груповий настрій та ін.).

ВНУТРІШНЯ ПОЗИЦІЯ - внутренняя позиция - inner position – система соціальних установок людини, тісно пов'язаних з її актуальними потребами та які визначають основний зміст і спрямованість діяльності в даний період життя.

ВОКАБУЛЯРІЙ – вокабулярий – (лат. vocabularium – словник) – короткий словник до хрестоматії або до розділів підручника.

ВОЛЯ - воля - will – властивість (процес, стан) людини, яка виявляється в здатності свідомо керувати своєю психікою та вчинками. Виявляється у подоланні перешкод, що виникають на шляху досягнення свідомо поставленої мети.

ВПРАВА – упражнение - exercise – систематичне повторення якоїсь дії, руху тощо.

ВСЕОХОПНЕ ТЕСТУВАННЯ – всеобъемлющее тестирование, all-embracing – це крок, що логічно завершує стадію кількарічних зусиль в експериментальному режимі.

ВТОРИННИЙ АНАЛІЗ – вторичный анализ - secondary analysis – дослідження, що виконуються на матеріалі, зібраному іншими. Див. Первинний аналіз.

ВТОМА – усталость - tiredness – стан тимчасового зниження функціональних можливостей організму, який настає внаслідок інтенсивної чи

тривалої діяльності, проявляється через погіршення кількісних та якісних показників цієї діяльності (зниження працездатності), функцій і який супроводжується, як правило, почуттями втоми, зниженням емоційних реакцій та емоційного тону.

ВУНДЕРКІНД – вундеркинд – (лат. prodigium – чудо, диво; фр. enfant – дитя), infant prodigy – див. обдаровані діти.

ВУЛЬГАРИЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – вульгаризация социальная - social vulgar – спрощення соціальних явищ і процесів, їх інтерпретація з точки зору повсякденної свідомості.

ВЧЕНЕ ЗВАННЯ – учёное звание – (лат. sciens (scientis) – знаючий, умілий, досвідчений, майстерний, facere – робити), scientific knowledge - звання, яке присвоюється науковим працівникам залежно від виконуваної ними науково-дослідної роботи або науково-педагогічної роботи. Вчене звання – старший науковий співробітник, доцент, професор присвоюються на основі рішень вчених рад вищих навчальних закладів освіти, наукових установ і організацій у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України; академічні звання – член кореспондент, дійсний член (академік) НАН України, або галузевих академій (аграрних, медичних, педагогічних наук тощо).

ВЧЕНА СТУПІНЬ – ученая степень – (лат. sciens (scientis) – знаючий, умілий, досвідчений, майстерний, facere – робити), scientific-degree – рівень наукової кваліфікації фахівця в системі наукової діяльності. Наукові ступені науковим, науково-педагогічним працівникам усіх галузей науки, техніки, освіти й культури присуджує Вища атестаційна комісія (ВАК) України.

ВЧИНОК – поступок - deed – свідомо здійснена людиною та керована волею дія, що виходить з певних переконань.

Г

«ГАЙДЕНС» - гайденс – (фр. guider – вести, керувати, спрямовувати), quidance – психолого-педагогічна консультативна служба в системі освіти США. Служба «Г» у навчальному закладі включає п'ять компонентів: 1) служба

вимірювання (оцінки); 2) служба інформації; 3) служба консультування; 4) служба влаштування на роботу; 5) служба контролю за результатами навчання.

ГАРАНТ - гарант - (фр. garant-поручитель), guarantor – держава, установа або особа, які дають у чому-небудь гарантію, беруть на себе відповідальність щонебудь виконати.

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНІ – гарантии социальные – (фр. garant – гарантія, порука), social guarantee – матеріальні і юридичні способи забезпечення реалізації соціально-економічних прав людини у суспільстві (право на труд, освіту, охорону здоров'я, забезпечення в старості і на випадок втрати працеспроможності).

ГАРАНТІЯ – гарантия - (фр. garant – гарантія, порука), guarantee – сукупність правових принципів і засобів, механізм, який забезпечує виконання норм міжнародного права і виконання міжнародних обов'язків. Основною формою є в наш час гарантійні договори.

ГЕНІЙ – гений - (лат. genius – гений, дух (притаманий одній людині) genius – людина, якій притаманна найвища творча обдарованість - геніальність.

ГЕНДЕРНІ РОЛІ – гендерный роли - (фр. genre – рід), gender roles – соціальні ролі або очікування, які обумовлюють діяльність жінок та чоловіків.

ГЕНІАЛЬНІСТЬ – гениальность (лат. genius - гений, дух (притаманий одній людині)), genius (greatness) – вищий рівень розвитку людини та її здібностей, який робить її видатною особистістю у відповідній галузі або сфері діяльності. Відмінність Г. від таланту - в мірі обдарованості. Геній створює нову епоху в своїй галузі.

ГЕРОНТОКРАТІЯ – геронтократия - (греч. geron-стара людина і kratos-влада), gerontocratia – принцип управління, при якому влада належить старійшинам.

ГЕШТАЛЬТ – гештальт - (нім. gestalt – форма, контур), structure, system) – структура, ціле, система.

ГЕШТАЛЬТГРУПИ – гештальт группы - (нім. gestalt – форма, контур), gestalt groups – групи людей, які утворюються для психотерапевтичної дії в гештальттерапії.

ГЕШТАЛЬТТЕРАПІЯ – гештальттерапия - (нем. *gestalt* – форма, контур, лат. *therapia* - сприйняття), *gestalt therapy* – система методів і процедур психотерапевтичного впливу на людину, заснованих на теорії гештальтпсихології - галузі психологічних досліджень, які визначають як найголовніші закономірності утворення і функціонування цілісних структур, виходячи з яких пояснюються їх елементи та зв'язки між ними. Головний принцип Г. - безперечне прийняття людиною себе, інших людей та решти світу такими, якими вони є, сприйняття і оцінка наявного стану як цілком досконалого, який не потребує змін та поліпшень.

ГІГІЄНА – гигиена – (гр. *hygieinos* - здоровий), *hygiene* – наука, яка вивчає вплив навколишнього середовища на здоров'я людини, її працездатність, тривалість життя, розробляє практичні заходи, спрямовані на оздоровлення умов життя та праці людини. Вона включає ряд самостійних дисциплін - загальну гігієну, комунальну гігієну, гігієну праці, гігієну харчування, гігієну дітей та підлітків та інше.

ГІПОТЕЗА – гипотеза - (гр. *hypothesis* - основа), *hypothesis* – теоретичне спекулятивне припущення, яке формулюється таким чином, що дозволяє перевірку.

ГЛОСАРІЙ – глоссарий – (лат. *glossarium* – словник, зібрання слів, що потребують пояснення) – мовозн. тлумачний словник застарілих, маловживаних і т. ін. слів, укладений зазвичай до якогось тексту, переважно давнього.

ГОЛОС – голос - *voice* – можливість сказати щось, виступаючи в ролі клієнта служби.

ГРОМАДА – громада – (фр. *communete* – зв'язок), *community* – група людей, пов'язаних спільними характеристиками або культурою; група людей, пов'язаних між собою соціальними відносинами; люди, що живуть в одній географічній місцевості; люди, які мають спільні інтереси.

ГРОМАДА – громада – (фр. *communete* – зв'язок), *community* – група людей, об'єднаних за територіальною ознакою, або за ознаками єдиних інтересів або проблем, наприклад, суспільність родичів, дітей з труднощами у навчанні.

ГРОМАДЯНСТВО – гражданство – (англ.-фр. *citesein* – громадянство),

citizenship – постійна правова належність особи до певної держави, що передбачає сукупність прав та обов'язків цієї особи, визначених законами цієї держави. Основний законодавчий акт, що регулює питання набуття та втрати українського громадянства, - закон України про громадянство.

ГРОШОВА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – денежная заработная плата - money wage – кількість грошей, яку отримує робітник за одиницю робочого часу (година, день і т. п.); номінальна заробітна плата.

ГРУПА – группа – (фр. groupe – група), group - сукупність людей, виділена на основі якоїсь однієї чи кількох загальних для них ознак.

ГРУПОВА ВЗАЄМОДІЯ – групповое взаимодействие – (фр. groupe – група), group cooperation – сукупність комунікативних і операційних міжіндивідуальних зв'язків, необхідних для спільної діяльності.

ГРУПОВА ДИНАМІКА – групповая динамика (фр. groupe – група, dynamique – посуватись, рухатись), group dynamics – напрямок досліджень у соціальній психології, в якому вивчається процес виникнення, функціонування і розвитку різних груп.

ГУМАНІЗМ – гуманизм – (лат. humanitas – людська природа), humanism – напрямок у педагогіці, який виник у добу Відродження. Основна мета – ставитися до людини по-людськи, гуманно.

ГУМАНІСТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ – гуманистическая психология –(лат. humanitas – людська природа), humanist psychology – галузь психології, в якій людина розглядається як вища духовна істота, яка ставить собі за мету самовдосконалення та прагне до її досягнення. Основоположниками вважаються американські вчені Г.Олпорт, А. Маслоу і К. Роджерс.

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА – гуманитарная помощь - (лат. humanitas – людська природа), humanistic aid – один із центральних напрямів в області гуманітарної політики і співробітництва держав. Цілі: збереження життя на Землі, сприяння благо сприятливих умов для існування людей, розвитку їх здібностей на всіх континентах планети.

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА – гуманитарное образование - (лат. humanitas – людська природа), the humanities – спеціальна освіта в галузі гуманітарних наук

на відміну від природничо-наукової освіти.

ГУРТОК ЯКОСТІ - група качества - advanced group – група працівників підрозділу, які на добровільних засадах збираються для того, щоб обговорити проблеми якості та виробити ідеї, спрямовані на підвищення якості. Як правило, члени групи мають спеціальну підготовку, яка дозволяє їм виявляти проблеми, пов'язані з якістю.

Д

ДАНЕ - данное – (фр. sorg – витік, початок), source – об'єкт, який виступає як початковий пункт певного акту пізнання; результат практичної взаємодії людини з навколишнім світом. Д. безпосередньо, з яких починається будь-який процес пізнання, є дані відчуття.

ДАНІ – данные – (лат. datum – давати), data – вихідна інформація для прийняття управлінського рішення.

ДАВЛЕННЯ – давление (нажим) - (лат. pressura - давлення, тиснення), pressure – сукупність методів прямих й опосередкованих впливів на державні органи, економічні структури, політичні і соціальні інститути. Суб'єктом Д. може бути формальна й неформальна група, рух, політична одиниця, управлінська структура і ін.

ДЕДУКТИВНИЙ ПІДХІД – дедуктивный подход – (лат. deductivus – похідний), deductive approach – патер дослідження, що базується на висловленні припущень, що їх необхідно перевірити.

ДЕЗОРГАНІЗАЦІЯ – дезорганизация (лат. organization – організація), disorganization – порушення порядку, дисципліни, безлад організації; розлад, гринджоли.

ДЕЗОРІЄНТАЦІЯ – дезориентация - (фр. orientate – визначити), disorientation – не вірне визначення місця свого перебування. Відсутність уміння розібратися, що сталося. Невірна інформація.

ДЕМОКРАТІЯ – демократия – (гр.. demos – народ; лат. cratio – боронити), democracy – форма управління, при якій верховна влада належить народіві. Форма керівництва яким-небудь колективом, при якому забезпечується

активність і широка участь цього колективу в здійсненні всіх заходів.

ДЕОНТОЛОГІЯ – деонтология – (гр. deon (deontos) – належне, logos – вчення), deontology – наука про сукупність етичних норм виконання працівниками своїх обов'язків (медична деонтологія, юридична деонтологія та ін.).

ДЕРЖАВНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ – государственный служащий - state clerk – особа, яка має відповідні службові повноваження. Державно-службова посада – це визначена структурою та штатним розкладом первинна структурна одиниця органу державної влади (організації) та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами (посадові інструкції) коло службових функцій та повноважень. Загальні засади діяльності та правовий статус державних службовців на законодавчому рівні визначено Законом України «Про державну службу».

ДЕРЖАВНА СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ – государственная система социальной защиты – state system of social protection – надання соціальних послуг державою.

ДЕТЕРМІНАЦІЯ – детерминация – (лат. determination – обмеження, визначення) – позначення ситуації, коли одна властивість, подія, явище впливає на іншу властивість, подію, явище. Термін був уперше введений у науковий обіг у галузі біології німецьким ученим К. Гайдером 1900 р.

ДИПЛОМ – диплом – (лат. diploma – документ, лист), diploma – офіційний документ про закінчення вищого чи середнього спеціального навчального закладу, про присвоєння вченого ступеня чи звання.

ДИРЕКТОР – директор – (лат. director – керівник), director; head master – керівник навчального закладу, який призначається з кращих педагогічних або науково-педагогічних працівників.

ДИСКРЕДИТАЦІЯ – дискредитация - (фр. discrediter – підривати довіру), discreditation – дії, направлені на пониження позитивних якостей, авторитету, підрип довіри до кого-небудь та протиріч; акція (вчинок, акт), яку здійснює суб'єкт з метою забезпечення (запобігання) в соціальній ситуації змін, що визначаються, а також для реалізації своїх потреб, інтересів, цілей.

ДИСКРЕТНІСТЬ – дискретность – (лат. discretus – поділений, переривчастий), independent – незалежність, відокремленість, недоторканість. Перервність протиставляється безперервності.

ДИСКУРС – дискурс – (лат. discursus – міркування), discovery – логічний доказ, розумовий висновок; зв'язний текст у сукупності з екстралінгвальними - прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін. чинниками; текст в аспекті подій; мовлення як цілеспрямована соціальна дія, як компонент взаємодії людей.

ДІЯ СОЦІАЛЬНА – действие социальное - action social – засіб вирішення соціальних проблем.

ДОКТОР НАУК – доктор наук - (лат. doctor – учитель, наставник, scientia – знання), doctor of science – науковий ступінь. Присвоюється особам, які захистили докторську дисертацію й мали до того, як правило вчений ступінь кандидата наук (в Україні) або магістра. У деяких країнах (Австрія, Німеччина тощо) ступінь Д.н. присвоюють особам, що закінчили вищі навчальні заклади й захистили спеціальні роботи.

ДОКУМЕНТ – документ - (лат. documentum – свідчення, доказ), document – діловий папір, який є письмовим доказом чого-небудь, підтверджує право на щонебудь. Письмове посвідчення, яке офіційно підтверджує особу. Матеріальний носій соціально - політичної інформації, створений з метою її передачі та зберігання.

Е

ЕМПІРИЧНИЙ – эмпирический - (гр. empiria – досвід), empirical – фактичний, такий, що базується на спостереженні чи досвіді.

ЕФЕКТ – эффект - hawthorne – сильне враження, результат або наслідок певного впливу.

ЕФЕКТИВНІСТЬ – эффективность - effectiveness – досягнення мети у чому-небудь; визначається на основі зіставлення мети і здобутих результатів, унаслідок чого робиться висновок про ефективність відповідної діяльності.

Є

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ, ЩО НЕ Є УНІВЕРСИТЕТАМИ – европейская ассоциация высших учебных заведений, которые не являются университетами – European schools of high Education (EURSHE) – один із основних членів Болонського процесу щодо формування європейського простору вищої освіти.

ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ – европейская сеть обеспечения качества высшего образования (European network of Quality assurance (ENQA) – одна із структур із забезпечення якості освіти країн-учасниць Болонського процесу.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РЕЄСТР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ – европейский реестр обеспечения качества (European Quality Assurance Register (EQAR) – урядова організація забезпечення якості вищої освіти європейського рівня. Україна стала повноправним урядовим членом EQAR 4 березня 2008 року в Брюсселі (Бельгія).

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ – европейская ассоциация университетов (European University Association (EUA) – консультативний член багатопрофільних (класичних) вищих навчальних закладів із забезпечення якості вищої освіти і підготовки науково-кваліфікованих кадрів.

ЄВРОПЕЙСЬКА СПІЛКА СТУДЕНТІВ – европейская организация студентов – (European Students Union (ESU) – один із основних консультативних членів Болонського процесу щодо втілення в життя проекту «Євро-студент». Діяльність сфокусована на різних аспектах умов життя студентів, які здобувають вищу освіту.

З

ЗАВДАННЯ - задание – item – питання, вправа або завдання, що використовуються для процедури оцінювання.

ЗАВДАННЯ ВИБОРУ ПРАВИЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ – задание выбора правильного ответа – response-choice item – вимагає від учня вибрати відповідь з двох або більше варіантів, які містять вірні та невірні положення та завдання з вибором відповіді з багатьох запропонованих.

ЗАВДАННЯ, ЩО ПОТРЕБУЄ ВИБОРУ З БАГАТЬОХ ЗАПРОПОНОВАНИХ – задание, которое требует выбора из большинства предложенных - multiple-choice item – складається з одного або декількох вводних речень, після яких йде перелік з двох або більше пропонуваніх відповідей. Учень повинен вибрати правильну відповідь з запропонованих.

ЗАВДАННЯ З ВІРНИМИ-НЕВІРНИМИ ВІДПОВІДЯМИ – задание с правильными и неправильными ответами – true-false item – складається з речень, які учень має оцінити та відмітити як вірні чи невірні.

ЗАВДАННЯ, ЩО ПОТРЕБУЄ ЗАВЕРШЕННЯ – задание, которое требует завершения - completion item – містить незакінчене речення, в яке учень повинен вставити слово або коротку фразу, що найкраще за все закінчує речення.

ЗАВДАННЯ З ВИБОРОМ КОРОТКОЇ ВІДПОВІДІ – задание, требующее краткого ответа – short-answer item – потребує від учня відповіді на кожний пункт словом, короткою фразою, цифрою або символом.

ЗАКОН – закон - law – система правил та процедур, завдяки якій держава регулює поведінку окремих осіб та груп людей.

ЗМІСТ ВИЩОЇ ОСВІТИ – содержание высшего образования – the content of high education – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.

ЗМІСТ НАВЧАННЯ – содержание обучения – (лат. education (educationis) – навчання), the content of education – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливості здобуття вищої освіти і певної кваліфікації.

ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ТЕСТУВАННЯ – внешнее независимое тестирование – external independent of test – оцінювання навчальних досягнень

випускників середньої загальноосвітньої школи на підставі однакових вимог; за однаковими процедурами для всіх учасників тестування.

ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ (ЗНО) – внешнее независимое оценивание – external independent of value – один з механізмів об'єктивного вимірювання освіти в Україні; відповідності наявних досягнень її визначеним стандартам. Зовнішнє оцінювання здійснюється у формі письмового тестування з дотриманням однакових вимог і умов для всіх його учасників. Готує матеріали та організовує процедуру зовнішнього оцінювання Український центр оцінювання якості освіти та його регіональні підрозділи. Програмові вимоги з предметів укладено відповідно до навчальних програм середніх загальноосвітніх закладів і програм вступних іспитів до вищих навчальних закладів України.

I

ІЄРАРХІЯ – иерархия - hierarchy – структура влади, в якій люди розташовані вище та нижче один одного за певним принципом.

ІМОВІРНІСНА ВИБІРКА – имоверная выборка - probability sampling – відбір одиниць дослідження для відображення характеристик широких верств населення. Див. Цілеспрямована вибірка.

ІНДИВІДУАЛІЗМ – индивидуализм - individualism – погляд на людей, за яким кожна особа розглядається окремо і наділяється можливістю діяти незалежно від інших людей у суспільстві. Індивід має можливість робити вибір, брати зобов'язання, укладати угоди або намагатися здобути компенсацію легальним шляхом.

ІНДИКАТОРИ – индикаторы – (лат. indicator - показчик), indicators – це засоби, за допомогою яких можна здобути уявлення про поточний стан системи освіти та інформувати про це освітнє товариство. Індикатори виконують одне із основних завдань під час проведення моніторингу та оцінки ефективності функціонування освітньої системи.

ІНДУКТИВНИЙ ПІДХІД - индуктивный подход – (лат. induction – наведення, впровадження), inductive approach – підхід до досліджень, що

починається із збирання матеріалу, після чого відшуковуються типові патерни та встановлюються відношення.

ІНТЕРЕСИ – итересы - interest – все, що підвищує добробут та вигідність становища людей.

К

КАНДИДАТ НАУК – кандидат наук – (лат. candidates - одягнений у біле), doctor of science – перший науковий ступінь в Україні, що присуджується особам з вищою освітою які склали кандидатський мінімум і прилюдно захистили дисертацію. Ступінь К.н. присуджують спеціалізовані учені ради вузів (факультетів) або науково-дослідних установ. Кандидатські дисертації розглядає Вища атестаційна комісія України.

КАФЕДРА – кафедра – (гр. kathedra - ступо, лавка), department – базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу (його філій, інститутів, факультетів), що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом. Кафедра створюється рішенням Вченої ради вищого навчального закладу за умови, якщо до її складу входить не менше ніж п'ять науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менше ніж три з яких мають науковий ступінь або вчене звання.

КВАЛІМЕТРІЯ – кваліметрія – (лат. quails - який, якої якості та гр. metron – міра, metreo - вимірюю), галузь науки, яка вивчає і реалізує методи кількісної оцінки якості продукції.

КВОРУМ – кворум – (лат. quorum (praesentia sufficit) – чия (присутність достатня) – кількість присутніх на зборах або на засіданні якогось органу, що дозволяє визначити його рішення правочинним.

КЛАС – класс – (лат. classis – розряд, група) – 1) сукупність предметів або явищ, які мають спільні ознаки; розряд, підрозділ; 2) група учнів чи студентів у школах або інших навчальних закладах; шкільне приміщення для занять; 3)

кваліфікація, фах.

КЛАСИФІКАЦІЯ – классификация – (лат. classis – розряд і facere – робити) – розподіл чого-небудь за класами згідно з наявними ознаками.

КЛАСИЧНИЙ – классический – (лат. classicus – взірцевий) – бездоганний, непересічний, типовий, характерний.

КЛАСИЧНА ОСВІТА – классическое образование (лат. classicus – взірцевий) – система освіти, що ґрунтується на посиленому вивченні античної спадщини (давньогрецької мови, латини, літератури та культури).

КОГНІТИВНИЙ – когнитивный – (лат. cognition – сприйняття, пізнання) – пов'язаний з пізнанням, мисленням; К. наука – наукова дисципліна, що вивчає роботу людського розуму.

КОНВЕНЦІЯ – конвенция – (лат. convention – договір) – міжнародний договір або угода з якого-небудь спеціального питання, що визначає права й обов'язки держав у певній окремій галузі, наприклад, Конвенція прав дитини.

КЕРІВНИК, МЕНЕДЖЕР – руководитель, менеджер – (лат. manager < manage – управляти, правити), manager – особа, яка керує організацією; ідеальний тип менеджера являє собою людину, яка спеціалізується на організації роботи служб і несе загальну відповідальність за діяльність та функції, що виконуються під її (його) керівництвом.

КІЛЬКІСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ - количественные исследования - quantitative research – дослідження, метою яких є вимірювання результатів та підрахування.

КОНТРОЛЬНІ ГРУПИ – контрольные группы - control groups – групи людей, яких використовують для порівняння з метою визначення ефективності заходів.

КОНЦЕПЦІЯ – концепция – (лат. conception – сприйняття) – система поглядів, розуміння певних явищ, процесів, набір доказів під час побудови наукової теорії.

КОНЦЕПЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА – концепция педагогическая – conception pedagogical – система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідна ідея педагогічної теорії.

КОРЕКТУВАННЯ – корекція - redress, correction – можливість клієнта виправити неякісну практику.

КОШТОРИС ШКОЛИ – бюджет школи – (лат. schole – навчальне заняття), school estimate – документ, в якому визначаються потреби школи в коштах; відповідно до затвердженого кошторису школа фінансується і витрачає кошти, які отримує з бюджету.

КРИМІНАЛЬНА відповідальність за злочини проти дітей – кримінальна ответственность за преступление против детей – (лат. criminalis – злочинний), criminal responsibility for children's crime - встановлена з метою охорони правильного виховання та нормального розвитку підростаючих поколінь від злочинних посягань.

КУЛЬТУРА КОРПОРАЦІЇ – культура корпорации – (лат. cultura виховання, освіта, розвиток; лат. corporatio – об'єднання, спілка), corporative culture – атмосфера або соціальний клімат в організації.

КУЛЬТУРА УПРАВЛІННЯ – культура управления - (лат. cultura виховання, освіта, розвиток), cultus management – сукупність моральних вимог, які стають для державного службовця складовою частиною його звичок і навиків, що виявляються в щоденній поведінці й виконанні службових обов'язків. У вузькому розумінні К.у. - конкретні форми прояву вимог моральності. К.у. в широкому лані охоплює всі сторони культури людини. Це насамперед правила достопрстойності, прийнятий в суспільстві етикет; скромність простота, ввічливість, тактовність, вихованість. Серед головних чинників К.у., які впливають на державне управління, можна відзначити довіру до державних інституцій та довіру до особи. Однак однією з найважливіших умов досягнення високої культури управління є оволодіння теорією й практикою державного управління.

Л

ЛАНЦЮГ КОМАНД – цепочка команд - (фр. commands - від пізньолат. commando - доручаю, наказую), series of orders— ієрархія рівнів управління, яка створюється делегуванням повноважень для здійснення вертикального поділу

координованих зусиль. Відома також як «скамерна підпорядкованість» або «скамерний ланцюг».

ЛАТЕНТНИЙ – латентный – (lateens (latentis - прихований), latent — потайний, який знаходиться в потенції.

ЛІБЕРАЛЬНИЙ КЕРІВНИК – либарельный руководитель - (лат. liberalis— вільний), liberal chief - керівник, який дає своїм підлеглим майже повну свободу у виборі робочих завдань і контролі за своєю роботою.

ЛІДЕР – лидер - (англ. leader, від lead - вести, керувати), leader - член групи, чий авторитет, влада, чи повноваження беззастережно визначаються іншими членами малої групи, що готові йти за ним.

ЛІДЕР ОРГАНІЗАЦІЇ – лидер организации - (англ.. leader, від to lead - керувати; фр. organization - об'єднання), leader of organization — людина, яка ефективно здійснює формальне і неформальне керівництво та лідерство.

ЛІДЕРСТВО – лидерство - (англ. leader, від to lead - вести, керувати), leadership — поведінка лідера в малій групі. Здобуття або втрата ним лідерських повноважень, здійснення ним своїх лідерських функцій.

ЛІЦЕНЗОВАНА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ – лицензированная специальность - (лат. licentia - право, дозвіл), licensed specialization - спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

ЛІЦЕНЗОВАНИЙ НАПРЯМ – лицензированное направление - (лат. licentia - право, дозвіл), licensed direction - напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ – лицензирование - (лат. licentia - право, дозвіл), licensing - процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

ЛІНІЙНЕ АБО ПОТОКОВЕ ПЛАНУВАННЯ – линейное или поточное планирование – (лат. linea - рівний, плоский), special method of planning and stowage - метод планування та розміщення обладнання. Планування здійснюється у вигляді послідовності виконання конкретних завдань відповідно до виробничих операцій.

ЛОГОТЕРАПІЯ – логотерапия – (гр. logos - слово, розум; гр. therapeia - лікування), logotherapy - психотерапевтичний метод, розрахований на те, щоб надати втраченому сенсу життя людини більш визначений духовний зміст, звернути увагу та свідомість людини до справжніх моральних і культурних цінностей. Запропоновано австрійським психіатром В.Франклом і ґрунтується на усвідомленні людиною своєї відповідальності перед людьми і собою.

ЛОКАЛЬНИЙ – локальный – (лат. localis - місцевий), local - локальний, місцевий.

ЛОКУС КОНТРОЛЮ – локус контролю – (лат. locus – місце; фр. controle – нагляд з метою перевірки, перевірка чого-небудь), locus of control - поняття, яке характеризує локалізацію причин виходячи з яких людина пояснює свою власну поведінку та поведінку інших людей, нею спостерігається.

Внутрішній Л.к. - це пошук причин поведінки в самій людині, а зовнішній Л.к. - це локалізація поза людиною, в середовищі її оточення.

ЛОНГІТЮДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ – лонгитюдное исследование – (лат. longus – довший), longdrawn-out reseach – тривале за часом свого проведення наукове дослідження процесів формування, розвитку та змін якихось психічних або поведінкових явищ.

ЛОНГІТЮДНИЙ МЕТОД – лонгитюдный метод (лат. longus - довший; гр. methodos - шлях дослідження або пізнання), longdrawn-out method - обстеження одних і тих самих людей протягом тривалого часу (на відміну від методу вікових зрізів).

ЛЮДИНА – человек - жива істота, яка володіє даром мислення та мови, здатністю створювати знаряддя праці і користуватися ними в процесі діяльності — особистість як втілення високих моральних та інтелектуальних властивостей.

М

МАГІСТР – магістр - (лат. *magister* – начальник, учитель), *master's degree* - освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітнього-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, та спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за такою ж або спорідненою спеціальністю у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань може здійснюватися на основі повної загальної середньої освіти.

МАСОВИДНІ ЯВИЩА ПСИХІКИ – масовидные явления психики – (лат. *massa* - чисельність, велика кількість чогось або когось; гр. *psyche* - душа), *massa phenomena of psyche* - соціально-психологічні явища, які виникають в масах людей (населення, маса, група та ін.). Масовидні явища психіки включають в себе чутки, наслідування, зараження, вплив, навіювання та ін.

МАСОВІ КОМУНІКАЦІЇ – массовые коммуникации - (лат. *massa* - чисельність, велика кількість чогось або когось; лат. *communicatio* - повідомлення, зв'язок), *mass communications* - засоби передачі інформації, розраховані на масову аудиторію.

МАСШТАБ ВІДХИЛЕНЬ – масштаб отклонений – (нім. *masstab*, від *maß* – міра, розмір+*stab* – ціпок), *scale of deviation* - заздалегідь встановлена величина, на яку реально досягнуті результати можуть відрізнятись від запланованих; при цьому не потрібно вживати заходів для коректування.

МАТЕМАТИЧНА СТАТИСТИКА – математическая статистика – (гр.. mathematike-< mathema- наука, знання; нім. statistic, від лат. status – стан, положення), mathematical statistics - галузь вищої математики, яка має справу із закономірностями, що характеризують взаємодію випадкових величин. Методи М.с. широко використовуються в психології та педагогіці для пошуку та виявлення достовірних зв'язків психічних і поведінкових явищ з іншими факторами, які розглядаються як їх причини чи наслідки.

МАТРИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ – матричная организация - (нім. matrix, від лат. matrix (matrces – матка; фр. organization - об'єднання), matrix organization - тип адаптивної структури, в якій члени сформованої групи несуть відповідальність за свою діяльність і перед керівником даного конкретного проекту, де вони працюють постійно.

МЕНЕДЖЕР – менеджер – (англ. manager – керівник), manager – це професійний управлінець, який пройшов спеціальну підготовку з управління діяльністю, організацією, людьми, професійно здійснює функцію управління, усвідомлює, що він представник особливої професії, а не просто людина, що займається управлінням.

МЕНЕДЖМЕНТ – менеджмент - (англ. management - керівництво), management — управління, функція, вид діяльності по керівництву людьми в найрізноманітніших організаціях. Самостійна галузь знань із засвоєння досвіду управління, наукових та емпіричних узагальнень, вироблення загальних принципів ефективного управління, типізації його різних форм і умов їх застосування.

М. — це наукова думка про те, як отримувати бажані результати на основі узгоджених дій багатьох людей, які виробляють продукцію та послуги. Це також уміння домагатися досягнення поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей. М. - це дисципліна, яка поєднує в собі науки, досвід, "ноу-хау", примножені управлінським мистецтвом.

З легкої руки американців це англійське слово стало відомо сьогодні практично кожній освіченій людині. Значимість М. була особливо усвідомлена в 30-ті роки. Вже тоді стало ясно, що діяльність ця перетворилася на професію,

галузь знань — на самостійну дисципліну, а соціальний прошарок (верства) — на вельми впливову суспільну силу.

М. як збірна від менеджерів — це певна категорія людей, соціальна верства тих, хто здійснює роботу по управлінню.

Термін «М.» застосовується до будь-яких типів організації, але, коли мова йде про державні органи будь-якого рівня, правильніше використовувати термін «державне управління».

МЕТОД БЛИЗНЮКІВ — метод близнецов - (гр. *methodos* — шлях дослідження або пізнання), *twin's method* - метод наукового дослідження, заснований на порівнянні психології та поведінки двох типів близнюків: монозиготних (з однаковим генотипом) і дизиготних (з різним генотипом). Метод близнюків застосовується для вирішення проблеми генотипічної обумовленості чи обумовленості середовища певних психологічних і поведінкових особливостей людини.

МЕТОД ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК — метод експертных оценок — (гр. *methodos* — шлях дослідження або пізнання; лат. *expertus* - досвідчений), *method of expert ratings*- метод прогнозування, заснований на досягненні згоди групою експертів.

МЕТОД КРИТИЧНОГО ШЛЯХУ — метод критического пути — (гр. *methodos* — шлях дослідження або пізнання; гр. *kriterion* - судження, оцінка), *method of critical way* - техніка здійснення керівництва проектом, основною метою якої є забезпечення дотримання графіків виробництва та кінцевих строків робіт. В основі її полягає припущення, що тривалість подій піддається досить точній оцінці.

МЕТОД ПОРІВНЯННЯ ФАКТОРІВ — метод сравнительных факторов - (гр. *methodos* - шлях дослідження або пізнання; лат. *factor* - роблячий), *method of comparing to facts* - метод оцінки роботи, який використовує послідовне порівняння факторів. Використовується особлива шкала. П'ять універсальних факторів, що використовуються для порівняння різних видів робіт; суть така: відповідальність, майстерність, фізичні зусилля, інтелектуальні зусилля та умови роботи.

МЕТОД СЕМАНТИЧНОГО ДИФЕРЕНЦІАЛУ – метод семантического дифференциала - (гр. *methodos* – шлях дослідження або пізнання; гр. *semantikos* - пізнаючий; лат. *differentia* – різниця, відмінність), *method of semantic differential* - спосіб вивчення змісту та структури свідомості людини через визначення нею понять за допомогою серії заздалегідь завданих полярних визначень типу: "сильний-слабкий", "добрий-поганий" тощо. М.с.д. впроваджено американським психологом Ч. Осудом.

МЕТОД СИТУАЦІЇ – метод ситуации – (гр.. *methodos* - шлях дослідження або пізнання; лат.*situatio* - положення), *method of situation* техніка навчання, яка використовує для аналізу слухачами описи різних ситуацій. Взаємодія слухачів і викладачів в ході їх розбирання різко підвищує ступінь успішності навчання.

МЕТОД СПРОБ І ПОМИЛОК – метод проб и ошибок – (гр. *methodos* - шлях дослідження або пізнання), *method of tests and mistakes* - спосіб знаходження знань, умінь і навичок через багаторазове механічне повторення дій, в результаті яких вони формуються. Метод спроб і помилок впроваджено американським дослідником Е. Торндайком для вивчення процесу на учення у тварин.

МЕТОДОЛОГІЯ – методология – (гр. *methodos* - шлях дослідження або пізнання), гр. *methodology* - вивчення дослідницьких методів; обґрунтування для вибору методів.

МІЖСОБИСТІСНИЙ СТИЛЬ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ – межличностный стиль разрешения конфликтов - (лат. *style* - загострена паличка для писання; лат. *contactus* - зіткнення), *interpersonal style of conflict solving* - п'ятиланкова класифікація підходів до розв'язування конфліктів: запобігання конфліктним ситуаціям, залагодження конфліктів, формування, використання компромісів, розв'язання конфліктної ситуації.

МІЖСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ – межличностные отношения – *interpersonal attitudes* - вид соціально-психологічних явищ, які виникають у групі людей як результат їх взаємодії в процесі спілкування.

МІРКУВАННЯ – размышление – *dreaming* - думка, що являє собою підтвердження чи заперечення наявності в предметах чи явищах деяких

властивостей чи відносин між ними.

МОДАЛЬНІСТЬ – модальность - (лат. *modus* - міра, спосіб), *modality* – поняття, що означає якість відчуттів, що виникають під впливом певних подразників.

МОДЕЛЬ – модель – (фр. *modele* < іт. *modello* < лат. *modulus* - міра, мірило, зразок), *model* - представлення предмету, системи чи ідеї в формі, відмінній від форми цілого, тобто самого предмету. Моделі відіграють корисну роль, тому що вони спрощують реальність і тим самим полегшують можливість побачити внутрішні відносини.

МОЛОДШИЙ СПЕЦІАЛІСТ – младший специалист – *holder of bachelor's degree* – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула:

- неповну вищу освіту;
- спеціальні уміння та знання, які є достатніми для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

МОНІТОРИНГ – мониторинг - (лат. *monitum* – вказівка, застереження, нагадування), *monitoring* – це процедура систематичного збирання даних про важливі аспекти на загальнодержавному, регіональному чи локальному рівнях.

Моніторинг – мониторинг - це неперервне стеження за станом навколишнього середовища з метою попередження небажаних відхилень за найважливішими параметрами. Моніторинг завжди характеризується систематичністю спостережень і має превентивний характер.

МОНІТОРИНГ – мониторинг - стандартизоване спостереження за певним об'єктом або процесом, оцінка та прогнозування його подальшого стану. Будь-який усвідомлений розвиток неможливий без супроводжуючого відслідковування для спрямування процесу на бажаний результат. Таке відслідковування проводиться за допомогою моніторингових процедур.

Моніторинг – це глибокий педагогічний аналіз функціонування освітньої системи, виявлення тенденцій динаміки її розвитку.

МОНІТОРИНГ – мониторинг - це інформаційно-регулятивний супровід

розвитку системи, необхідний для прийняття виважених управлінських рішень і прогнозування подальшого розвитку освіти.

Моніторинг – нестандартна інформаційна система, яка дозволяє тривалий час відстежувати будь-які об'єкти або явища педагогічної діяльності.

Моніторинг – складний управлінський інструментарій.

МОНІТОРИНГ (В ОСВІТІ) - мониторинг в образовании - (monitoring (in education) – систематичні процедури збору даних щодо важливих аспектів освіти на національному, регіональному та локальному рівнях.

МОНІТОРИНГ ОСВІТНІЙ – мониторинг образовательный - monitoring educational – це система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, що орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку.

МОНІТОРИНГ ДІАГНОСТИЧНИЙ – мониторинг диагностический – monitoring diagnostic – основна мета – визначення рівня академічних навичок учнів незалежно від їх особистості, соціалізація учнів.

МОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНІСНИЙ – мониторинг деятельности – functioning of the monitoring – включає заміри «входу» і «виходу» системи за допомогою стандартних тестів.

МОНІТОРИНГ ВНУТРІШНЬОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ – мониторинг внутренней эффективности – дозволяє простежити динаміку становлення колективу, спрогнозувати проблеми, які можуть з'явитися в майбутньому.

МОНІТОРИНГ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ – мониторинг общеобразовательной подготовки учащихся – monitoring of general education learner – систематичне відстеження досягнення державних вимог до підготовки учнів за основними навчальними дисциплінами у масштабах всієї країни.

МОНІТОРИНГ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ – мониторинг личностно-ориентированный – monitoring privat competent – динаміка особистісного розвитку, тобто виникнення, розвиток, трансформація певних

якостей особистості.

МОНІТОРИНГ ОСВІТНІЙ – мониторинг образовательный - monitoring educational – форма організації, збору, збереження, обробки і розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, що забезпечує безперервне спостереження за її станом і прогнозування її розвитку.

МОНІТОРИНГ ПЕДАГОГІЧНИЙ – мониторинг педагогический – pedagogical monitoring – тривале спостереження за будь-якими об'єктами або явищами педагогічної діяльності.

МОНІТОРИНГ ПСИХОЛОГІЧНИЙ – мониторинг психологический – monitoring psychology – постійне відстеження певних особливостей у ході навчальної діяльності школярів та під час оперативного впровадження коригуючи впливів як у навчальний процес взагалі, так і в індивідуальні особливості кожного учня зокрема.

МОНІТОРИНГ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ – мониторинг результативности учебного процесса – monitoring as a result educational process – показує загальну картину дій усіх факторів, що впливають на навчання, ш визначає напрямки, які потребують більш детального дослідження.

МОНІТОРИНГ УЗГОДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ – мониторинг согласования управления – monitoring to co-ordinate control – якщо школа відповідає певним стандартам в освіті, автоматично забезпечується адекватний рівень діяльності.

МОНІТОРИНГ УЧНІВСЬКИЙ – мониторинг ученический – pupils monitoring – комплекс психолого-педагогічних процедур, які супроводжують процес засвоєння учнями знань.

МОНІТОРИНГОВЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ – мониторинговое наблюдение – observation monitoring – перший етап і найважливіший метод моніторингового дослідження; планомірна систематична науково-організована робота щодо збирання відомостей про об'єкти і суб'єкти освітньої діяльності.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ – мониторинг качества образования – monitum – вказівка, застереження, нагадування), monitoring of education quality - це система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню

систему або її окремі елементи, що орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє роботи висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку.

Моніторинг якості освіти передбачає оцінювання таких основних складових як:

- ресурси, що вкладаються в освіту (стан шкільних будівель, шкільне обладнання, забезпечення навчальними матеріалами, кількість учителів, співвідношення «учень-учитель», витрати на освіту);

- освітній процес (навантаження вчителів, розподіл годин по предметах або предметних лініях, структурування змісту освіти та навчальних програм);

- результати, що їх продукує освітня система (досягнення учнів з ключових дисциплін, кількість учнів, які склали випускні іспити, професійний успіх тощо).

Система моніторингу якості освіти включає в себе наступні компоненти:

- мета та зміст загальної середньої освіти;

- вимоги освітніх стандартів;

- педагогічний контроль та прогнозування;

- моделі учня, учителя, закладу освіти та регіональних органів управління освіти.

Моніторинг якості загальної середньої освіти передбачає:

1. Вироблення загальної стратегії формування моніторингової служби в Україні, створення національної системи оцінки якості загальної середньої освіти.

2. Створення системи індикаторів і критеріїв якості загальної середньої освіти, формування національної та регіональної електронних баз даних стосовно якості функціонування системи освіти України.

3. Створення банку тестів для вимірювання рівня навчальних досягнень учнів на різних етапах навчання відповідно до вимог державного освітнього стандарту; удосконалення механізму державної підсумкової атестації учнів.

4. Систематичне вивчення якості загальної середньої освіти на загальнодержавному, регіональному, муніципальному, інституційному рівнях відповідно до національного плану досліджень та регіональних програм розвитку

освіти.

5. Розроблення принципів і методів освітнього тестування.

6. Проведення соціологічних досліджень, спрямованих на вивчення характеристик та впливу оточення на освітнє середовище.

7. Аналіз якості функціонування загальної середньої освіти як системи на всіх рівнях, виявлення факторів, що впливають на освітній процес і його результати, прогнозування можливих шляхів подальшого розвитку сфери освіти.

8. Інформаційне забезпечення уряду України, органів державного управління освітою всіх рівнів, громадськості, учасників освітнього процесу.

9. Навчання педагогічних та управлінських кадрів метдом об'єктивізації засобів контролю, інтерпретації та використання у роботі результатів моніторингових досліджень.

Моніторинг якості освіти містить у собі багатий комплекс процедур, що дозволяють виявити динаміку розвитку системи у певний період. Через це він добре вписується в алгоритм маркетингу освітніх послуг, є його необхідною умовою та невід'ємним компонентом. За такої постановки питання моніторинг, поряд з прогнозуванням, виступає як один з найважливіших елементів системи інформаційного забезпечення, а це дозволяє розглядати його як складову частину системи управління освітою. Отже, моніторинг забезпечує інформаційну стабільність, запобігає дефіциту інформації під час підготовки рекомендацій та прийняття управлінських рішень, підвищує їх обґрунтованість.

МОНІТОРИНГОВИЙ ЦЕНТР (РЕГІОНАЛЬНИЙ) – моніторинговий центр (регіональний) - monitoring centre (region) – це інформаційний осередок, оскільки передбачається, що він систематично ознайомлюватиме державні офіційні органи управління освіти, урядові кола, педагогічну громадськість з результатами досліджень, станом освіченості молоді та прогнозованими напрямками освіти та її складових.

Основна діяльність регіонального центру має бути спрямована на проведення державних і недержавних національних досліджень; здійснення контролю за якістю освіти та встановлення її відповідності вимогам державного освітнього стандарту; аналіз одержаної статистичної інформації та визначення

стратегії розвитку системи освіти у відповідному регіоні тощо.

Пропоновані завдання окреслюють лише частину питань, що перебуватимуть у компетенції відповідних моніторингових служб, проте ми радимо їх працівникам звернути особливу увагу на реалізацію цих напрямів діяльності.

Мотив – мотив - (фр. *motif* – спонука, від лат. *moveo* – рухаю), *motive* внутрішня стійка психологічна причина поведінки або вчинку людини.

МОТИВАЦІЯ – мотивація - (фр. *motiver* - обґрунтування), *motivation* - динамічний процес внутрішнього психологічного та фізіологічного управління поведінкою, який включає ініціацію, напрямок, організацію, підтримку. Процес стимулює діяльність, направлену на досягнення індивідуальних і загальних цілей організації.

МОТИВАЦІЯ ЗА ПРИНЦИПОМ БАТОГА ТА ПРЯНИКА – мотивація по принципу кнута и пряника – (фр. *motif* - спонука, від лат. *moveo* - рухаю; лат. *principium* — початок, основа), *stick-and-carrot motivation* - навмисне та інтенсивне використання зовнішніх заохочень і покарань для мотивації співробітників, схоже з легендарним методом, який примушує рухатися осла.

МОТИВ ВЛАДИ – мотив влади – (фр. *motif* - спонука, від лат. *moveo* — рухаю), *motive of power* — стійка риса особистості, що виражає потребу однієї людини мати владу над іншими людьми, прагнення панувати, керувати, розпоряджатися ними.

МОТИВ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ – мотив досягнення успіха – (фр. *motif* - спонука, від лат. *moveo* - рухаю), *motive of achievable success* - потреба досягти успіхів у різних видах діяльності, розглядається як стійка особистісна риса.

МОТИВУВАННЯ – мотивирование - (фр. *motiver* - обґрунтування), *justify* - розумне обґрунтування людиною своїх вчинків, іноді таких, що не відповідають істині.

МОТИВ УНИКНЕННЯ НЕВДАЧ – мотив избежання невдач – (фр. *motif* - спонука; від лат. *moveo* - рухаю), *motive of avoiding failures* - більш чи менш стійке прагнення людини уникати невдач в тих ситуаціях життя, в яких результати її діяльності оцінюються іншими людьми. Мотив уникнення невдач - риса

особистості, протилежна мотиву успіхів.

МРІЇ – мечты – dreams - фантазії, мрії людини, які малюють в її уяві приємні, бажані картини майбутнього життя.

МУЛЬТИКОЛІНЕАРНІСТЬ – мультиколенеарность – (лат. multum - багато), multicollinearity - проблема мультиваріантного аналізу. Мультиваріантний аналіз є сукупністю статистичних методів, що використовуються з метою математичного аналізу складних проблем з багатьма незалежними змінними. Аналіз допомагає з'ясувати силу зв'язків між змінними. Мультиколінеарність виникає, якщо змінні не є насправді незалежними одна від одної, внаслідок чого деякі ефекти дублюються, а деякі вадливі фактори залишаються не розпізнаними.

Н

НАВИЧКА – навык - habit – сформований, автоматично здійснюваний рух, який не потребує свідомого контролю і спеціальних вольових зусиль для його виконання.

Навчання – обучение - teaching – професійна діяльність вчителя, спрямована на передачу учням знань, умінь, навичок.

НАВЧАННЯ НОРМАМ ЕТИКИ – обучение нормам этики - (лат. norma - правило, зразок; лат. ethica, гр. ethos - звичай, характер), training of ethic standards - процес формування у працівників

НАВ'ЯЗЛИВИЙ СТАН – навязчивое состояние – obsession - мимовільне, непереборне виникнення сторонніх особистості думок, надзвичайно неприємних уявлень.

НАДІЙНІСТЬ - надёжность – reliability - в соціальних дослідженнях про гідність того, що результати можуть бути відтворені або принаймні, за однакових обставин, вони збігаються.

НАМІР – намерение – intention – свідоме бажання, готовність щось зробити.

НАОЧНО-ОБРАЗНЕ МИСЛЕННЯ – наглядно-образное мышление – visual image thinking – спосіб розв'язання задач, який включає спостереження за

ситуацією та оперування образами предметів, що її складають без практичних дій з ними.

НАПРУЖЕННЯ – напряжение – tension - ситуація в управлінні, яка характеризується психологічною чи фізіологічною напруженістю.

НАПРУЖЕНІСТЬ – напряженность - exertion - стан підвищеного фізичного або психологічного збудження, який супроводжується неприємними внутрішніми почуттями та потребує розрядки.

НАСЛІДУВАННЯ – наследование - imitation - свідомо чи несвідомо поведінка людини, спрямована на відтворення вчинків і діянь інших людей. Наслідування — вид навчання, яке відбувається в результаті поведінки об'єкту, що є зразком для поведінки (див. також вікарне навчання).

НАУЧЕННЯ - научение – gain to knowledge - набування знань, умінь і навичок в результаті життєвого досвіду.

НЕВЕЛИКА ГРУПА – небольшая группа - (нім. grupe - сукупність), small group - невелика за кількістю спільність людей, яка включає в себе від 2-3 до 20-30 людей, які зайняті спільною справою, і мають прямі особисті контакти одне з одним.

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ – невербальные способы общения - (лат. verbalis - словесний), nonverbal way of communication - жести, міміка, пантоміміка, інші виразні рухи, які слугують людині як засіб спілкування з людьми.

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА – неопределённость внешней среды – vagueness of environment - функція кількості інформації з конкретного фактора зовнішнього середовища та відносної впевненості у точності такої інформації.

НЕЗАПРОГРАМОВАНЕ РІШЕННЯ – незапрограммированное решение - (гр. programma - письмове оголошення, розпорядження), unprogrammed decision - вибір, який доводиться робити у новій або невизначеній ситуації з невдалими факторами впливу.

НЕЗІБРАНІСТЬ – несобранность – instability – психічний стан людини, що виявляється в її нездатності зосереджувати увагу на певних об'єктах при

одночасному абстрагуванні від інших.

НЕОБХІДНІСТЬ КООРДИНАЦІЇ – необходимость координации - (лат. con(n) - з, разом, ordinatus - упорядкування), necessity of coordination - ситуація, що виникає при вертикальному та горизонтальному розподілі праці. Без відповідної координації люди не зможуть працювати разом.

НЕПОВНА ВИЩА ОСВІТА – неполное высшее образование – incomplete higher education - освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.

НОРМАЛЬНИЙ – нормальный – (лат. normalis – прямий), normal – той, що залишається в межах норми (див.).

НОРМАТИВНИЙ ТЕРМІН НАВЧАННЯ – нормативный срок обучения – (лат. normatio – упорядкований), normative term of education – термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання і встановлений стандартом вищої освіти.

НОРМИ – нормы - (лат. norma – установлена міра), norms – правила, тобто очікування разом із санкціями (або покараннями) за непокору; стандарти, за якими оцінюється діяльність.

НОРМАТИВНИЙ ТЕСТ – нормативный тест - norm-reference test – бали тесту учня порівнюються з балами групи, що оцінювалась.

О

ОБ'ЄКТ – объект – (лат. objectus – предмет), object – предмет, явище, на які спрямована якась діяльність, наприклад, об'єкт моніторингу якості освіти.

ОБ'ЄКТ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – объект мониторинга качества школьного образования – object monitoring quality school education – явище, предмет, особа, на які спрямована певна діяльність, увага тощо. Об'єктами моніторингу якості шкільної освіти найчастіше виступають зміст освіти; рівень і якість сформованості знань, умінь і навичок учнів (або, як

прийнято називати, рівень навчальних досягнень); результати навчально-виховного процесу; засоби, що використовуються для досягнення освітніх цілей; різноманітні аспекти діяльності навчальних закладів; динаміка змін в освітній системі тощо.

ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ ПО ВЕРТИКАЛІ – обмен информацией по вертикали - (лат. informatio - пояснення, виклад), exchange of information on vertical line - рух інформації з рівня на рівень в межах організації.

ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ ПО ГОРИЗОНТАЛІ – обмен информацией по горизонтали - (лат. informatio - пояснення, виклад), exchange of information on horizontal line - рівноправне спілкування партнерів співбесіди.

ОБМІН НЕВЕРБАЛЬНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ – обмен невербальной информацией – (лат. informatio - пояснення, виклад), exchange of nonverbal information - обмін знаками, що містять в собі інформацію, без використання слів.

ОБОВ'ЯЗКОВІ УЗГОДЖЕННЯ – обязательные согласования – compulsory agreements - форма адміністративних повноважень, за якої лінійні керівники зобов'язані обговорювати відповідні питання з персоналом, перш ніж розпочати дії чи подати пропозицію вищому керівнику.

ОБРАЗ – образ – image, type - узагальнена картина світу (предметів, явищ), яка складається в результаті переробки інформації про нього, що надходить через органи почуттів.

ОБРАЗ КОРПОРАЦІЇ – образ корпорации – (лат. corporation – об'єднання), image of corporation — враження, які організація справляє на співробітників, клієнтів і громадськість в цілому.

ОБСЯГ РОБОТИ – объём работы – volume of work - кількість різних операцій, які виконуються одним робітником, і частота їх повторення.

ОБСЯГ УПРАВЛІННЯ – объём управления - volume of management — кількість людей, які знаходяться в безпосередньому підпорядкуванні керівникові.

ОПЕРАНТНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ – оперантная обусловенность – (лат. operantum – керуючий, управляючий), operational stipulation – вид научення, який здійснюється за рахунок підкріплення найбільш успішних реакцій організму на

ті чи інші стимули. Поняття О.з. запропоновано Е. Лорндайком і розроблено Б. Скіннером.

ОПЕРАНТНЕ НАУЧЕННЯ – оперантное научение – (лат. operantum – керуючий, управляючий), operant education – вид навчання, яке відбувається за рахунок спонтанного породжування організмом великої кількості різноманітних реакцій на один і той самий стимул чи ситуацію з подальшим закріпленням тільки тих реакцій, які були найбільш вдалим з точки зору отриманого.

ОПЕРАЦІЙНА СИСТЕМА – операционная система – (лат. operatio - дія; гр.. systema – ціле), operational system – загальна система виробничої функції організації, яка складається з трьох підсистем:

- підсистема, що переробляє;
- підсистема забезпечення;
- підсистема планово-контрольна.

Операціоналізація – операционализация - (лат. operatio – дія), operationalisation – процес, за допомогою якого поняття перекладаються в терміни, в яких вони працюють та діють.

ОПИТУВАЛЬНИК ОСОБИСТІСНИЙ – опросник личностный – personal questionnaire - метод дослідження особистості, заснований на використанні системи письмових чи усних, заздалегідь продуманих питань, адресованих людині, чії психологічні особливості піддаються вивченню.

ОПИТУВАННЯ – опрос – opinion poll - метод соціально-психологічного та педагогічного вивчення, в процесі застосування якого людям ставляться питання, і на основі відповідей на них робляться висновки про психологію, вчинки цих людей.

ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ – опрос экспертов - (лат. expertus - досвідчений), cross-examination of experts - метод прогнозування, при якому думки експертів в різних галузях зводяться в єдине ціле та усереднюються.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА – организационная структура - (фр. organization – об'єднання; лат. structure - будова, розміщення, порядок), organization structure — логічні відношення рівнів управління та функціональних галузей, організовані таким чином, щоб забезпечити ефективне

досягнення цілей.

ОСВІТА – образование – (лат. edoceo – вивчати, навчати) – education – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання. Головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Розрізняють загальну та спеціальну освіту. Загальна освіта (дошкільна, початкова та середня) дає знання, прищеплює уміння і навички, потрібні кожній людині у повсякденному житті. Спеціальна освіта озброює людину знаннями, уміннями та навичками, необхідними для працівника певної галузі.

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ – образовательная деятельность – education activity – діяльність, пов'язана з наданням послуг для здобуття загальної освіти з видачею відповідного документа.

ОСВІТНІ КОМПЕТЕНЦІЇ – образовательные компетенции – (лат. competens – належний, відповідний), education competence – це інтегральні характеристики якості підготовки учнів, сукупність орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учнів відносно певного кола об'єктів реальності, що є необхідними для здійснення особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності.

ОЦІНЮВАННЯ – оценивание - (assessment) – процес отримання інформації, яка використовується для прийняття рішення, що стосуються учнів.

ОЦІНЮВАННЯ – оценивание - (evaluation) – процес прийняття ціннісних суджень щодо цінності учнівських досягнень.

ОЦІНЮВАННЯ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ – оценивание мониторинга качества образования – evaluation monitoring quality education - оцінювати – складати уявлення, робити висновок про якість моніторингу, визначати суть, характер, значення, роль, цінність, роль моніторингу якості

освіти як елементу та інструменту управління.

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ – оцінка якості освіти – appraisal quality education – це систематичне оцінювання результатів і процесу навчання, ефективності функціонування всієї системи освіти та її окремих компонентів. Узагальнене, комплексне оцінювання стану освіти на основі системного аналізу всіх факторів. Оцінювання якості освіти має здійснюватися з метою:

- удосконалення педагогічних засобів;
- визначення результативності навчання та виховання учнів;
- порівняння навчальних закладів, установа рейтингів;
- визначення ефективності використання коштів;
- планування та прогнозування розвитку освітньої галузі;
- формування освітньої політики;
- визначення престижності та конкурентоспроможності національної системи освіти.

Якість освіти визначається на основі державних стандартів освіти та оцінки громадянськістю освітніх послуг.

П

ПЕДАГОГІЧНА РАДА – педагогический совет – pedagogical council – орган колективного керівництва школою.

ПЕРВИННИЙ АНАЛІЗ – первичный анализ (гр.. analysis – розклад, розчленування), initial analysis – дослідження, що базуються на оригінальних даних, початкових спостереженнях або досвіді. Див. Вторинний аналіз.

ПЕРЕДАЧА ПОВНОВАЖЕНЬ – передача полномочий – to deliver authorization – незалежні рішення, що їх приймають службовці за відсутності відповідних правил.

ПЕРЕКОНАННЯ – убеждение – (лат. convivo – жити разом), conviction – процес і результат віднайдення людиною впевненості у правильності власних міркувань і висновків, які підтверджують посилення на відповідні факти і

аргументи.

ПЕРЕНЕСЕННЯ НАВИЧОК – перенесение навыков – transfer of habits - позитивний вплив раніше набутої навички на формування нової.

ПЕРЕРВА ШКІЛЬНА – перерыв между уроками – (лат. schole - навчальне заняття), school break перерва між уроками, призначена для відпочинку учнів і вчителів.

ПЕРЕРОЗПОДІЛ – перераспредел - redistribution передача ресурсів від одних людей іншим.

ПЕРСЕВЕРАЦІЯ – персеверація - (лат. perseveratio - наполягаю, продовжую), perseveration — багаторазове мимовільне повторення розпочатої дії (в тому числі й багаторазове мимовільне виголошення одних і тих самих слів) і неможливість переключитися на виконання нової дії. Виникає при деяких хворобливих станах мозку як наслідок порушення рухливості вищої нервової діяльності. Як короткочасне явище може спостерігатися і в нормальних умовах при гальмівних станах кори великих півкуль головного мозку (при втомі).

ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ – персонализация – (лат. persona - особистість), personalization - процес перетворення людини на особистість (див.), набуття нею індивідуальності.

ПЕРЦЕПТИВНИЙ – перцептивный - (лат.perceptio - сприйняття, пізнання), perceptive - такий, що відноситься до сприйняття.

ПЕРЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНА – перцепция социальная – (лат. perception - сприйняття, пізнання; лат. суспільний), social perception – процес формування в суспільній та індивідуальній свідомості образів соціальних об'єктів у формі сприйняття та розуміння однієї людини іншою; його забарвлюють і спрямовують емоції, думки, відносини, установки, пристрасті.

ПІДЗВІТНІСТЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – подотчётность, ответственность – accountability, responsibility – процес, через який служби відповідають за свої дії.

ПІДКРІПЛЕННЯ – подкрепление – confirmation – засіб, здатний задовольнити потребу, що виникла, зняти викликану нею напругу. П. також засіб, який підтверджує правильність чи помилковість скоєного вчинку, діяння.

ПІДПОРЯДКОВАНІСТЬ – подчинённость - subordination – поняття, яке

характеризує найвищу організаційну залежність органу нижчого рівня від органу вищого рівня. П. може мати різні ступені повноти. Повна П. (підлеглість) передбачає наявність у вищого органу всіх або переважної більшості важелів керуючого впливу, включаючи вирішення щодо підлеглого органу: установчих питань; визначення правового статусу; кадрових питань; здійснення контролюючих функцій; отримання звітності; застосування засобів відповідальності. П. може бути частковою - коли в організаційних відносинах наявні лише деякі із зазначених вище важелів.

ПІДПРИЄМЛИВИЙ КЕРІВНИК – предприимчивый руководитель – venture manager - менеджер, який вишукує можливості та іде на умисний ризик, здійснюючи зміни та впроваджуючи вдосконалення на своєму підприємстві.

ПІДСВІДОМЕ – подсознательное - subconscious — психічні процеси, не усвідомлені людиною. Для П. характерною є відносна легкість переходу в сферу свідомості. Вчення про П. посідає значне місце в сучасному психоаналізі.

ПІДСИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ – підсистема планирования и контроля - (гр.. systema - сполучення, будова, об'єднання; лат. pianos - плоскість; англ. control - регулятор), subsystem of planning and control - підрозділ, який одержує інформацію з виробничої підсистеми про стан системи та незавершений процес. На основі комплексної інформації, одержаної із зовнішнього та внутрішнього середовища, підсистема планування та контролю приймає рішення з перспективних цілей і функцій.

ПІЗНАВАННЯ – познание – recognition - віднесення об'єкту, що сприймається, до категорії вже відомих.

ПІЗНАННЯ – знание - cognition - процес відображення людиною дійсності.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА – последипломное образование – postgraduate education - спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта створює умови для безперервності та наступності освіти і включає:

перепідготовку - отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

спеціалізацію - набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності.

розширення профілю (підвищення кваліфікації) - набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності; стажування - набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності.

Особа, яка пройшла перепідготовку і успішно пройшла державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту.

Особа, яка успішно пройшла стажування або спеціалізацію чи розширила профіль (підвищила кваліфікацію), отримує відповідний документ про післядипломну освіту.

Зразки документів про після дипломну освіту затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Післядипломна освіта здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, в тому числі на підставі укладених договорів.

ПЛАН НАВЧАЛЬНИЙ – план учебный – (лат. planta – підошва, ступня, плоскість), curriculum — документ, який визначає склад навчальних предметів, що вивчаються в даному учбовому закладі, їх розподіл за роками навчання, тижнева та річна кількість часу, який відводиться на кожний навчальний предмет, і у зв'язку з цим – структуру навчального плану.

ПЛАНУВАННЯ – планирование – (лат. planus – певний порядок), planning – процес вибору цілей і рішень, необхідних для їх досягнення.

ПЛОСКА СТРУКТУРА – плоская структура – (лат. structure – будова, розміщення, порядок), special organization – структура організації, яка характеризується малою кількістю рівнів управління та широким обсягом управління.

ПЛЮРАЛІЗМ – плюрализм - (лат. pluralis - множинність), pluralism –

концепція, згідно з якою в суспільстві існує багато різних груп, що взаємодіють між собою багатьма різними шляхами; в аналізі розподілу влади вважається, що така множина діячів призводить до розпорошення влади. Інше значення – ціннісна позиція, яка аргументує за різноманітність та помноження кількості діячів як такого, що є цінним само по собі.

ПОБУДОВА ОРГАНІЗАЦІЇ – построение организации – (фр. organization – побудова, упорядження), departmentalization – процес формування структури організації. Може називатися також департаменталізацією.

ПОВЕДІНКА – поведение – behaviour – реакція на дії людини і тварин, які виражають їх відносини із зовнішнім середовищем.

ПОВНА ВИЩА ОСВІТА – полное высшее образование – higher education – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

ПОВНОВАЖЕННЯ – полномочия – authorized rights – закріплені за органом виконавчої влади права і обов'язки (в тому числі обов'язки нести відповідальність за наслідки виконання повноважень - так звані "юрисдикційні" обов'язки). Центральне місце і переважну частину серед повноважень органу виконавчої влади складають державно - владні повноваження, тобто повноваження щодо прийняття обов'язкових до виконання рішень і забезпечення їх здійснення тими, кому вони адресовані.

Існують ще так звані делеговані повноваження, що їх набуває певний суб'єкт (орган чи посадова особа) шляхом передачі йому для виконання від іншого суб'єкта за власним рішенням останнього або на підставі закону. "Делегування" означає, як правило, передачу функцій, повноважень на певний час із збереженням у делегуючого суб'єкта права повернути їх до власного виконання.

ПОВТОРЕННЯ – повторение – (лат. redintegratio – відновлення, повторення), repetition – багаторазове відтворення якогось матеріалу з метою його заучування та збереження в пам'яті. Відтворення раніше засвоєних знань,

умінь та навичок з метою їх удосконалення та застосування до нових навчальних задач.

ПОРТФОЛІЙНЕ ОЦІНЮВАННЯ – портфолейная оценка - (лат. porto – відносити і infolio – в аркуш), portfolio assessment – цілеспрямований, систематичний процес збирання та оцінювання учнівської продукції для засвідчення прогресу щодо досягнення цілей навчання.

ПОРУШЕННЯ ЗДАТНОСТІ ДО НАВЧАННЯ – нарушение способности к обучению - (learning disability) – процес затримки розумового розвитку, який поступово призводить до затримки також фізичної та соціальної діяльності. Значення терміну змінюється залежно від країни.

ПОТРЕБА – потребность – (лат. necessitudo – необхідність), needs - психологічний чи фізіологічний дефіцит чогось, відображений у сприйнятті людини. П. — стан потреби організму індивіда, особистості в чомусь необхідному для їх нормального існування.

ПОТРЕБИ – потребности – (лат. necessitas – необхідність, потреба), necessities of life - види проблем, що їх переживають люди; вимагають певної конкретної реакції; відношення між проблемами та наявними реакціями.

ПОТЯГ – стремление – (лат. volentis – добровільно), wish — бажання або потреба зробити щось, що спонукає людину до відповідних дій.

ПОЧУТТЯ – чувство (лат. sensus – відчуття, розуміння), sense — культурно обумовлена емоція людини, пов'язана з деякими соціальними об'єктами.

ПРАВА – права - rights - правила, що базуються іноді на юридичних, а іноді - на моральних нормах, та обґрунтовують надання соціального захисту з точки зору становища реципієнта.

ПРАВИЛА – правила – rules — точне визначення того, що необхідно робити в конкретній унікальній ситуації.

ПРАГНЕННЯ – стремление – (лат. desidero – бажати, додавати), desire – бажання і готовність діяти певним чином.

ПРАКТИЧНЕ МИСЛЕННЯ – практическое мышление - (гр. practikos - діяльний), practical thought — вид мислення, спрямований на розв'язання практичних задач.

ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ - трудоспособність – capacity for work — 1. Здатність органу чи організму до активної діяльності у завданому режимі. 2. У фізіології праці — рівень функціональних можливостей організму (фізіологічної системи, органу), що характеризується ефективністю (кількістю та якістю роботи, яка виконується за певний проміжок часу).

ПРАЦЯ – труд – work, job — доцільна людська діяльність, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей. Знання, які потребують витрачення фізичної чи розумової енергії. Зусилля, спрямовані на досягнення якоїсь мети.

ПРЕДМЕТ ОСВІТНЬОГО МОНІТОРИНГУ – предмет образовательного мониторинга – (лат. objectum – предмет), objectum education monitoring – те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність (функціонування) суб'єктів освітньої системи.

ПРЕДМЕТНА ДІЯЛЬНІСТЬ – предметная деятельность – object activity - практичні дії людини з реальними предметами матеріальної і духовної культури, підпорядкованість їх функціональному, культурно обумовленому призначенню. П.д. розрахована на засвоєння людиною способів використання предметів матеріальної та духовної культури людьми на розвиток людських здібностей вмінь та навичок.

ПРЕДМЕТНА (ЦИКЛОВА) КОМІСІЯ – предметная (цикловая) комиссия – (лат. kyklos - круг; лат. commissio – доручення), object (cycle) - структурний навчально-методичний підрозділ, що проводить виховну, навчальну та методичну роботу з однієї або кількох споріднених навчальних дисциплін. Предметна (циклова) комісія створюється рішенням керівника вищого навчального закладу за умови, якщо до її складу входить не менше ніж три педагогічних працівника.

ПРИДАТНІСТЬ ДО НАВЧАННЯ – способность к обучению – with a gift for studying – здатність людини до научення.

ПРИНЦИП – принцип - (лат. principium – початок, основа), principle – особисте, висхідне положення якоїсь наукової системи, теорії. Внутрішня впевненість у чомусь, норма, правило поведінки. Основоположні форми управління.

ПРИНЦИПИ – принципы – (лат. *princes* – голова, керівник), *principles* – орієнтири для діяльності; стосовно соціального захисту термін визначає нормативні твердження про те, що необхідно зробити.

ПРІОРИТЕТИ – приоритеты – (нім. *prioritat* від лат. *prior* – перший), *priorities* – порядок, у якому розташовані конкуруючі вимоги.

ПРОГНОЗУВАННЯ – прогнозирование - (гр. *prognosis* – передбачення), *forecasting* – метод планування, в якому передбачення майбутнього спирається на накопичений досвід і поточні припущення відносно майбутнього.

ПРОФЕСІЇ – профессии – (лат. *profession* – спеціальність), *professions* – особливий вид діяльності, що має певний статус та потребує спеціалізованих знань або досвіду. Професіоналам дозволяється приймати власні рішення та будувати свою поведінку на основі досвіду.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА – профессиональная подготовка – *professional training* – здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю.

Р

РЕКТОР – ректор – (лат. *rector* - керівник, управитель), *rector* - керівник вищого навчального закладу в межах наданих йому повноважень:

- вирішує питання діяльності вищого навчального закладу, затверджує його структуру і штатний розпис;

- видає накази і розпорядження, обов'язкові для виконання всіма працівниками і структурними підрозділами вищого навчального закладу;

- представляє вищий державний заклад у державних та інших органах, відповідає за результати його діяльності перед органом управління, у підпорядкуванні якого перебуває вищий навчальний заклад;

- є розпорядником майна і коштів;

- виконує кошторис, укладає угоди, дає доручення, відкриває банківські рахунки;

- приймає на роботу та звільняє з роботи працівників;

- забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку;

- визначає функціональні обов'язки працівників;
- формує контингент осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі;
- відраховує та поновлює на навчання осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі;
- контролює виконання навчальних планів і програм;
- контролює дотримання всіма підрозділами штатно-фінансової дисципліни;
- забезпечує дотримання службової та державної таємниці;
- здійснює контроль за якістю роботи викладачів, організацією навчально-виховної та культурно-масової роботи, станом фізичного виховання і здоров'я, організовує побутове обслуговування учасників навчально-виховного процесу та інших працівників вищого навчального закладу;
- разом із профспілками організаціями подає на затвердження вищому колегіальному органу громадського самоврядування вищого навчального закладу правила внутрішнього розпорядку та колективний договір і після затвердження підписує його.

Керівник вищого навчального закладу відповідає за провадження освітньої діяльності у вищому навчальному закладі, за результати фінансово-господарської діяльності, стан і збереження будівель та іншого майна.

Для вирішення основних питань діяльності відповідно до статуту керівник вищого навчального закладу створює робочі та дорадчі органи, а також визначає їх повноваження.

Керівник вищого навчального закладу щорічно звітує перед власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) та вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу.

Керівник вищого навчального закладу відповідно до статуту може делегувати частину своїх повноважень своїм заступникам та керівникам структурних підрозділів.

При виході на пенсію з посади керівника вищого навчального закладу керівник, який пропрацював на цій посаді не менше двох термінів підряд, може

бути призначений на посаду почесного ректора (президента), начальника, директора тощо вищого навчального закладу із виплатою грошового утримання за рахунок навчального закладу в розмірі заробітної плати, яку він отримував перед виходом на пенсію.

Призначення почесного ректора (президента), начальника, директора тощо вищого навчального закладу здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Умови призначення та виплати грошового утримання визначаються у статуті вищого навчального закладу.

РІВЕНЬ АКРЕДИТАЦІЇ – уровень аккредитации – (лат. *accrere* – довіряти), *the level of accreditation* - рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу проводити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

РІВЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – уровень профессиональной деятельности – (лат. *profession* - рід занять), *the level of professional work* - характеристика професійної діяльності за ознаками певної сукупності професійних знань та обов'язків (робіт), які виконує

РІВНІСТЬ – равенство – *equality* – усунення невідгод. Рівність не означає однаковості.

РІВНІСТЬ КІНЦЕВОГО РЕЗУЛЬТАТУ – равный конечный результат - *one and the same final result* – принци, згідно з яким один і той самий результат може бути одержано різними способами за різних початкових умов.

С

СИНТЕЗ – синтез - (грец. *synthesis* – з'єднання, складання) – метод вивчення предмета в цілісності, єдності і взаємозв'язку його частин. У процесі пізнання пов'язаний з аналізом.

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ – система государственного управления качеством общего среднего образования – (грец. *systema* – утворення), *systema public administration quality of general education* - це здійснення діяльності із вироблення політики в

галузі поліпшення якості освіти, розвитку освітньої системи та безпосереднього управління її якістю.

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ЗСО – система моніторингу качества общего среднего образования – (грец. *systema* – утворення), *systema monitoring quality of general education* - це невід’ємна складова системи державно-громадського управління освітою на всіх рівнях. Систему ЗСО та освітнього середовища складають:

- моніторинг якості особистості учня;
- моніторинг ресурсного забезпечення ЗСО;
- моніторинг якості освітнього середовища;
- моніторинг результативності реформ;
- моніторинг ефективності фінансування ЗСО.

Основне завдання системи моніторингу якості освіти як складової державного управління освітою і як інструменту вимірювання й оцінювання досягнутих результатів, полягає у визначенні проблем в освітній галузі, здійсненні систематичних досліджень різних елементів системи ЗСО та об’єктів освітнього середовища; у фіксації наслідків управлінського впливу на систему освіти та змін, що відбуваються при цьому.

Системний підхід – системный подход – (грец. *systema* – ціле, складене з частин), *systems approach* – спосіб визначення складних явищ, що припускає можливість опису цих явищ як цілого, між частинами якого існують певні взаємостосунки.

Система планування бюджету – система планирования бюджета – (грец. *systema* – ціле, складене з частин; фр. *budget* <англ. – сукупність доходів і витрат), *planned programmed budget system, PPBS* – система фінансового контролю, в якій, після визначення загального обсягу витрат, кошти перерозподіляються на окремі види діяльності.

СИСТЕМА СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ – система стандартів высшего образования – (англ. *standart* – зразок, еталон, модель), *system standads of higer education*

1. Систему стандартів вищої освіти складають державний стандарт вищої

освіти, галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів.

Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від її типів, рівнів акредитації та форм навчання.

2. Державний стандарт вищої освіти містить складові: перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; вимоги до освітніх рівнів вищої освіти; вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.

3. Галузеві стандарти вищої освіти містять складові: освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів; освітньо-професійні програми підготовки; засоби діагностики якості вищої освіти.

4. Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів: перелік спеціалізацій за спеціальностями; варіативні частини освітньо-кваліфікаційних програм підготовки; варіативні частини засобів діагностики якості вищої освіти; навчальні плани; програми навчальних дисциплін.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ – наблюдение – цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, метод наукового спостереження.

СТАНДАРТ (В ОСВІТІ) – стандарт (в образовании) - (лат. standard – норма, зразок, мірило), standard (in education) – ступінь оволодіння навчальним матеріалом, необхідний для того, щоб досягти мети, еталон належного, соціального і фактично бажаного рівня навчальних досягнень.

СТАНДАРТ ОСВІТИ – стандарт образования – (лат. Standard) standard education – система основних параметрів, що приймаються за державну норму освіченості, яка відображає соціальний ідеал і враховує можливості реальної особистості й системи освіти по досягненню цього ідеалу. Основними об'єктами стандартизації в освіті є її структура, зміст, обсяг навчального навантаження й рівень підготовки учнів. С.о. визначає обов'язковий мінімум змісту основних освітніх програм, максимальний обсяг навчального навантаження учнів чи

студентів, вимоги до рівня підготовки випускників і є основою для створення ряду нормативних документів (навчальних планів, положень про акредитацію навчальних закладів, атестації кадрів тощо). Існують як стандарти загальної середньої та вищої освіти, так і стандарти знань з окремих наукових галузей (стандарти мовної, математичної, літературної, фізичної освіти).

СТАТИСТИКА З НАРОДНОЇ ОСВІТИ – статистика народного образования - (лат. status – стан, становище), statistics of public education – галузь соціально-економічної статистики, яка здійснює наукові дослідження в кількісному відношенні діяльності навчальних закладів і органів освіти.

СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ В ОСВІТИ – методы статистики в образовании – (грец. methodos – спосіб пізнання), statistics method of education – деякі методи прикладної математичної статистики, що використовуються в освіті в основному для обробки моніторингових даних. Основна мета застосування статистичних методів – підвищення обґрунтованості висновків у моніторингових дослідженнях за рахунок використання імовірнісної логіки та імовірнісних рішень.

СТРУКТУРА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА РІЗНИМИ НАПРЯМАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ – структура мониторинга качества общего среднего образования за разными направлениями исследований – structure monitoring quality of general education differend anned researchis – це побудова моніторингових досліджень як різновиду науково-педагогічної діяльності.

Структуру змісту моніторингу якості загальної середньої освіти складають наступні напрями досліджень:

- педагогічний (вивчення рівня навчальних досягнень учнів, якості змісту освіти);
- психологічний (вивчення емоційної рівноваги, моральних цінностей тощо);
- соціологічний (вивчення соціальних умов життя, навчання й праці учасників освітнього процесу);
- медичний (вивчення стану фізичного здоров'я, санітарно-гігієнічних умов праці та навчання, функціонування закладів охорони здоров'я, їх

результативності, наявність програм соціального захисту учасників освітнього процесу тощо);

- статистичний (збирання статистичної інформації відповідно до показників державної та відомчої статистичної звітності);

- ресурсний (вивчення обсягів, розподілу та якості забезпечення системи ЗСО матеріально-технічними, фінансовими, науково-методичними ресурсами);

- кадровий (вивчення кадрового складу педагогів та управлінців системою якості ЗСО, аналіз системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, фіксація вакансій залежно від місця розташування ЗНЗ, навчального предмету тощо);

- управлінський (комплексний аналіз системи ЗСО за різними групами показників для вироблення управлінського рішення, оцінювання ефективності державного управління ЗСО та її якістю).

СТРУКТУРА ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ – структура качества общего среднего образования - structure monitoring quality of general education – якість освіти загалом та загальної середньої зокрема – надто складне і багатогранне поняття. Структуру якості загальної середньої освіти можна подати у вигляді таких її компонентів:

- якість навчального процесу як результату педагогічної діяльності;

- якість навчально-методичного забезпечення (освітніх програм та навчальної літератури, підручників і посібників);

- якість професійної підготовки і кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних кадрів;

- якість ресурсного забезпечення та навчального середовища, в якому відбувається освітній процес (правового, фінансового, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного);

- якість особистісних рис і здібностей учнів;

- якість та ефективність державно-громадського управління системою загальної середньої освіти;

- якість проведення інтерпретації результатів моніторингових досліджень у системі загальної середньої освіти.

СПІРНІ КОНЦЕПЦІЇ – спорные концепции - (лат. conception – єдиний), controversy conceptions - ідеї, що мають різні, суперечливі значення і щодо яких неможливо досягнути якоїсь згоди.

СТАНДАРТ ВИЩОЇ ОСВІТИ – стандарт высшего образования - (англ. standard – зразок, модель, еталон), standard of higher education – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

СТАТИСТИКА – статистика - (нім. statistik<лат. status – стан, положення), statistics – популярна назва для індикаторів (див.); кількісні дані; математичний аналіз кількісних даних.

СТАТУС – статус – (лат. status – стан, положення), status – форма соціального ототожнення, що визначає, як люди сприймають самі себе та як їх сприймають інші.

СТРАТЕГІЯ – стратегия - (гр.. strategia<stratos – військо+ago - веду), strategy – група взаємопов'язаних курсів дій з єдиною метою або підходом.

СТУДЕНТ – студент – (лат. studens (studentis) – старанно працювати, навчатись), student – учень вищого навчального закладу.

Т

ТАЛАНТ – талант - (лат. talanton – виняткові здібності), talent – високий рівень розвитку здібностей людини, який забезпечує досягнення значних успіхів в тому чи іншому виді діяльності.

ТВОРЧА УЯВА – творческое воображение – creative imagination - уява, включена в творчу діяльність.

ТВОРЧІСТЬ – творчество - creative work – вища форма активності та самостійної діяльності людини. Діяльність, спрямована на створення нових за змістом і за формою матеріальних і творчих цінностей.

Т - ГРУПИ (СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ) – Т-группы (социально-психологического тренинга) - (T-groups (of social and mental training) – група людей, в якій проводиться соціально-психологічний тренінг, що ставить за мету

розвиток в його учасників вмінь і навичок міжособистісного спілкування, зняття існуючих у них психологічних бар'єрів, що перешкоджають ефективному міжособистісному і діловому спілкуванню.

ТЕМПЕРАМЕНТ – темперамент - (лат. *temperamentum* – належне співвідношення (частин), відповідність), *temperament* – розмірність, належне співвідношення частин - сукупність психічних властивостей людини, які характеризують ступінь її збудженості та проявляються в її ставленні до тих, хто її оточує, в її поведінці.

ТЕОРІЯ – теория - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory* – вчення, система наукових принципів, ідей, що узагальнюють практичний досвід і відображають закономірності природи, суспільства, мислення. Сукупність узагальнених положень, які утворюють науку чи розділ науки, а також сукупність правил в галузі якоїсь майстерності.

ТЕОРІЯ ДІЯЛЬНОСТІ – теория деятельности – (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of activity* – психологічна і соціально-педагогічна теорія, що розглядає психічні процеси людини як види внутрішньої діяльності, що походить із зовнішньої і має структуру, аналогічну зовнішній діяльності. Т.д. розроблена А.Н. Леонтьєвим.

ТЕОРІЯ ЕМОЦІЙ ДЖЕЙМСА - ЛОНГА – теория эмоций Джеймса-Лонга -(гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *James Longer's theory of emotions* – теорія, яка розглядає емоції як суб'єктивне відображення органічних процесів і стверджує їх похідний характер від процесів, що відбуваються в організмі. Запропонована американським психологом В. Джеймсом Лонгом і уточнена датським вченим К.Г. Ланге наприкінці XIX ст.

ТЕОРІЯ ЕМОЦІЙ КЕННОНА - БАРДА – теория эмоций Кеннона-Барда - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *Kennon - Bard's theory of emotions* – теорія, яка стверджує, що емоції є результатом переробки сигналів, які надходять у мозок із зовнішнього та внутрішнього середовища. Переключаючись у таламусі на нервові шляхи, які одночасно йдуть до кори головного мозку і до внутрішніх органів, ці сигнали породжують емоції та супроводжують їх органічні зміни. Т.е.К.-Б. виступає як альтернатива до теорії емоцій Джеймса Лонга.

ТЕОРІЯ ЖИТТЄВОГО ДОСВІДУ – теория жизненного опыта - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of life experience* – ситуаційна теорія поведінки керівників, заснована на концепції, згідно з якою найбільш ефективна поведінка досягається тоді, коли вона змінюється залежно від "зрілості" підлеглих, тобто від їх здатності взяти на себе відповідальність, від їх прагнення досягти якихось цілей, рівня їх освіченості та якостей професійної підготовки.

ТЕОРІЯ ІГОР – теория игор – (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of games* – метод моделювання, який використовується для оцінки впливу рішення на конкурентів

ТЕОРІЯ КУЛЬТУРНО - ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ВИЩИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ – теория культурно-исторического развития высших психических функций - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of culture and art development of high mentally function* – теорія, що пояснює процес формування і розвитку вищих психічних функцій людини на основі культурних і суспільно-історичних умов існування людей.

ТЕОРІЯ КОНФЛІКТІВ – теория конфликтов - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *conflict theory* – погляд на соціальний захист як на результат конфлікту між різними блоками влади у суспільстві.

ТЕОРІЯ НАУЧЕНЬ – теория научений - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of training* – загальне поняття, яке позначає сукупність психологічних і фізіологічних концепцій, що пояснюють те, яким чином людиною і тваринами набувається життєвий досвід.

ТЕОРІЯ МОНІТОРИНГУ – теория мониторинга - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження; *monitor*), *theoria monitoring* – напрямок системних досліджень на стику наукової інформації (безперервне, тривале спостереження, пошук, збирання, зберігання, аналіз важливих аспектів освіти на загальнодержавному, регіональному, локальному рівнях), квалітології (теорія якості, вимірювання і оцінювання), управління (теорія освітнього та стратегічного менеджменту), що дає цілісне уявлення про мету, зміст, принципи, закономірності, функції й істотні характеристики об'єктів і суб'єктів освітнього процесу, передбачає прийняття цілеспрямованих, ефективних рішень на всіх

рівнях управління системою освіти.

ТЕОРІЯ ОЧІКУВАННЯ – теория ожиданий - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of expectation* – концепція, згідно з якою наявність у людини активних потреб не є єдиною і достатньою умовою мотивації її поведінки на досягнення якоїсь мети. Людина повинна очікувати при цьому, що її дії обов'язково призведуть до досягнення цієї мети:

ТЕОРІЯ ПЛАНОМІРНОГО (ПОЕТАПНОГО) ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ДІЙ – теория (поэтапного) планомерного формирования умственных действий - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження; лат. *etate* – рівний, площинний; фр. *etane* – відрізок часу в розвитку якогось процесу; лат. *forma* – вигляд, образ, устрій), *theory of phased formation of mental actions* – концепція, що являє собою загальні психологічні основи формування знань, умінь і навичок із завданими заздалегідь властивостями на основі певного плану і програми їх поетапного розвитку. Розроблена П.Я. Гальперінім.

ТЕОРІЯ ПОТРЕБ МАККЛЕЛАНДА – теория потребностей Маккланда - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *McKlelland's theory of necessities* – модель мотивації, яка описує поведінку людей через три категорії потреб: влади, досягнень, приналежності.

ТЕОРІЯ ПОШУКУ СЕНСУ ЖИТТЯ – теория поиска смысла жизни - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження; лат. *sensus* – смисл), *theory of searching life essence* – психокорекційна і психотерапевтична теорія особистості, яка пояснює проблеми психологічного характеру втратою людиною сенсу життя та обґрунтовує процедури психотерапії та психокорекції необхідністю знайдення втраченого сенсу життя.

ТЕОРІЯ РИС ОСОБИСТОСТІ – теория черт личности - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of person's traits* – теорія особистості, в основі якої лежить науково визначене поняття "риса особистості", Т.р.о. розглядає будову, походження, формування і розвиток особистості як систему рис.

ТЕОРІЯ РОЛЕЙ – теория ролей - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of roles* – соціально - психологічна теорія особистості та міжособистісних відносин людини, яка спирається на поняття соціальної ролі. Т.р. представляє особистість і міжособистісні відносини в термінах рольової поведінки людини.

ТЕОРІЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ – теория самоактуализации - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of selfactualization* – гуманістична теорія психології особистості, яка стверджує, що людині, що розвивається як особистість, властиве прагнення до самоактуалізації, котра одночасно є і вищим рівнем особистісної самосвідомості.

ТЕОРІЯ СИСТЕМ – теория систем - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of systems* – концепція, згідно з якою менеджери повинні розглядати організацію як відкриту систему взаємопов'язаних частин, яка намагається досягти різних цілей у зовнішньому середовищі, що змінюється.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОГО НАУЧЕННЯ – теория социального научения - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of social training* – соціально-психологічна теорія, яка пояснює процес набуття людиною життєвого досвіду на основі соціальних впливів, пов'язаних з ними підкріплень і покарань, а також під впливом соціальних факторів в результаті навчання, виховання, спілкування та взаємодії з людьми.

ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ – теория справедливости - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory of justice* – ситуаційна теорія мотивації, згідно з якою люди суб'єктивно визначають відношення очікуваного заохочування до витрачених для цього зусиль, отримане відношення з відношеннями, які отримуються іншими людьми, що виконують аналогічну роботу. Якщо людина в цій ситуації вважає, що її колега отримує більшу винагороду, то вона буде прагнути ліквідувати цей дисбаланс.

ТЕОРІЯ "X" – теория «X» - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory " X"* – термін МакГрегора, що відноситься до оцінці автократичного керівника та його виконавців. Такий керівник вважає, що люди не

люблять працювати, позбавлені будь-якого честолюбства, віддають перевагу тому, щоб ними керували, хочуть захищеності; головний висновок - людей необхідно примушувати.

ТЕОРІЯ " Y " – теорія «Y» - (гр. *theoria* – розгляд, дослідження, спостереження), *theory* "Y" – термін Дугласа МакГрегора. Відповідно до цієї теорії за відповідних умов люди будуть прагнути до роботи, в той час як відданість цілям організації є функцією винагород, пов'язаних з досягненням мети. Згідно з цією теорією більша частина населення володіє творчим потенціалом.

ТЕРМІН – термин – (лат. *terminus* – кордон, межа, кінець) – 1) у давньоримській міфології – божество меж, кордонів; 2) слово чи словосполучення, яке точно позначає спеціальне поняття та його співвідношення з іншими поняттями певної галузі; 3) строк, визначений час.

ТЕРМІНОЛОГІЯ – терминология – (лат. *terminus* – і грец. *logos*- поняття; думка, розум) – система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-історичного життя або суспільству сіх термінів певної мови, інша назва – термінознавство.

ТЕСТ – тест - (англ. *test* - випробування), *test* – стандартизований метод дослідження, призначений для точних кількісних і певних якісних оцінок психології та поведінки людини шляхом порівняння цих оцінок з деякими, заздалегідь завданими стандартами – нормами тесту.

ТЕСТ – тест - (англ. *test* - випробування), *test* – 1) Завдання стандартної форми, за якими проводяться випробування для визначення розумового розвитку, здібностей, вольових якостей та інших психофізіологічних характеристик людини. 2) Запитальник, що розповсюджується як матеріал, який використовується для конкретних соціологічних досліджень.

ТЕСТ АЙЗЕНКА – тест Айзенка - (англ. *test* – випробування), *Izenk's test* – психологічний тест, який має модельний характер, побудований на словесному, буквальному та цифровому матеріалі і призначений для оцінки швидкості розумових процесів. Якість ця особливо важлива там, де буде потрібна пошукова, ігрова діяльність, де ця діяльність проходить в оптимальному режимі (за змінних умов).

ТЕСТ ВЕКСЛЕРА – тест Векслера - (англ. test – випробування), Weksler's test - психологічний тест, призначений для оцінки рівня інтелектуального розвитку людини певного віку і який представляє цей рівень у вигляді числового показника, що називається коефіцієнтом інтелекту.

ТЕСТ КЕТТЕЛА – тест Кеттела - (англ. test – випробування), Kettel's test – тест особистості, який спирається на поняття риси особистості та оцінює ступінь розвиненості у людини різних базисних, незалежних особистісних рис.

ТЕСТ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ – тест для перевірки подготовленности - (proficiency test) – перевірка засвоєння матеріалу на початковому або наступному етапі для оцінювання знань, умінь та навичок.

ТЕСТ З БАГАТОВАРІАНТНИМ ВИБОРОМ ВІДПОВІДЕЙ – тест с многовариантным выбором ответов - (multiplechice qeshion) – тип питання, що використовується в тестах з вибірковими відповідями і в розгалужених програмах навчання. Як правило, на таке питання пропонується 4-5 можливих відповідей, у тому числі і відволікаючі варіанти відповіді, тобто неправильні, але можливі варіанти.

ТЕСТ З ОБ'ЄКТИВНИМИ ВІДПОВІДЯМИ – тест с объективными ответами - (objective-based test) – тест, спрямований на те, щоб по можливості виключити суб'єктивний елемент: він містить ряд питань, на які треба відповісти одним словом або контрольною позначкою.

ТЕСТИ ЗА ШКАЛОЮ ВЕКСЛЕРА – тест по шкале Векслера – (лат. scalas – драбина), weksler's test – індивідуальний тест, що використовується для вимірювання загальних розумових здібностей. Шкала Векслера складається з двох частин, що містять 5 субтестів вербальної шкали та шкали дій. Субтести вербальної шкали включають завдання на обізнаність, розуміння, арифметичні завдання, знаходження схожості, словниковий запас. До шкали дій входять субтести на конструювання з кубиків, лабіринти, завершення малюнків, кодування («будинки тварини»).

ТЕСТИ ЗА ШКАЛОЮ СТАНФОРД-БІНЕ – тести по шкале Стан форд-Бине - scale Stanford-Bine – індивідуальний тест, спрямований на вимірювання розумових здібностей як у дітей, починаючи з дворічного віку, так і у дорослих.

В завданнях тесту наголос робиться на вербальній сфері, проте багато завдань для молодшого віку потребують точних рухомих реакцій. Цей тест дозволяє визначити розумовий вік (МА) та коефіцієнт розумових здібностей (IQ). Вимірювальна система шкали Станфорд-Біне кваліфікує дитину як обдаровану, якщо її $IQ = 124$ та вище.

ТЕСТ КРЕАТИВНОСТІ – тест креативности – (лат. creo - творити), test creative - сукупність методик для вивчення та оцінювання творчих здібностей особистості. Вивчення факторів творчих досягнень ведеться у двох напрямках: аналіз життєвого досвіду та індивідуальних особливостей особистості (особистісні фактори); аналіз творчого мислення та його результатів (фактори креативності – швидкість, чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність на конструктивність при їх вирішенні та ін.).

ТЕСТ КРИТЕРІАЛЬНИЙ – критеріальний тест – (англ. test – випробування, пошук; грец. criterion – засіб, судження), criterion-referenced test вимірює наскільки учень відповідає певному критерію або стандарту.

ТЕСТИ МІНІМАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – тест минимальной компетентности – (лат. competens – відповідний), competence - тести, що включають: перевірочні вправи з основних предметів, в основному на уміння читати, писати та лічити. Проводяться у більшості шкіл США тричі протягом усього шкільного навчання: в 3/4, 8/9 та 11/12 класах.

ТЕСТ НА ДОСЯГНЕННЯ – тест на достижение – (лат. aserco - нагромаджувати), achievement test – перевірка знань, навичок, розуміння, досягнутих індивідуумом у певній галузі. Виявляє те, що засвоєно, а не узагальнені уміння, досягнуті в результаті життєвого досвіду. Існує три види тестів на досягнення – дії, усні й письмові. Тести дії призначені для виявлення умінь виконувати дії з механізмами, матеріалами, інструментами. Письмові тести на досягнення даються на спеціальних бланках з питаннями. Усні тести – заздалегідь підготовлена система питань.

ТЕСТ НА ЗАВЕРШЕННЯ – тест на завершение – (лат. contectum – закривати, зберігати), completion test – 1) Тест, що вимагає завершити щось ціле

(речення або малюнок); 2) Спосіб перевірки здібностей до питання та розуміння, заснований на відновленні пропущених у контрольному тексті слів.

ТЕСТ НА ЗДІБНОСТІ – тест на измерение способностей – (лат. *capus* – здібності), *aptitude test* – тест, призначений для вимірювання здібностей особистості у певній галузі.

ТЕСТ НА ЗНАННЯ – тест на измерения уровня знаний – *attainment test* – тест, призначений для вимірювання рівня навченості у певній галузі знання.

ТЕСТ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ – тест интеллектуальности - *intelligence test* – метод групового або індивідуального оцінювання здібностей особистості до навчання, розв'язання задач та поведінки у нових ситуаціях. Результати тестування часто виражаються в числових коефіцієнтах.

ТЕСТ НА УМІННЯ – тест выявления учений - *performance based test* – тест на здатність до досягнення бажаних результатів.

ТЕСТ НЕВЕРБАЛЬНИЙ – тест невербальный (лат. *verbum* - слово), *inverbal test* – тест, зміст якого виражено символами, фігурами, цифрами або малюнками, але не словами.

ТЕСТ НОРМАТИВНИЙ – тест нормативный (лат. *norma* – правило, взірець), *norm-referenced test* – тест для виявлення підготовленості у даній галузі у відповідності з певними нормативами.

ТЕСТ ПІДСУМКОВИЙ – тест итоговый – (лат. *finalis* - кінцевий), *final test* – робота (залік), що проводиться по завершені навчальної програми з метою визначити ступінь засвоєння матеріалу.

ТЕСТ ПРОГНОСТИЧНИЙ – тест прогностический – (грец. *prognosis* - передбачення), *prognosis test* – тест, що використовується для передбачення майбутніх успіхів у певній предметній галузі.

ТЕСТ SAT – тест SAT - *Scholastic Aptitude Test* США – тест на початні здібності. Визначає основні розумові здібності та разом з іншою інформацією про закінчення середньої школи показує можливості учня до навчання у коледжі.

SAT - SAT – це частина загальної екзаменаційної програми для вступу до вищого навчального закладу. Здається у відділеннях спеціальних вступних екзаменаційних комісій. Тест продовжується 2,5 години і має вигляд запитань з

чисельним вибором відповідей. Під час екзамену перевіряються знання граматики, лексики рідної мови та математики.

ТЕСТИ СЛОССОНА – тесты Слоссона – Slosson test – розроблені для індивідуального вимірювання вербального інтелекту як у дітей, так і у дорослих. Як правило, всі завдання тесту передбачають усні відповіді. Виключення становлять кілька завдань для маленьких дітей, які потребують рухових реакцій (з використанням паперу та олівця). Цей тест дозволяє визначити розумовий вік та IQ. Кваліфікаційним результатом у даному випадку є число 120 та вище.

ТЕСТ РОРШАХА – тест Рошаха – Rorshah test – належить до мотиваційних тестів неусвідомлених спонукань і схильностей особистості. Їх мета – одержати інформацію про внутрішній світ дитини, її особистісні якості, особливості мислення, почуттів та емоцій. Тести Роршаха мають вигляд «чорнильних плям» різної форми та розміру, розглядаючи які людина повинна розповісти, які предмети чи фігури вона розрізняє серед цих плям на папері. Відповідь дає можливість створити уявлення про психологічний, образний стан мислення людини.

ТЕСТИ TOEFL – тест TOEFL -Test of English as a Foreign Language – посібник для підготовки до іспитів з англійської мови для іноземців. Призначається як для індивідуальних, так і колективних занять. Запропонований рівень знань відповідає вимогам до тих хто вступає до навчальних закладів США та інших англomовних країн, допомагає вирішувати проблему мови для тих, хто від'їжджає за кордон, для спеціалістів, які працюють в іноземних фірмах. До посібника додаються дві 90-хвилинні аудіо касети для більш активного засвоєння матеріалу та оволодіння навичками усного мовлення.

ТЕСТУВАННЯ – тестирование - (англ. test – випробування), testing – процедура застосування тестів на практиці.

ТЕСТУВАННЯ ЗОВНІШНЄ – тестирование внешнее (test outward) – це тестування, здійснюване за межами школи чи вищого навчального закладу, де навчається або ж навчатиметься учень чи абітурієнт. Таке оцінювання може бути об'єктивним і неупередженим, оскільки його проводять незалежні відносно навчального закладу агенції чи інституції, застосовуючи стандартизовані тестові

завдання, відповідні процедури проведення тестування та технології безособової перевірки.

ТЕХНІКА ПЕДАГОГІЧНА – техника педагогическая - (гр. *technike* – вправний, від *techne* – мистецтво, майстерність; гр. *paidagogia* – виховання та навчання дітей), *paidagogical skill* – комплекс знань, умінь і навичок, необхідних педагогу для того, щоб ефективно застосовувати на практиці обрані ним методи педагогічної праці.

ТЕХНОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ – технологические категории - (гр. *technike* – майстерність; гр. *techne* – вчення; гр. *kategoria* – визначення, ствердження), *technology category* – широко відома система типів класифікації технологій. Типи технологій включають малосерійне, великосерійне виробництво.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ – технологический детерминизм - (гр. *techne* – мистецтво, майстерність+логія; лат. *determinare* – визначити), *technological determinism* – у соціології точка зору, що структура суспільства визначається технологічним розвитком; в соціальній політиці значення дещо розширюється - структура служб визначається доступними методами.

ТЕХНОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ – технологические категории - (гр. *techne* – мистецтво, майстерність+логія; гр. *kategoria* – розряд, група явищ), *technological categories* – широко відома система типів класифікації технологій. Типи технологій включають малосерійне, великосерійне виробництво.

ТЕХНОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ ТОМПСОНА – технологические категории Томпсона – (гр. *techne* – мистецтво, майстерність+логія; гр. *kategoria* – розряд, група явищ), *Tompson's technological categories* – система класифікаційних категорій

ТЕХНОЛОГІЯ – технологія - (гр. *techne* – мистецтво, майстерність+логія), *technology* – будь-який засіб перетворення вихідних матеріалів - чи то люди, інформація, чи фізичні матеріали - для отримання бажаної продукції або послуг.

ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНА – технология педагогическая (гр. *techne* – мистецтво, майстерність+логія), *technology pedagogical* – сукупність засобів і

методів педагогічного процесу; система найбільш раціональних способів досягнення поставленої педагогічної мети.

ТИП – тип – (лат. *typos* – відбиток, форма, зразок), *type* – людина, яка вирізняється якимись характерними властивостями, прикметами (позитивними чи негативними).

ТИПИ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – типи высшей нервной деятельности - (лат. *typos* – відбиток, форма, зразок; лат. *nervus* - жила), *types of high nervous system* – поєднання найбільш важливих і стійких властивостей основних процесів (збудження та гальмування), характерне для вищої нервової діяльності того чи іншого індивіда.

ТИПОЛОГІЯ – типология - (лат. *typos* – відбиток, форма, зразок), *typology* – складова частина наук про людину: антропології, соціології, педагогіки, психології, анатомії та фізіології. Т. ставить собі за завдання зведення нескінченної різноманітності індивідуальних особливостей людини до деяких основних типів.

ТРЕНІНГ – тренінг - (англ. *training* - тренировка), *training* – систематичний процес зміни поведінки працівників у напрямку покращення можливостей досягнення цілей організації.

ТРЕПЕТ – трепет - *trembling* – схильне хвилювання, напруження почуттів від якихось переживань: страх, сильна боязнь, боязкість.

ТРИАНГУЛЯЦІЯ – триангуляція - (лат. *triangulation* – трикутник), *triangulation* – у соціальних дослідженнях процес розглядання об'єкту відразу з кількох боків.

Т'ЮТОР – тьютор – *tutor* (лат. *tutus* – захищений, дбайливий) – викладач-консультант учня, студента впродовж його навчання з питань навчальної та наукової діяльності, суспільного життя у навчальному закладі, виробничої практики.

У

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ – український центр оцінювання якості освіти – *the Ukrainian centre for estimate of value quality of education* – є бюджетною установою, що належить до сфери управління МОН центру підпорядковується регіональні підрозділи – регіональні центри

оцінювання якості освіти. Основним завданням центру є: організаційно-технологічна підготовка здійснення зовнішнього незалежного оцінювання та проведення моніторингу якості освіти.

УМІННЯ – умения - ability – здатність виконувати певні дії з доброю якістю та успішно справлятися з діяльністю, яка включає ці дії.

УМОВИ РОЗВИТКУ – условия развития - conditions of development – фактори, від яких залежить розвиток людини. В У.р. входять люди, які оточують дану людину з дитинства, відносини між ними, предмети матеріальної та духовної культури, багато іншого.

УМОВИВІД (ВИСНОВОК) – умозаключение (вывод) - conclusion (deduction) – розумова операція, яка полягає в отриманні нового висновку з декількох міркувань.

УПРАВЛІННЯ – управление - management – це синтез науки, мистецтва, досвіду в діяльності конкретної особи по виконанню нею конкретних функціональних обов'язків; процес планування, організації, керівництва, мотивації та контролю діяльності працівників, які забезпечують досягнення поставлених цілей.

УПРАВЛІННЯ АДМІНІСТРАТИВНЕ – управление административное - administrative management – це процес управління діяльністю людей і організацій.

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ – управление бизнесом - business management – це управління комерційними господарчими структурами, організаціями.

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ – управление учебным заведением – the administration of educational institution – процес планування, організації, мотивації та контролю діяльності працівників, які забезпечують досягнення поставлених цілей та завдань.

УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ – управление организацией - managing organization – це процес пристосування органів управління до особливостей діючих в організації стимулів.

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ (УП) – управление персоналом (УП) - staff management (SM) – діяльність, яка виконується в організації, що сприяє найбільш ефективному використанню людей для досягнення організаційних і особистих цілей.

УП - ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА – УП – информационная система - SM - informational system – метод, який використовується підприємствами та

організаціями для збирання, зберігання, аналізу, переробки та оцінки інформації та даних про людей, робочі місця і витрати.

УП - ПЛАНУВАННЯ – УП – планирование - SM - planning – процес, який сприяє забезпеченню адекватності людських ресурсів для досягнення майбутніх цілей підприємства.

УРОК – урок – lesson – основна організаційна форма навчально-виховної роботи в школі. Проводиться з постійним складом учнів, у межах точно встановленого часу, за сталим розкладом й чітко визначеним змістом навчання. Урок є складовою частиною класно-урочної системи навчання.

УСТАНОВА – учреждение; организация - enterprise – організація, яка завідує якоюсь ділянкою роботи. Створення, заснування чогось.

УСТАНОВКА – установка - tendency – готовність, схильність до певних дій чи реакцій на конкретні стимули.

УХИЛЕННЯ ВІД РІШЕННЯ – уклонение от решений - non- decision – не приймати рішень та залишити все як є.

УЧАСТЬ – участие - participation – процес участі в прийнятті рішень.

УЧИТЕЛЬ – учитель – teacher – в широкому суспільному значенні – мислитель, громадський діяч, який формує погляди й переконання людей, допомагає їм знайти свій шлях у житті. Учителем часто називають людину, чия мудрість і життєвий досвід залишили глибокий слід у розвитку окремої особистості та її долі.

УЧНІВСЬКЕ ШКІЛЬНЕ САМОВРЯДУВАННЯ – ученическое школьное самоуправление – pupil's school's self-government – форма участі школярів в управлінні навчально-виховною діяльністю школи; засіб формування громадянських якостей і реалізації принципу демократизації школи. Вищий орган у.ш.с. – загальні збори (конференція) учнів школи. Поточну роботу організують учнівський комітет його комісії з цих напрямів навчально-виховної роботи.

УЯВА – воображение - greams – здатність уявляти відсутній або реально не існуючий об'єкт, утримувати його в свідомості і подумки маніпулювати ними.

ФАКТ –факт – (лат. *factum* – здійснене), *fact* – дійсне, цілком реальне явище, те, що існує.

ФАКТОР – фактор – (лат. *factor*- діючий), *factor* – момент, факт, який зумовлює хід якого-небудь процесу, явища; причина якого-небудь процесу, що визначає його характер.

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ – факторний анализ – (лат. *factor*- діючий; гр.. *analysis* – розкладання, розчленування), *factual analysis* – спосіб математико-статистичної обробки даних наукового дослідження, який дозволяє виявити та описати причини, що лежать в їх основі та безпосередньо не сприймаються, які називаються факторами.

ФАКТОРИ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ – факторы угрозы безопасности - (лат. *factor*- діючий), *factors of means of security* – ті аспекти робочої обстановки, які мають потенціал несподіваної, іноді серйозної шкоди для працівника.

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ – факторы развития - (лат. *factor*- діючий), *factors of development* - система факторів, що визначають собою психічний і поведінковий розвиток дитини. Ф.р. включають зміст навчання та виховання, педагогічну підготовленість учителів і вихователів, методи і засоби навчання та виховання, багато що інше, від чого залежить психологічний розвиток дитини.

ФАКУЛЬТАТИВНИЙ КУРС – факультативный курс – (франц. *facultatif*<лат. *facultas* (*facultatis*) – здібність, змога), *optional course* – навчальний предмет, курс, що вивчається студентами вузів і учнями середніх спеціальних і професійно-технічних навчальних закладів та загальноосвітніх шкіл за бажанням з метою поглиблення і розширення наукових і прикладних знань.

ФАНАТИЗМ – фанатизм – (лат. *fanaticus* - несамовитий), *fanatism* – надмірна захопленість людини чимось, яка супроводжується зниженням контролю за своєю поведінкою, некритичністю міркувань про об'єкт своєї захопленості.

ФАНТАЗИЯ - фантазия – (гр.. *phantasia* – уявлення), *fantasy* – здатність до творчої уяви, до вигадки, продукт уяви. Щось надумане, неправдоподібне, незбутнє.

ФЕНОМЕН ПІАЖЕ – феномен Пиаже – (гр.. *phainomenon* – явлення), *piaget's rphenomenon* – психічне явище, пов'язане з розвитком інтелекту дитини і вперше виявлені Ж.Пиаже у дітей середнього дошкільного віку. Ф.п. проявляється у

помилкових міркуваннях дітей цього віку про абстрактні характеристики предметів, пов'язаних з його вимірними параметрами (кількість, об'єм та інше). Ф.п. пояснюється нездатністю дітей цього віку виконувати операції, нерозумінням збереження кількості речовин та числа предметів при зміні їх форми чи взаємного розташування відносно одне одного.

ФІЛІЯ – филия – (лат. *filialis* – синовний), *branch (office)* – відокремлений структурний підрозділ, що створюється з метою забезпечення потреб у фахівцях місцевого ринку праці та наближення місця проживання.

ФОРМАЛЬНА ГРУПА – формальная группа – (лат. *forma* – система організації чого-небудь або кого-небудь; нім. *gruppe* – сукупність), *formal group* – група, спеціально сформована керівником за допомогою організаційного процесу, її метою зазвичай є виконання якогось конкретного завдання.

ФРУСТРАЦІЯ – фрустрация – (лат. *frustratio* – обман (омана), *frustration* – емоційно важке переживання людиною своєї невдачі, яке супроводжується почуттям безвихідності, загибеллю надій на досягнення бажаної мети

ФУНКЦІОНАЛЬНА ОБМЕЖЕНІСТЬ – функциональная ограниченность – (лат. *functio* – виконання), *functional restriction* – певні функціональні обмеження, що є наслідком ушкодження (нездатність до певної діяльності - прим. ред.). Див. ушкодження та інвалідність.

ФУНКЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА – функциональная система - (лат. *functio* – виконання; лат. *systema* – ціле, складене з частин, з'єднання), *functional system* – система, яка забезпечує узгоджену роботу фізіологічних і психологічних процесів; поняття запропоноване П.К. Анохіним.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ – функциональный - (лат. *functio* – виконання), *functional* – той, що виконує функції (в функціоналізмі - "корисний" або той, що служить певній меті), або той, що вказує на можливість виконання функцій; "функціональним розподілом праці" називають такий розподіл, при якому працівники спеціалізуються на виконанні певних функцій, а "функціональне ушкодження" - втрата здатності щось робити.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ – функциональный конфликт - (лат. *functio* – виконання), *functional conflict* – конфлікт, який призводить до підвищення ефективності діяльності організації.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ – функциональные полномочия - (лат. *functio* – виконання), *functional power* – форма адміністративних повноважень, за якої персонал може розпочати дії за вказівкою керівника, але може також і накладати на них вето в межах своєї компетенції.

ФУРКАЦІЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ - фулкация в средней школе – (познелат. *furcatus* – розділений), *furcation in secondary school* – побудова навчальних планів старших класів школи, при якій з метою спеціалізації учнів створюються особливі цикли, розділи, ухили з переважаючою увагою до профілюючої групи навчальних предметів. При виділенні двох циклів, відділів і т.ін. Ф. має назву "біфуркація", при виділенні трьох і більше циклів – «поліфуркація». Ф. широко поширена в зарубіжній школі.

Х

ХАОС – хаос - *chaos* – крайнє безладдя, плутанина; відсутність системи, стрункості.

ХАРАКТЕР – характер – (гр.. *charakter* - риса, особливість), *character* – сукупність основних, найбільш стійких психічних і духовних якостей, властивостей людини, які проявляються в її поведінці.

ХАРАКТЕРИСТИКА – характеристика - (гр.. *charakter* - риса, особливість), *characteristic* – опис окремих характерних рис, якостей, властивостей кого-небудь.

ХАРИЗМА – харизма (гр.. *charisma* - милість, божий дар), *charisma* – вплив, заснований на властивостях особистості керівника чи його здібності здобувати прихильників.

Ц

ЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ – централизация – (лат. *centrum*<лат. *kentron* – вістра, осереддя, центр), *centralization* – умова, за якої право прийняти найважливіші рішення залишається за вищими рівнями управління.

ЦИКЛ – цикл – (гр.. kyklos – коло), cycle – сукупність явищ, процесів, робіт, яка складає кругообіг протягом певного часу.

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ – целеопределение - realization and formation of aim – процес усвідомлення і формування мети (цілі). В управлінні Ц. виступає як передбачення результатів управлінської діяльності і забезпечує єдність управлінських дій, що здійснюються членами конкретного колективу.

ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ВИБІРКА – целенаправленная выборка – purposive sampling – відбір конкретних людей як об'єктів для дослідження з метою вивчення специфічних типів проблем. Див. Імовірнісна вибірка.

ЦІЛІСНІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ – целостность восприятия - complete perception – сенсорна, розумова, гідна сукупності деяких елементів об'єкту, що сприймаються, до його цілісного образу.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ – ценные ориентации – (фр. orientation <лат. oriens (orientis) – схід, визначення свого місцезнаходження), value orientation – система ставлень особистості до соціально-моральних норм суспільства.

ЦІННОСТІ – ценности - values - те, що людина особливо цінує в житті, чому вона надає особливого позитивного життєвого змісту.

ЦІЛЬОВЕ УПРАВЛІННЯ – целевое управление - management having a special purpose – процес, що складається з чотирьох незалежних етапів: 1. Вироблення стислого формування цілей. 2. Розробка реалістичних планів їх досягнення. 3. Систематичний контроль і вимірювання якості роботи та результатів. 4. Прийняття коригуючих мір для досягнення планових результатів.

Ч

ЧАС РЕАКЦІЇ – время реакции - time of reaction – інтервал часу між початком дії якогось стимулу та появою в організмі певної реакції на нього.

ЧОТИРИ СИСТЕМИ ЛАЙ - КЕРТА – четыре системы Лай-Керта - four systems of Lukert – постулат Ренсиса Лайкерта, згідно з яким існує чотири системи управлінського стилю: диктаторсько-авторитарний, консультативно-демократичний, прихильно-авторитарний, залучено-демократичний.

ЧУТКИ – слухи - rumours – інформація, яка передається по неформальним каналам зв'язку.

ЧУТЛИВІСТЬ – чувствєнность - sensibility – здатність організму запам'ятовувати і реагувати на дії середовища, які не мають психологічної реакції у формі відчуттів.

Ш

ШАБЛОН – шаблон - templet, mould – загальновідомий, заялений зразок, трафарет, штамп, якого сліпо додержуються.

ШКОЛА ЛЮДСЬКИХ ВІДНОСИН - школа человеческих отношений - school of human relations – у центрі - людський фактор, який включає також відносини між людьми у процесі роботи. Відомими дослідниками цього напрямку були Мері Парке і Елтон Мейс.

ШКОЛА НАУКОВОГО УПРАВЛІННЯ – школа научного управления - school of scientific management – підхід до управління, для якого характерні застосування наукового методу, моделей і системної орієнтації. Іноді називається кількісним підходом. Це перший формальний підхід до управління, заснований на тому, що ручна праця може бути змінена, перепрофільована через спостереження, заміри, логіку та аналіз так, щоб вона стала ефективною.

ШУМ – шум (помехи) - noise – все, що викривляє значення при обміні інформацією.

Ю

ЮВЕНОГИСТОЛОГІЯ – ювеногистология – (лат. juvenilis - юний; гр.. histos – тканина), juvenogestology – галузь наукових знань про учнівське самоврядування і юних менеджерів, про зміст і функції їх діяльності, про форми методи їх розвитку та вдосконалення, про ставлення громадськості до різних видах учнівського самоврядування.

Я

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ – качественный анализ - (гр. analysis – розкладення, розчленування), high-quality analysis – метод соціально-психологічного дослідження, при якому не використовуються кількісні показники, а висновки робляться тільки на основі логічних міркувань з приводу отриманих фактів.

ЯКІСТЬ – качество - quality – ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням; добротність. Та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого, -чого-небудь.

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – качество высшего образования – quality of higher education – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість.

ЯКІСТЬ ВИМІРЮВАННЯ – качество измерения - quality of measuring – сукупність властивостей предмета, способу, інструмента та результату вимірювання при їх методологічній оцінці та забезпечення достовірності фактів, положень і висновків досліджень.

ЯКІСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ – качественные исследования - qualitative research – інтерпретативні дослідження, спрямовані на пояснення процесу або проблеми

ЯКІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – качество образовательной деятельности - quality of educational work – це сукупність характеристик системи освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства; ступінь задоволення учасників освітнього процесу наданими навчальним закладом освітніми послугами або ступінь досягнення поставлених освітніх цілей і завдань.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ – качество образования - quality of education – є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави, на будь-якому етапі її розвитку. Законом України «Про вищу освіту» дано визначення якості освіти, як «сукупності якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію,

соціальну спрямованість й обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства».

Базовим поняттям якості освіти безумовно є якість знань. Поняття «якість знань» передбачає співвіднесення видів знань (закони, теорії, прикладні, методологічні, оцінювальні знання) з елементами змісту освіти й тим самим з рівнями засвоєння. Якість знань має такі характеристики: повноту – кількість програмних знань про об'єкт вивчення; глибину – сукупність осмислення учнями зв'язків і відношень між знаннями; систематичність – осмислення складу певної сукупності знань у їхніх ієрархічних і послідовних зв'язках; системність – осмислення учнем місця знання в структурі наукової теорії; оперативність – уміння користуватися знаннями в однотипних ситуаціях; гнучкість – уміння самостійно знаходити варіативні способи застосування знань у змінених умовах; конкретність – уміння розкласти знання на елементи; узагальненість – уміння подати конкретне знання в узагальненій формі.

Якість освіти – це відповідність певній нормі, стандарту загальноосвітньої підготовки учнів. Якість освіти випускника навчального закладу – це його відповідність (адекватність) прийнятим в освітніх документах (Доктрині, державних стандартах, навчальних програмах тощо) соціальним вимогам і нормам; певна сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу; певна збалансована відповідність загальної середньої освіти (як результату, як процесу і як освітньої системи) численним потребам, цілям, умовам і стандартам.

ЯКІСТЬ ПІДРУЧНИКІВ – качество учебников – quality of textbook – зовнішня оцінка змісту експертами (фахівцями-практиками та науковцями) з метою перевірки відповідності рукопису освітнім програмам, вимогам педагогіки, психології, фізіології тощо. Як практичного посібника, кінцевого продукту у ході його апробації в реальних умовах на репрезентативній вибірці користувачів.

РОЗДІЛ 2. ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ З ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ

COGNATA VOCABULA REBUS

(лат.)

слова, що відповідають учинкам.

До всіх діток ключик маю,
З кожного обізнаний долею,
Це тому, що володію
Зрозумілою науковою мовою.

Педагогічне прислів'я

А

АБАЗІЯ – абазія – (грец. а – без, не-, basis – ходіння), abasis – стан тремтливості, який виникає переважно внаслідок вживання наркотичних речовин.

АБСТИНЕНТ – абстинент – (лат. abstinent - той, хто утримується), dependent - людина, яка свідомо утримується від уживання алкогольних напоїв і наркотичних речовин.

АБСТИНЕНЦІЯ – абстиненція – (лат. abstinencia - встояти, утримання), to hold one ground - цілковите утримання від уживання спиртних напоїв, тютюну та ін; синдром фізичного та психічного дискомфорту внаслідок повного утримання від уживання алкоголю, наркотиків, тютюну, а також від припинення сексуальної активності.

АБУЛІЯ – абулія – (грец. abulia – нерішучість), indecision – патологія волі, психічний стан безволля, відсутність бажання до діяльності.

АВТОРИТАРНЕ ВИХОВАННЯ – авторитарное воспитание (лат. au(c)toritas – влада), authoritarian umbrining - мета й основний метод підпорядкування вихованців волі вихователя. Дитина має бути слухняною,

сліпо довіряти вихователеві, визнавати його накази і розпорядження єдино правильними.

АВТОРИТЕТ – авторитет (лат. *auctoritas* – влада, вплив), *authority* - соціально-психологічний статус людини. Авторитет формальний набувається внаслідок посадового положення. Неформальний авторитет - завдяки особистим якостям людини.

АВТОРИТЕТНІСТЬ – авторитетность (лат. *auctoritas* – влада, вплив), *authoritativeness* - здатність людини мати певний вплив серед людей, бути для них джерелом ідей і користуватися їх визначенням і повагою.

АВТОРИТЕТ БАТЬКІВ – авторитет родителей - *authority parents* - висока значущість особистих якостей та життєвого досвіду батьків у очах дітей, що є великою силою батьківського впливу на підростаюче покоління.

АВТОРИТЕТ ПЕДАГОГА – авторитет педагога – *authority tutor* - необхідна умова успішного навчання і виховання.

Зумовлюється А. п. загальновизнаними позитивними якостями: відповідальністю, ерудованістю, великодушністю, справедливістю, принциповістю, оптимізмом, щирістю, високими суспільними ідеалами, громадянськістю, витонченою педагогічною майстерністю, зокрема вмінням поєднувати теорію з практикою.

АГРЕСИВНІСТЬ – агрессивность – (лат. *aggression* – напад), *aggressiveness* - емоційний стан, що пов'язаний з деструктивною, активністю. Виявляється в емоційно-поведінковій спрямованості як на себе (аутоагресивна поведінка), так і на оточуючих. Характеризується переживаннями - гніву, злості, нанесення психологічної та фізичної шкоди. У груп ризику виявляється як відповідь на негативне ставлення суспільства або оточуючих людей.

АГРЕСИВНІСТЬ ДІТЕЙ – агрессивность детей – *aggressiveness children* - емоційний стан і риса характеру дитини. Характеризується імпульсивною активністю поведінки, афектністю переживань (гніву, злості, намагання заподіяти іншому травму фізично чи морально). Є наслідком негативного ставлення до них - брак любові, чуйності, поваги, надмірна суворість, зловживання покараннями.

АГРЕСІЯ – агрессия – (лат. aggression – кидатися, нападати), aggression – індивідуальна чи колективна поведінка, дія, спрямована на нанесення фізичної або психологічної шкоди, збитку або знищення іншої людини чи групи людей. Часто А. виникає як реакція суб'єкта на фрустрацію і супроводжується емоційними станами гніву, ворожості, ненависті та ін.

АГРЕСІЯ ВЕРБАЛЬНА – агрессия вербальная – (лат. verbalis – слово), verbal aggression – вираження негативних почуттів як через форму (сварка, лемент, вереск), так і зміст словесних відповідей (погрози, прокляття, лайка).

АДАПТАЦІЯ – адаптация – (лат. adapto – пристосовую), adaptation - пристосування людини або групи людей до соціального середовища і водночас пристосування до них цього середовища з метою співіснування та взаємодії. А. тісно пов'язана з процесом соціалізації тому, як правило, вживається термін соціальна адаптація. Важливу роль в процесі соціальної адаптації відіграє адаптаційний потенціал особистості. Це можливості включатися в нові умови соціального середовища тобто володіння уміннями і навичками пристосування, які людина набуває в процесі життєдіяльності. Соціальна адаптація виступає в двох формах: активній та пасивній. При активній формі людина прагне активно взаємодіяти з середовищем, впливати на його розвиток долати труднощі та перепони, вдосконалювати суспільні процеси. При пасивній формі адаптації людина не прагне до змін оточуючої дійсності, схильна до конформізму, недостатньо мобілізує свої біологічні, інтелектуальні та психологічні ресурси до пристосування в соціальному середовищі. В результаті цього при зустрічі людини з певними об'єктивними труднощами, хворобами, екстремальними ситуаціями як результат низької адаптації може виникнути соціальна дезадаптація що виявляється в різних формах девіантної поведінки.

АКСЕЛЕРАЦІЯ – акселерация – (лат. acceleration – прискорення), acceleration - прискорення росту і розвитку дітей та підлітків, настання статевої зрілості в більш ранньому віці.

АКСІОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ – аксиология воспитания – (гр. axios – цінний, logos – вчення), value training - орієнтація на цінності, що сприяють задоволенню потреб людини, відповідають особистим запитам і нормам у певній

історичній та життєвій ситуації. Під ціннісною орієнтацією в нашому випадку слід розуміти ідеологічне, політичне, моральне, естетичне та інше оцінювання особистістю навколишньої дійсності. Л п. формується під час засвоєння соціального досвіду і виявляється у цілях, переконаннях, інтересах..

АКЦЕНТУАЦІЯ – акцентуация – (лат. *accentus* – наголос), *accentuation* – виділення будь-якої властивості чи ознаки на фоні інших, її особливий розвиток.

АКЦЕНТУЙОВАНІ ТИПИ ХАРАКТЕРУ – акцентуированные типы характера – (лат. *accentus*, гр.. *typos* – відбиток; гр.. *character* – риса, особливість), *accent type character* - типове поєднання рис характеру, при яких одна чи декілька рис набувають сильного, незвичайного розвитку за рахунок інших і домінують над іншими, визначаючи собою поведінку людини в різних ситуаціях. У психологічній практиці використовують класифікацію акцентуацій характеру, запропоновану М.В. Личко (1977). *Астеноневротичний* варіант характеризується схильністю до *іпохондричності* та підвищеної стомлюваності у поєднанні з дратівливістю. *Сенситивний* і *психоастенічний* варіанти характеризуються нерішучістю, схильністю до розміркувань, самоаналізу, своєрідної «етичної скрупульозності», легкістю утворення obsesій (нав'язливі страхи, побоювання, думки уявлення і дії). Під впливом невдач, в тому числі навчальних, з таким варіантом характеру учні стають настороженими і замкненими. *Епілептоїдний* варіант характеризується схильністю до дистрофії, ефективною вибуховістю, напруженістю стану інстинктивної сфери, а також в'язкістю, важкою рухливістю, інертністю. Все це накладає відбиток на психіку людей з таким варіантом акцентуації. М.В. Личко звернув увагу на їх подвійність, винахідливість залежно від зовнішніх умов. Будучи надкоректним в одній ситуації, в іншій вони проявляють надзвичайне самолюбівання, злостивість, агресивність і жорстокість. *Нестійкий* варіант акцентуації характеру автор пояснює безвільністю, яка найбільш чітко виявляється у ставленні до праці, навчання. Такі люди живуть тільки теперішнім, беручи з нього максимум задоволення. *Шизоїдний* тип акцентуації характеру проявляється аутизмом, замкненістю, нездатністю чи небажанням встановлювати контакти, зниженням потреби у спілкуванні. Це пов'язано з недостатньою здатністю до співчуття.

Гіпертимний варіант характеру проявляється домінуванням піднесеного настрою, який іноді та ненадовго затьмарюється короткочасними спалахами дратування.

АЛКОГОЛІЗМ – алкоголізм – (араб. аль коли – луг), alcoholism – сукупність патологічних змін, які виникають в організмі під впливом тривалого та непомірного вживання алкоголю.

АЛКОГОЛІЗМ ДИТЯЧИЙ – алкоголізм детский – alcoholism young ones – залежність дитини від алкоголю. Передумовою може бути вживання спиртних напоїв матір'ю під час вагітності та годування дитини, генетична залежність від вживання родичами у 3-4 поколінні.

АЛКОГОЛЬНА ІНТОКСИКАЦІЯ – алкогольная интоксикация – (грец. intoxikon – отруєння), alcohol intoxication – отруєння організму в результаті вживання алкоголю.

АЛЬТЕРНАТИВА – альтернатива – (лат. alternare – чергування, вагатися, alter – один з двох) – необхідність вибору між двома можливостями, що включають одна одну.

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ПОЧУТТІВ – амбивалентность чувств – (лат.ambo-обидва, valentia-сила), ambivalence of sense – внутрішні суперечності, подвійне емоційне переживання відносно однієї і тієї самої події чи предмета. Термін «А.п.» впроваджено швейцарським психологом і психіатром Блайнером для позначення характерних для шизофреніків суперечливих відносин і реакцій, які швидко змінюються одна одною. Внаслідок цього амбівалентними стали називати і ті складні суперечливі почуття, які виникають у нормальної людини і породжуються багатогранністю предметів і явищ, різноманітністю потреб та інтересів особистості.

АМБУЛАТОРНА ДОПОМОГА – амбулаторная помощь – ambulatory care – в охороні здоров'я – допомога, яка надається людям поза межами лікарні.

АМЕЛІОРИЗМ – амелиоризм – Ameliorism – переконання XVIII сторіччя, що світ може стати кращим завдяки людським зусиллям.

АМНЕЗІЯ – амнезия – (гр. а – частка заперечення, mnaetae-пам'ять), amnesia – порушення пам'яті.

АМУЗІЯ – амузія - (лат. *amusia*-немилозвучність), *amuse* – порушення можливості сприймати музичні звуки чи відтворювати їх.

АМНІСТІЯ – амністія – (грец. *amnesia* забуття, прощення), *orgiven* – повне, або часткове звільнення від переконання осіб, що скоїли злочин, або заміна цим особам призначеного судом покарання більш м'яким покаранням. А. може також передбачати зняття судимості з осіб, що раніше відбули покарання.

АНОМАЛІЯ – аномалія – (грец. *anomalía* – відхилення), *anomaly* - ненормальність, неправильність, відхилення від норми, від загальної закономірності розвитку.

АНОМАЛЬНІ ДІТИ – аномальные дети - (гр. *anomalía* - відхилення від норми, від загальної закономірності), *anomalous infants* – діти з тими чи іншими відхиленнями в нормальному фізичному і психічному розвитку, які потребують виховання і навчання в спеціальних умовах.

АНТРОПОЛОГІЯ – антропология - (гр. *antropos* - людина і *logos*-вчення), *anthropology* – наука, що вивчає походження, еволюцію, закономірності морфологічної організації людини та її рас і поширення її на Земній кулі.

АФЕКТ – аффект – (лат. *affectus* – душевне переживання, пристрасть), *affect* - короткочасна та сильна позитивна чи негативна емоція, яка виникає у відповідь на вплив внутрішніх та зовнішніх факторів і супроводжується соматовегетативними порушеннями.

АФЕКТИВНІ ДІТИ – аффективные дети – (лат. *affectivus* – пройнятий, емоційний), *highly emotional children* - діти, в яких через постійне незадоволення деяких істотних потреб виникають і стають стійкими тяжкі емоційні переживання та відповідні форми поведінки.

АУТОАГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА – аутоагрессивное поведение - (грец. *autos* – сам, один; лат. *agressiv* – напад), *aggressive behaviour* - поведінка особи, спрямована на самопошкодження, саморуйнівність. Види А. п.: адиктивна, суїцидальна.

Б

БАТЬКІВСЬКІ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ – родительские права и обязанности – parents right and obligation - в Україні особисті та майнові права і обов'язки, що надає батькам закон для належного виховання й матеріального утримання дітей, а також захисту їхніх прав і інтересів. Б.о. виникають внаслідок кровної спорідненості батьків і дітей та юридичного посвідчення про цей факт.

БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ – бесприсмотрость, безнадзорность – (англ. watchless) - негативне соціальне явище, пов'язане з відсутністю батьківського контролю і турботи про виховання дітей.

БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ ДИТЯЧА - безнадзорность детская – child deprivation - відсутність у дітей та підлітків постійного місця проживання, певних занять, сімейного чи державного піклування і систематичного виховного впливу внаслідок втрати батьків, залишення сім'ї, втечі з виховного закладу та інших причин. Особливістю дитячої бездоглядності кінця ХХ - початку ХХІ століття є наявність у 95 відсотків дітей одного з батьків, а у половини з них - обох батьків.

БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ ДИТЯЧА – бездомность детская – children homelessness - відсутність у дітей і підлітків постійного місця проживання, певних занять, сімейного або державного забезпечення в результаті втрати батьків, залишення сім'ї, втечі з виховного закладу та подібних причин.

БЕЗДОМНІСТЬ – бездомность – houseless - відсутність житла; незадовільні або небезпечні житлові умови.

БІДНІСТЬ – бедность – poverty - стан виразної депривації або нестачі добробуту, пов'язаний з неадекватним забезпеченням ресурсами. Оскільки термін вживається в моральному сенсі для визначення неприйнятних умов життя, його значення є спірним.

БІДНІСТЬ – бедность – poor - стан, при якому основні потреби індивіда або родини перевищують засоби їх задоволення.

БЕЗПОРАДНІСТЬ – беспорядность – helplessness - властивість особливості, що потребує допомоги та характеризується безпомічністю і неспроможністю щось зробити для себе.

БРЕХНЯ ДИТЯЧА – вранье детское – to tell liess children - свідоме спотворення дітьми дійсності, ухилення від істини. Не всі випадки спотворення дітьми істини можуть вважатись брехнею. Особливим видом ствердження неправди є псевдобрехня, тобто брехня лише за видимістю. Характерним її виявом є псевдобрехня, коли дитина висловлює щось, не маючи когось обдурити й вірячи в то, що так є насправді. Звичайно брехня є наслідком суворої, грубої деспотичної системи виховання, яка ґрунтується на залякуванні пригніченні із застосуванням фізичних засобів впливу або покарані які принижують гідність дитини.

БРОДЯЖНИЦТВО – бродяжничество – vagabondism - блукання протягом тривалого часу, переміщення одного населеного пункту в інший або у межах одного населеної пункту при відсутності постійного місця проживання.

В

ВАГАБОНДАЖ – вагабондаж – (лат. vagabundus – блукати, скитатися, мандрувати), wandering - непереборна тяга до бродяжництва, бурлакування, мандрування.

ВАЖКОВИХОВУВАНА ДИТИНА – трудновоспитуемый ребенок – (лат. difficilis – тяжкий, важкий), severe children - така, у вихованні якої педагог стикається з труднощами під час організації і здійснення виховного процесу, якої спостерігається відхилення у поведінці, дитина, яка потребу відповідної уваги і зусиль вихователя для її подолання. Зумовлена певними психофізіологічними особливостями дитини, недостатньо віковою розвиненістю її мотиваційно-вольової сфери, психічні процесів; соціально-психологічними видами розвитку її особистості.

ВАЖКОВИХОВУВАНІСТЬ – трудновоспитуемость – (лат. difficilis – тяжкий, важкий), difficulty - основна передумова відхилень у поведінці дітей.

Поняття, що пояснює труднощі, з якими стикаються педагоги при організації і здійсненні виховного процесу.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ – ответственность несовершеннолетних – (лат. respondeo – відповідати; minio – зменшувати), responsibility minority - кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло шістнадцять років.

Особи, які вчинили злочин у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за вбивство (ст. 93-98), посягання на життя судді, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця (ст. 1901), умисне заподіяння тілесних ушкоджень, що спричинили розлад здоров'я (ст. 101-104, 106 частина 1894), зґвалтування (ст. 117), крадіжку (ст. 81, 861, 140, 223, 229), грабіж (ст. 82, 861, 141, 223, 2292), розбій (ст. 86, 861, 142, 223 частина 2 і 2292 частина 3), злісне або особливо злісне хуліганство (ст. 206 частина 2 і 3); пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо-, та нафтопродуктопроводів при обтяжуючих обставинах (ст. 78 частини 2 і 3); умисне знищення або пошкодження державного колективного майна чи індивідуального майна громадян, що спричинило тяжкі наслідки (ст. 89 частини 2 і 3 та 145 частина 2), а також за умисне вчинення дій, які можуть викликати аварію поїзда (ст. 78).

ВІДХИЛЕННЯ У ПОВЕДІНЦІ – отклонения в поведении – (лат. deficio – бракувати), deflexion behavior - соціологічний термін, що визначає вияв; поведінки, які не відповідають або суперечать прийнятим у суспільстві нормам, етичним еталонам і рольовим функціям. Відхилення поведінці неповнолітніх розглядаються у різних аспектах. З юридичної точки зору виділяють відхилення протиправні (образа, бійки гвалтування, вбивства), а також відхилення корисливої спрямованості; зобов'язані з прагненням до кримінального збагачення (крадіжки). До відхилення у поведінці, які не мають протиправного змісту, належать втечі дітей з дому, дитячих виховних закладів, бродяжництво, зловживання алкоголем, наркотиками; аутоагресивна поведінка (замах на власний організм аж до самогубства);

відхилення соціально-пасивного характеру (прагнення уникати активного життя, обов'язків, роботі і навчання). Вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність - особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

ВИХОВАННЯ – воспитание – (лат. educo – виховувати, вирощувати), education - процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, що зумовлюється законами суспільного розвитку. В. Сприяє соціальній адаптації за допомогою спеціально організованих впливів виховних закладів, форм і методів роботи в них.

ВИХОВНІ КОЛОНІЇ – воспитательные колонии – educational colony - навчально-виховні заклади закритого типу для неповнолітніх порушників, які досягли 11-річного віку й потребують для свого виправлення особливих умов і особливого педагогічного режиму. В. к. не слід змішувати з трудовими колоніями для неповнолітніх, які є місцем відбування покарання неповнолітніми, засудженими судами до позбавлення волі за вчинення серйозних злочинів.

ВИХОВНО-ТРУДОВА КОЛОНІЯ – воспитательно-трудова колонія – educational-work colony - установа, де відбувають покарання неповнолітні злочинці, позбавлені волі. Зміст діяльності В.т.к. – забезпечення виконання покарань, перевиховання, профтехнавчання засуджених віком від 14 до 18 років. Існують колонії окремо для юнаків та дівчат, загального та посиленого режиму.

ВИХОВУЮЧА ВЗАЄМОДІЯ – воспитывающее взаимодействие – educational co-operation - форма соціальної комунікації чи спілкування принаймні двох осіб, коли вони систематично впливають одна на одну, пристосовують дії одна до одної, досягають згоди в розумінні ситуації, змісту дій, а також певного ступеня солідарності між собою.

ВТОРИННА ПРЕВЕНЦІЯ – вторичная превенция – (лат. praeventio – попереджаю), secondary preventi - зусилля, спрямовані на людей, що знаходяться у «групі ризику» небезпечної поведінки. Полягає у своєчасному виявленні таких осіб і надання їм допомоги.

ВЧИНОК – поступок – action - специфічний вид розумово-вольової дії.
Система вчинків обумовлює направленість поведінки.

Г

ГЕНЕЗИС – генезис – (грец. genesis – походження), genesis - поняття, яке відображає момент виникнення і розвитку будь-якого явища.

ГРАНТ – грант – (англ. grant – подарунок, дар), grant – цільова, безоплатна субсидія, яка надається за підсумками конкурсу ініціативній групі для виконання певного проекту.

ГРА ДІЛОВА (ДІЛОВА ГРА) – игра деловая (деловая игра) – work play - вид інтерактивного навчання. Застосовується для вирішення проблемних ситуацій по заздалегідь розробленому ігровому сценарію.

Д

ДЕВІАНТ – девиант – (лат. deviation - відхилення<de від і via – дорога), to deviate - особа, яка не додержується існуючих у суспільстві нормі поведінки. Традиційне визначення особистості, поведінка якої відхиляється від усталених норм, соціальних або сексуальних Я стандартів.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА – девиантное поведение - лат. deviation – відхилення), to defect conduit - система вчинків, що суперечать прийнятим у суспільстві правовим чи моральним нормам.

ДЕКЛАРАЦІЯ – декларація – (лат. declaratio – прояв, вислів, заява), declaration - офіційне проголошення державою (declaration government statement), міжнародними організаціями яких-небудь принципів, а також документ, в якому вони викладені. Назва деяких документів, що містять потрібні відомості (торгова декларація, податкова декларація).

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ – декларация прав человека – declaration of right foraman - міжнародний документ, який прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р. Він ставить за мету забезпечити щасливе дитинство і користування на їх власне благо і благо суспільства правами і свободами; закликає світове товариство, державні й поза державні установи, приватні особи до того, щоб вони визнали ці права і намагалися додержуватися їх завдяки

законодавчим та іншим заходам, які поступово приймаються, відповідно до принципів, викладених у Д. п. л. Ратифікований Україною у 1991 році.

ДЕЛІКТ – делікт – (лат. *delictum* – провина, правопорушення), *guilt* - юридичний термін, що означає будь-яке правопорушення, тобто незаконна дія, проступок, злочин; у більш вузькому розумінні – цивільне правопорушення, яке не складає кримінально карної дії і передбачає лише обов'язок відшкодування нанесеного збитку.

ДЕЛІНКВЕНТ – деликвент – (лат. *delinques* – той хто вчиняє провину), *offender* - той, що учиняє проступок, з юридичної точки зору це правопорушник.

ДЕЛІНКВЕНТНІСТЬ – деликвентность – (лат. *delinquentis* – злочинність), *criminality* - сукупність протиправних вчинків чи злочинів, які не відповідають формально зафіксованим нормам. Д. – різновид девіантної поведінки, за яку несуть карну відповідальність.

ДЕПРИВАЦІЯ – депривация – (лат. *deprivation* – утрата, страчення), *to deprived* - психічний стан, викликаний примусовим позбавленням дитини важливих для неї потреб. Д. обов'язково призводить до емоційного дискомфорту і є основою нервових розладів, наркотичної залежності, асоціальних вчинків тощо.

ДЕСПОТИЗМ – деспотизм – (грец. *despotes* – повелитель, володар), *despot* - поведінка людини, яка прагне самовладності, не рахування з іншими, зневажання, пригноблення людської гідності, бажання інших, самодурство, людина, що прагне необмеженої влади.

ДЕФІНІЦІЯ – дефиниция – (лат. – *definitio* – визначення), *definition* - змістовне визначення поняття, що відображає його суттєві ознаки певного явища, предмету, наукової категорії.

ДИСФУНКЦІОНАЛЬНА СІМ'Я – дисфункциональная сім'я – (лат. *disffunctio* – поділ, визначення), *malfunction family* - сім'я, яка в силу тих чи інших причин повністю або частково втратила свої виховні можливості, внаслідок чого складаються несприятливі умови для виховання дитини.

ДИТИНА БЕЗДОМНА – ребёнок бездомный – homeless child - дитина, яка не має постійного житла, що робить неможливим ведення нею осілого способу життя і повноцінного соціального функціонування. У таке становище попадають, як правило, діти з неблагополучних сімей при наявності батьків-алкоголіків, наркоманів, душевнохворих тощо. Нерідко діти тікають з дому через жорстоке або байдуже ставлення до них у сім'ї.

ДИТЯЧА БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ – детская безнадзорность – child deprivation - послаблення чи відсутність нагляду за поведінкою, заняттями дітей з боку батьків та осіб, які їх замінюють, ігнорування батьками своїх обов'язків, недостатністю догляду за дитиною, незабезпеченням її усім необхідним для нормального розвитку у ображеної, емоційної занедбаної дитини з'являються прагнення до бродяжництва, антигромадські погляди та звички неуспішність у навчанні, недисциплінованість, злочинність. Бездоглядність виникає внаслідок патологічних сімейних стосунків жорстокості, фізичних покарань, сексуальних домагань та ін.

ДИТЯЧА БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ – детская безприютность – children's homelessness - соціальне явище, яке характеризується відсутністю у дитини сукупності сприятливих умов для фізичного, психічного, духовного, інтелектуального та соціального розвитку. Серед умов, що безпосередньо призводить до безприютності виділяють: відсутність належного виховання та нагляду, здорової моральної атмосфери, належного ставлення до дитини (дитяча бездоглядність), відсутність належних матеріальних умов життя родини.

ДИТЯЧА ЕКСПЛУАТАЦІЯ – детская эксплуатация – (франц. exspoloiation – використовувати, працювати), exploitation – жорстоке ставлення до дитини або необґрунтоване використання дітей для комерційних та промислових цілей. До Д.е. відносять: сексуальну експлуатацію дітей для особистого задоволення або отримання грошового прибутку; торгівля дітьми; робота пов'язана з принижуючим і жорстоким поводженням.

ДИТЯЧА ПОРНОГРАФІЯ – детская порнография – (грец. pornos – розпусник і grapho – пишу, зображую), pornographic – будь-яке зображення будь-

якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином, в сексуальних цілях.

Д.п. складається з візуального зображення дитини, яка втягнена в безпосередні сексуальні контакти, реальні чи змодельовані, або непристойний показ геніталій з метою надання сексуального задоволення користувачу, і включає в себе виробництво, розповсюдження чи використання таких матеріалів.

ДИТЯЧА ПРОСТИТУЦІЯ – детская проституция – (лат. prostitution – осквернення, збезчещення), prostitution – використання дитини у діяльності сексуального характеру за винагороду або будь-яку іншу форму відшкодування; втягнення чи пропонування дитині надання послуг щодо здійснення сексуальних дій за гроші чи іншого використання.

ДИТЯЧА СУБКУЛЬТУРА – детская субкультура – (лат. sub – під, cultura – обробіток, виховання, розвиток), subculture – у широкому значенні – все, що створене людським суспільством для дітей і дітьми; у вузькому – смисловий простір цінностей, установок, способів діяльності і форм спілкування, які здійснюються в дитячих співтовариствах в тій або іншій історичній соціальній ситуації розвитку. Носієм Д.с. є дитяче співтовариство, що формується через статевовікові стратифікації суспільства вже на ранніх ступенях соціогенезу і виконує найважливіші функції соціалізації дитини.

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК – детский дом – children's home – державний виховний заклад для дітей-сиріт та дітей з неповних сімей, які потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків, позбавлення батьківських прав. Діє 3 основних типи Д.б.: дошкільні – для дітей 3-7 років і шкільні – для дітей 7-18 років; змішаного типу – для дітей дошкільного та шкільного віку. Виховна робота в Д.б. побудована на загальних психолого-педагогічних принципах, але вимагає від вихователя максимальної віддачі, яка компенсує відсутність сімейних умов виховання. Діти залучаються до різних видів діяльності: пізнавальної, трудової, творчої, спортивної ігрової. У роботі з дітьми в Д.б. особливо необхідний педагогічний оптимізм, впевненість педагога в успіху

виховання будь-якої дитини. При кожному Д.б. діє опікунська рада, в яку входять представники місцевих органів, освіти, громадських організацій – шефів

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ – детский дом семейного типа – children's home family typical – child's house of domestic type – це окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, що не перебуває у шлюбі (далі – батьки-вихователі), які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей у дитячому будинку сімейного типу, враховуючи рідних та прийомних, не повинна перевищувати 10 осіб. До Д.б.с.т. переважно направляють: 1) діти раннього віку; діти відносно яких не вирішено питання їх влаштування; діти з ослабленим здоров'ям; 2) діти, які виховуються в дитячих інтернатних закладах, розташованих в місцевостях з несприятливими кліматичними та екологічними умовами; 3) діти, які перебувають між собою у родинних стосунках, за винятком випадків, коли за медичними показниками або з інших причин вони не можуть виховуватися разом. Д.б.с.т. є формою виховання та турботи про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. Метою створення Д.б.с.т. є подальше посилення державної допомоги дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків, забезпечення якнайповнішого поєднання громадських колективних і родинних форм виховання.

ДИТЯЧИЙ СЕКС-ТУРИЗМ – детский секс-туризм – children's sex-tourist – комерційна сексуальна експлуатація дітей людьми, які подорожують з одного місця в інше і там вступають в сексуальні контакти з дітьми.

ДИТЯЧА ЗЛОЧИННІСТЬ – детская преступность – children's criminality - суспільно небезпечні дії неповнолітніх відповідальність за які передбачена карним законодавством (карна відповідальність підлітків починається з 16 річного віку, за розбій та ін. тяжкі злочини - з 14 років). Головними причинами Д. з. є недоліки у функціонуванні суспільства й особливо держави, рівень матеріального і культурного забезпечення кожної сім'ї, поганий приклад дорослих особливо батьків (аморальна поведінка, пияцтво,

користолюбство несумлінне ставлення до громадського обов'язку, ненормальні стосунки між членами сім'ї тощо).

ДИТЯЧИЙ НЕГАТИВІЗМ – детский негативизм – children's negativism - безглузда протидія дитини будь-якому втручанню інших, протидія заради самої протидії.

ДІТИ – дети – young ones - за Конвенцією ООН про права дитини - особи від народження до 18 років. У суспільстві Д. захищені соціальними, юридичними і моральними нормами, проте через недостатню здатність задовольнити свої потреби і захищати інтереси вимагають соціального піклування і відповідальності родини, а також держави і суспільства в цілому.

ДІТИ БЕЗПРИТУЛЬНІ – дети безпритульные - children's homelessness - діти, які не мають постійного місця проживання в зв'язку з втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в сім'ї та діти, яких вигнали з дому батьки.

ДІТИ БЕЗДОГЛЯДНІ – дети без присмотра - child deprivation - діти, які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів); психічних розладів батьків; байдужого ставлення останніх до виховання дітей.

ДІТИ-ВТІКАЧІ ІЗ ВИХОВНИХ УСТАНОВ – дети убежавшие из воспитательных учреждений – drop-in children from educational settings - діти, що зазнали психічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках.

ДОМАГАННЯ – домогательство – (лат exagito підбурювання), exaction – дії які вміщують словесні образи або погрози; недобррозичливі зауваження; жарти та інсинуації; показ порнографічних, расистських або інших образливих чи принижуючих фотографій; грубі жарти; небажані запрошення або запитання, прямі чи непрямі; залякування; похитливі інші жести; непотрібні (нав'язливі) фізичні контакти (доторкання, похлопування, удари, щипання); вчинення фізичного нападу. Такі дії, як правило, забороняються антидискримінальним законодавством. Д. можуть бути пов'язані з будь-яким забороненим приводом

для дискримінації. Найбільш розповсюдженою формою Д. є сексуальні домагання.

ДОМІНАНТА – доминанта (лат. *dominans (dominatus)* – панівний), *to predominate* – більш менш стійке вогнище підвищеної збудливості центрів. Однією з властивостей домінанти є її інертність, що може служити джерелом нав'язливих образів, галюцинацій. Одного разу пережита домінанта при загасанні не анулюється, а лише гальмується до деякої ситуації, яка може домінанту активізувати і зумовити поведінку людини. Іншою властивістю домінанти є її здатність пригнічувати активність інших центрів і використовувати стимули, спрямовані до них, для підкріплення пануючого вогнища збудження.

ДОПОМОГА ПРЕВЕНТИВНА – *помощь превентивная – help preventive* – вид соціальної допомоги, що полягає в попередженні негативних явищ, які можуть призвести до кризової ситуації чи критичного загострення проблеми. Д.п. полягає у попередженні можливих фізичних, психологічних та інших колізій у окремих індивідів та груп; збереженні, підтримці та захисті нормального рівня життя і здоров'я людини; сприянні у досягненні поставлених цілей та розкритті внутрішніх потенціалів особистості.

ДІТИ-ВТІКАЧІ З ЗОВНІ БЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ – *дети –беженцы из внешне благополучных семей – drop-in children from good – functioning families* - діти з високим рівнем конфліктності, патохарактерологічними особливостями, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку.

ДІТИ, ЩО ЗА СВОЇМИ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ОЗНАКАМИ СХИЛЬНІ ДО ПОСТІЙНОГО ПЕРЕБУВАННЯ НА ВУЛИЦІ – *дети, которые по своим психологическим признакам склонны к постоянному пребыванию на улице – children, who are psychologaly dicted to stay on the streets* - діти, позбавлені систематичного батьківського піклування; аутсайтери шкільних колективів; діти з яскраво вираженими ознаками важковихованості, схильні до безцільного проведення часу.

ДІЯЛЬНІСТЬ – деятельность – activity - специфічний вид людської активності, спрямований на творче перетворення, вдосконалення дійсності та себе.

ДРАЙВ – драйв – (англ. drive – букв. дорога, напрям) - поняття, яке означає неусвідомлений внутрішній потяг загального характеру, породжуваний деякою органічною потребою. Використовується в психології мотивації в теорії навчання.

Е

ЕМПАТІЯ – емпатія – (гр. em – в присутності; під час; гр.. patia – страждання), empatia sympathy - морально-психологічна якість, здатність розуміти емоційний стан іншої людини, співчувати, співпереживати, приєднуватися до емоційного життя інших.

ЕМПАТІЙНА КУЛЬТУРА – емпатійная культура – sympathetic culture – сукупність знань, переконань, умінь і навичок, які характеризують здатність однієї людини підтримувати почуття іншої таким чином, щоб у процесі співпереживання дане почуття, залежно від його змісту, форми, часу, необхідності, ставало глибшим, доцільнішим або нейтралізувалося.

Ж

ЖЕРТВА – жертва – (лат. victima – жертва), victim – особа, яка зазнала фізичного або психічного насильства, жорстокого поводження в результаті дій іншої людини, стихійного лиха. Неодноразові погрози щодо безпеки і фізичної недоторканності, гідності людини викликають у людини критичну реакцію. Такий стан призводить до психотравмуючих розладів, стресів.

ЖЕРТВА НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї – жертва насилія в семье – (лат. violo victim violence family – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

ЖОРСТОКІСТЬ – жестокость – (лат. crudelitas – жорстокість), violense – 1) морально-психологічна риса, що означає відсутність співчуття, милосердя,

жалості до людей, безмежна суворість, грубість, безсердечність; 2) навмисне використання фізичної сили чи влади, яку фактично використовують для залякування тої чи іншої особи чи соціальної групи, наслідками якого є велика ймовірність нанесення травм (пошкоджень), смерть, психологічна шкода, поширення зла чи зникнення.

Дитяча Ж. відрізняється від Ж. дорослих, бо дитина діє імпульсивно, не уявляє наслідків своїх дій. Причина появи Ж. – помилки в системі сімейного виховання, фізичні покарання, надто суворе ставлення до дітей, надмірна вимогливість, бездоглядність, конфлікт між батьками, насильство у сім'ї, вседозволеність. Нестача чи відсутність у стосунках з дітьми чуйності, турботливості, душевності, доброти, любові, людяності, милосердя.

ЖОРСТОКЕ СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ – усі форми фізичного чи психічного насильства, вчинення побоїв або образ, неуважне, недбале або жорстоке ставлення, експлуатація, включаючи сексуальне посягання на дитину.

З

ЗАЗДРІСТЬ – зависть – (лат. *evellio* – виривати), *envy* – прояв мотивації досягнення, за будь-які реальні або уявні переваги у придбанні соціальних благ (матеріальних цінностей, успіху, статусу, особистісних якостей і ін.) сприймаються суб'єктом як загроза цінності «Я» і супроводжуються афективними переживаннями і діями. Психологічною основою З. є несформоване у індивіда етичне відчуття гуманності (ставлення до іншого, як до себе самого) і відсутність співрадість його успіхам. Феноменологія З. передається спектром проявів, добре відомих буденній свідомості: 1) це «біла З.» - мотивація досягнень особистості, за якої визнання чужого успіху є для неї стимулом творчої активності і прагнень до змагання; 2) «чорна З.» - негативна емоція, що спонукає суб'єкта скоювати зловмисні дії по усуненню чужого успіху, благополуччя, радощів.

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ – об'єднана декларація прав реб'єнка – *general declaration of rights for a child* - документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, за яким держави зобов'язуються співпрацювати з метою заохочення і розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови, релігії. Крім елементарних прав

особистості Д. перелічує політичні громадянські права і свободи людини, а також права в економічній, соціальній і культурній сферах.

ЗАЛЯКУВАННЯ – запугивание – (лат. *terreo* – лякати, страхати), *terrify* - погроза у письмовій або усній формі або інші дії з наміром заподіяти шкоду людині, її родичам чи друзям. Така дія є потенціальним порушенням прав людини і хоча може залишатись невиконаною, здатна порушити фізичну і психічну недоторканість людини, змушуючи її змінити свій спосіб життя у небажаний для неї бік (змінити місце свого проживання, припинити свою участь у будь-якій діяльності тощо).

ЗАХИСТ ДИТИНИ – защита ребёнка – (лат. *defendo* – захищати, обороняти), *defence of children* - комплекс державних заходів і зусиль громадських організацій щодо законодавчого закріплення прав дітей, що орієнтується на пріоритет дітей, необхідність першочергової уваги до їх фізичного і духовного розвитку, гарантування особистих прав дітей, прав сім'ї та суспільстві.

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИЙ – защита социальная – (лат. *socius* – товариш, союзник), *defence socialy* - широкому розумінні передбачає гарантію основних прав, зафіксованих у Конвенції ООН про права дитини. У вузькому розумінні означає створення умов для вільного розвитку духовних та фізичних сил дитини, пробудження її активності.

ЗАХИСТ ПРАВОВИЙ – защита правовая – (лат. *legis* – закон), *defence legal* - діяльність державних органів та громадських організацій до надання допомоги громадянам в реалізації їх прав та інтересів, які гарантовані законодавством України.

ЗНАННЯ ПРЕВЕНТИВНІ – знания превентивные – (лат. *praevenio* – попереджати, випереджати), *knowledge preventive* - систематизована і обґрунтована сукупність наукової інформації, що перевірені практикою, про закономірності запобігання негативних явищ, вчинків, дій.

I

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ – индивидуальность - (лат. *individuus* – неподільний), *individuality* - неповторна своєрідність кожної людини, сукупність тільки їй властивих особливостей психіки, свідомості і самосвідомості, що визначають її суб'єктивну позицію у власному розвитку і її місце у системі суспільних стосунків.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД – (лат. *individuus* – неподільний), *individual approach* - принцип педагогіки який здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини у навчально-виховній діяльності; узгодженням вимог, методів, форм і засобів виховання з особливостями індивіда.

K

КОМІСІЇ У СПРАВАХ НЕПОВНОЛІТНІХ – комиссии по делам несовершеннолетних – *criminal militia in mattex of minor* - постійно діючі органи місцевої влади, що їх створюють при виконкомах районних і міських Радах, місцевих держадміністраціях для об'єднання й координації зусиль по вихованню дітей і підлітків, влаштування їх, зміцненню їх здоров'я, запобіганню бездоглядності й правопорушень неповнолітніх, охорони їх прав.

КОМЕРЦІЙНА СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ – коммерческая сексуальная эксплуатация детей (КСЭД) – *commercial sexual ekspluatasya children (CSEC)* – сексуальна експлуатація дитини дорослою особою за винагороду готівкою чи натурою. Існує 3 основні форми К.с.е.д.: проституція, порнографія і торгівля дитиною з метою сексуальної експлуатації. Інші форми сексуальної експлуатації дітей включають дитячий секс-туризм, ранні і примусові шлюби.

КОНВЕНЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ – конвенция прав ребёнка – (лат. *convetio* – договір), *Convention of rights for a child* - документ, прийнятий Генеральною

асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. К. Визначена як «велика хартія вільностей для дітей, світова конституція прав дитини», розкриває положення Декларації прав дитини, покладаючи на держави, які її приймають, правову відповідальність за дії стосовно дітей; пропонує більш міцні юридичні гарантії і норми. Основні положення К. – забезпечення права дітей на виховання, розвиток, захист і активну участь у житті суспільства. Ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року.

КОНЦЕПЦІЯ – концепция – (лат. *conception* – сприйняття), *conception*:

1. Система поглядів, сукупність ідей, що визначають суть задуму.
2. Певний спосіб розуміння, трактування будь-яких явищ, основна точка зору, керівна ідея для висвітлення.
3. Передумова для створення теорії, що вимагає наукового обґрунтування і підтвердження практикою.
4. Система взаємопов'язаних поглядів на певне явище; основний замисел, основна думка психологічного супроводу педагогічної технології «рівний-рівному».

КОНЦЕПЦІЇ ОСВІТИ «РІВНИЙ-РІВНОМУ» – концепция образования «равный-равному» - (лат. *conception* – сприйняття), завдання просвітницької роботи, спрямовані на позитивні зміни, які відбуваються у знаннях, вміннях, навичках, вчинках в цілому поведінки по відношенню до здорового способу життя дітей і молоді.

КОНЦЕПЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА – концепция педагогическая – *conception pedagogic(al)* - 1) система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес; 2) тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; 3) провідна ідея педагогічної теорії, принцип організації різних видів діяльності; 4) передумова для створення теорії, що вимагає наукового обґрунтування і підтвердження практикою.

КОРЕКЦІЯ – коррекция – (лат. *correctio* – виправлення, поліпшення), *to correct* - психолого-педагогічні засоби подолання чи послаблення порушень психічного або фізичного розвитку, тієї чи іншої психічної функції.

КРИМІНАЛЬНА МІЛІЦІЯ У СПРАВАХ НЕПОВНОЛІТНІХ – криминальная милиция по делам несовершеннолетних – *criminal militia in matter of minor* - установа системи Міністерства внутрішніх справ України, створена з метою соціального захисту та профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли 18-річного віку.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДІТЕЙ — криминальная ответственность за преступление против детей – *criminal responsibility for criminal acts against children* - встановлена з метою охорони правильного виховання та нормального розвитку підростаючих поколінь від злочинних посягань.

КУЛЬТУРА ПОВЕДІНКИ – культура поведения – (лат. *cultura* – догляд, освіта, розвиток), *culture conduct* - сукупність сформованих, соціально значущих якостей особистості, щоденних вчинків людини в суспільстві, що ґрунтуються на нормах моралі, етики, естетики, культури.

Л

ЛІНОЦІ ДИТЯЧІ – ленности детские (лат. *indignus* - негідний, ганебний), *indolence conduct* - особливість поведінки дитини, що виражається у відсутності в нормальній і здорової дитини звички до фізичної чи розумової праці, тривале небажання докладати вольове зусилля для виконання якоїсь роботи.

М

МЕДИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ – медицинская реабилитация – (лат. *re i habilitas* - придатність, спроможність), *medical rehabilitation* - повне чи часткове відновлення або компенсація порушеної чи втраченої функції, можливе уповільнення захворювання, підтримка фізичних сил особистості.

МЕТОД – метод – (грец. *methodos* – спосіб пізнання), *method* - спосіб організації теоретичної і практичної діяльності, спрямований на оволодіння закономірностями процесу розвитку об'єктивної діяльності. Система прийомів для досягнення поставленої мети; М. Виховання, впливу, управління тощо.

МЕТОДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ОСВІТИ – методи превентивного образования - *method preventive education* - засоби, якими керується педагог у роботі з учнями в процесі передачі змісту превентивної освіти, які усвідомлюються і відтворюються в процесі соціалізації учня.

МЕТОДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ – методи превентивной работы - *method preventive works* - способи загального і спеціального впливу на особистість. Загальні застосовуються для розвитку моральної вихованості. Спеціальні складаються з декількох підсистем: методи інформації, методи організації практичної діяльності (ведення здорового способу життя), стимулювання позитивної та попередження негативної поведінки.

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ – механизмы реализации превентивной работы – (грец. *mechane* – знаряддя), *mechanism realization preventive works* - способи організації управління з притаманними формами, методами, засобами, що відповідає соціальному рівню організації суспільства.

Н

НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР – учебно-реабилитационный центр (лат. *re* і лат. *habilitas* – придатність, спроможність), *educational to rehabilitate centre* - заклад освіти, який забезпечує умови для відновлення здоров'я, соціальної адаптації, професійної орієнтації дітей, що мають органічні та функціональні захворювання внутрішніх органів та систем або вади психічного розвитку. У ньому здійснюється комплексна медична, психологічна та педагогічна реабілітація хворої дитини.

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї – насиліе в семье – (лат. *formido* – жах, страх), *by force family* - примусовий контроль одного члена сім'ї над іншим, реальна дія або погроза фізичної, психічної, сексуальної образи та застосування насильства.

НАСИЛЬСТВО ЕКОНОМІЧНЕ – насиліе экономическое – (лат. *formido* – пугало, страшило), *by force economic* - створення повної економічної залежності від держави, суспільства, батьків, повний контроль за витратами грошей.

НАСИЛЬСТВО СЕКСУАЛЬНЕ – насиліе сексуальное – (лат. *sexualis* – стать), *by force sex* - зґвалтування, примушення займатися сексом проти волі людини, сексуальні переслідування при відсутності ніжних почуттів.

НАСИЛЬСТВО ПСИХОЛОГІЧНЕ (ЕМОЦІЙНЕ) – насиліе психологическое – (грец. *psychikos* – душевний), *by force psychical* - завдання дитині душевних страждань, фізичного болю, її ізоляція, формування і розвиток у неї почуття страху, висловлювання погроз в її адресу, висміювання, дратування, кривдження, приниження гідності.

НАСИЛЬСТВО ФІЗИЧНЕ – насиліе физическое - (грец. *physikos* – природа), *by force physiologiccal* - завдання фізичного болю, тілесних ушкоджень чи навіть убивство, насильницьке спонукання до будь-чого, а також запровадження до дитини різних заборон, обмежень його прав та свобод.

НЕБЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА – опасное поведение – *dangerous behaviour* - цілком визначена низка вчинків, результатом яких є втрата здоров'я.

НЕГАТИВІЗМ – негативизм – (лат. *negativus* – заперечний) – симптоми психічних розладів, під час яких хворі безпідставно відновляються виконувати будь-які прохання, не дозволяють обстежити себе, не відповідають на питання (пасивної Н.) або роблять усе навпаки (активний Н.). Негативізм може розвинути у дітей унаслідок неправильного виховання.

НЕПОВНОЛІТНІ – несовершеннолетние – *minority* - особи, які не досягли 18-річного віку.

НЕПОВНОЛІТНІ ЗЛОЧИНЦІ – несовершеннолетние преступники - *minority criminal* - важковиховувані, педагогічно занедбані діти, які скоїли кримінальні злочини, порушили правові норми і направляються судом до виховно-трудоу колоній.

НЕПОВНОЛІТНЯ МАТИ – неполнолетняя мать – minority mother - мати, що народила дитину до 17 років, згідно із законодавством України, встановлено шлюбний вік (до 17 років).

НИМФОМАНІЯ – нимфомания – (грец. nymphaiā – жінка і mania – безумство), nymphomania – хворобливо підвищений статевий потяг у жінок. Н. Виникає через ендокринні, нервові та психічні розлади.

НИМФОФІЛІЯ – нимфофилия – nymphophilia – статевий потяг чоловіків до незрілих дівчат. Різновид статевого збочення.

О

ОБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ – объективные факторы – (лат. objectum – предме, factor – чинник), objective factor - причини певних дій, явищ, які залежать від зовнішніх обставин.

ОДИНОКІ БАТЬКИ – одинокие родители – single parents - голови сімей, в яких є лише один з батьків (внаслідок розлучення, смерті партнера або народження дитини поза шлюбом).

ОСОБИСТІСТЬ – индивидуальность – (франц. individual – особистий), person - поняття, що означає сукупність стійких психічних якостей людини, які складають її індивідуальність. Людський індивід як суб'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності.

ОСНОВНІ ПРАВА, СВОБОДИ І ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ – основные права, свободы и обязанности человека - це правила поведінки особи, що закріплені в Конституції держави. Наприклад, право на працю, на відпочинок, на освіту тощо.

П

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА – педагогическая диагностика – (грец. diagnostikos – здатний розпізнавати), pedagogic(al) diagnostics - сукупність прийомів контролю і оцінки, спрямованих на оптимізацію навчального процесу,

диференціації учнів, а також удосконалення навчальних програм і методів педагогічного впливу.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ – педагогическая технология (грец. *techne* - мистецтво, майстерність і *logos* – поняття, думка, розум), *pedagogic(al) technology* - науково обґрунтована система діяльностей та форм організації для ефективного проведення превентивної роботи в межах освітньо-виховного процесу, пов'язаних з охороною прав дітей, запобігання вживання і зловживання тютюну, алкоголю, наркотиків, ранньої статевої поведінки, попередження ВІЛ та ХПСШ.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА – педагогическая практика – (грец. *praktikos* – активний, діяльний), *pedagogic(al) practice* - складова частина навчального процесу, яка має за мету навчити студентів творчо застосовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання та практичні навички, отримані при вивченні педагогіки, психології, окремих методик і спеціальних дисциплін, сприяти розвитку в майбутніх педагогів інтересу до науково-педагогічної роботи в галузі педагогічних наук.

ПЕРВИННА ПРЕВЕНЦІЯ – первичная превенция – (лат. *praeventio* – попереджаю), *primary preventive-* соціальні дії спрямовані на забезпечення життєвих умов попередження, поширення негативних явищ, інформації про вади небезпечної поведінки.

ПЕРЕВИХОВАННЯ – перевоспитание – (лат. *reduco* – відтворити назад, повертати), *reeducation* - виправлення відхилень, вад, негативних наслідків, допущених у вихованні особистості.

ПОВЕДІНКА – поведение – *be haviour* - категорія для позначення сукупності дій і вчинків людини. Поведінка людини детермінується матеріальними умовами її життя, видом діяльності та істотно залежить від типу нервової системи, структури і спрямованості психіки.

ПОВЕДІНКА АДДИКТИВНА – поведение аддиктивное – (лат. *deperdo* – втрачати), *dependence behaviour* - відрізняється широким спектром патології різного спектру важкості – від поведінки, що межує з нормою, до важкої психопатології та біологічної залежності. До залежної поведінки відносять

наркоманію, алкоголізм, паління, пристрасть до азартних ігор та їжі, а також гіперсексуальність. Всі ці типи поведінки характеризуються нездоланим потягом, ненаситністю та імпульсивністю.

ПОВЕДІНКА АДЕКВАТНА – поведение адекватное – (лат. *adaequatus* прирівняний), *behaviour identical* - система вчинків, що відповідає прийнятим моделям реагування на ситуації.

ПОВЕДІНКА АГРЕСИВНА - поведение агрессивное – (лат. *aggressio* – напад), *aggressive behaviour* - одна з форм реагування на різні несприятливі у фізичному і психічному відношенні життєві ситуації, що спричиняють стрес, фрустрацію та інші стани. Супроводжується емоційними станами гніву, ненависті, ворожості. Агресивні дії можуть спрямовуватись особою проти самої себе й набувати форми аутоагресії, що виявляється в актах самоприниження, самозвинувачення аж до самогубства.

ПОВЕДІНКА АСЕРТИВНА – поведение асертивное – (англ. *assertion* – твердження, відстоювання), *conduct assertion* – «золота середина» між агресивністю та поступливістю, що характеризується впевненістю без зайвого тиску у ситуаціях, коли необхідно просити, вимагати, обстоювати свої права і проявляти наполегливість.

ПОВЕДІНКА ГЕБОЇДНА – поведение гебоидное – (грец. *hebe* юність, *eidos* – вид), *headstrong* – поведінка, яка характеризується переважною кількістю парабулій (схильність до крадіжок, сексуальних ексцесів, зловживання алкоголем і наркотичними речовинами, бродяжництво), і поєднується із соціальною дезадаптацією, вираженим емоційним огрубінням (розлади особистості в пубертатному та юнацькому віці).

ПОВЕДІНКА АСОЦІАЛЬНА – результат недоглядів у ході соціалізації.

ПОВЕДІНКА ДЕВІАНТНА – поведение девиантное – (лат. *deviatio* – відхилення), *deviation behaviour* - дії і вчинки людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним шаблонам і стандартам поведінки. Приводить порушника до ізоляції, лікування, виправлення або покарання.

ПОВЕДІНКА ДЕЛІНКВЕНТНА – поведение деликventное – (лат. *delinquens* – той, що вчиняє провину), *behaviour breach* - порушення суспільних

норм поведінки, дрібними правопорушеннями і проступками, які не досягають злочину (криміналу).

ПОВЕДІНКА ПРАВОВА – поведение правовое - behaviour legal - це сукупність соціально значущих, виражених зовні у вигляді дій або бездіяльності вчинків, що мають свідомо вольовий характер, регламентуються нормами права і обумовлюють правові наслідки. Основною ознакою є соціальна значимість, яка проявляється в соціальній корисності або в соціальній шкідливості.

ПІДЛІТКОВИЙ ВІК – подростковый возраст – (лат. juvenalis – юний). juvenile eyelid - вік, який є перехідним від дитинства до дорослості і охоплює період часу від 10-11 до 13-14 років.

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ – лишение родительских прав – (лат deprimo – пригнічувати, подавляти), deprive of parents right - застосовується, якщо батьки або один з них ухиляється від виконання своїх обов'язків по вихованню дітей, якщо батьки зловживають своїми правами, жорстоко поводяться з дітьми. П.б.п. не звільняє батьків від обов'язків щодо утримання дітей.

ПОКАРАННЯ – наказание – (лат. punio – карати), punishment - моральні, психолого-педагогічні. Юридичні засоби корекції поведінки людини, виправлення її в потрібному для оточуючих чи усього суспільства напрямі.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА – предупреждение насилия – (англ. warning – попередження), warning force family – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства сім'ї (припинення насильства в сім'ї), яке готується або вже почалося. Притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

ПОРТФОЛІО – портфолио – (італ. porto – нести, відносити і лат. in folio – в аркуші) – це зафіксовані спостереження дитини за процесом особистісного розвитку і зростання: робоча файлова папка, яка містить інформацію про набутий досвід та досягнення учня у різних видах діяльності – навчальній, творчій, соціальній, дозвіллєвій, суспільно корисній, комунікативній та ін.

ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ – превентивное воспитание – (лат. *praeventio* - попередження, допомога, захист), *preventive upbringing* - це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист.

ПРЕВЕНТИВНА ІНФОРМАЦІЯ – превентивная информация – (франц. *information* – створюю уявлення про щось), *preventive information* - інформація, що містить у собі знання про причини, процеси, наслідки негативної поведінки, явища та засоби їх запобігання.

ПРЕВЕНТИВНИЙ – превентивный – (лат. *praeventio* - попереджувальний, запобіжний, охоронний, захисний), *preventive* - профілактичний.

ПРЕВЕНТИВНІСТЬ – превентивность – *prevenance* - спрямованість на запобігання негативних явищ.

ПРЕВЕНЦІЯ – превенция – *prevenance* – процес попередження негативних явищ і станів особистості.

ПРЕВЕНТОР – превентор – *preventeur* – спеціаліст по запобіганню нещасних випадків.

ПРЕВЕНТИВНІСТЬ – превентивность – *prevention* – перебування під слідством, під судом; профілактика; техніка безпеки.

ПРЕВЕНТОЛОГІЯ – превентология – *preventologie* – наука попередження захворювань, нещасних випадків.

ПРЕВЕНТОРІУМ – превенториум – *preventorium* – профілакторій (туберкульозний).

ПРЕВЕНЦІЯ ВТОРИННА – превенция вторичная – (лат. *secundus* – другий, успішний), *preventive secondary* - зусилля, спрямовані на людей, що знаходяться у «групі ризику» небезпечної поведінки. Полягає у своєчасному виявленні таких осіб і надання їм допомоги.

ПРИНЦИПИ – принципы – (лат. *principium* – основа, начало), *principle* - основне, вихідне положення будь-якої теорії, концепції, вчення; провідна ідея,

основне правило діяльності. Внутрішнє переконання, усвідомлений погляд на явище, дії, що визначають правила діяльності.

ПРИНЦИПИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ – принципы превентивного воспитания – (лат. *princĭpĭum* – основа, начало), *principle preventive upbringing* - основні вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики та організації (комплексності, системності, науковості, інтегрованості, мобільності, наступності, конкретності, реалістичності, технологічності, толерантності, етичності).

ПРОЦЕС ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ – процесс превентивного воспитания – (лат. *processus* – рух уперед), *process preventive training* - цілісний процес, у якому органічно поєднуються змістовна і процесуальна сторона.

ПРОЦЕС ЗАСВОЄННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗНАТЬ – процесс усвоения превентивных знаний – *process learning preventive knowledge* - включає сприймання змісту, його осмислення, закріплення та застосування у реальному житті.

ПРОФІЛАКТИКА ПЕДАГОГІЧНА – профилактика педагогическая – (грец. *prophylaktikos* – запобіжний), *prophylaxis-pedagogical* - це формування конкретного морального почуття відповідальності. Це комплекс цілеспрямованих колективних і індивідуальних впливів на свідомість, почуття і волю учнів з метою вироблення імунітету до негативних впливів оточуючого середовища, попередження асоціальної спрямованості поведінки неповнолітніх, їхньої антигромадської поведінки і перебудови ставлення учнів до оточуючої дійсності в процесі перевиховання. Сутність профілактики полягає в розвитку почуття відповідальності підлітків за свою поведінку, яка сприяє глибокому усвідомленню не лише своїх прав, а й обов'язків.

ПРОФІЛАКТИКА ПЕРВИННА – профилактика первичная – (грец. *prophylaktikos* – запобіжний), *prophylaxis smth new (original)* - соціально-педагогічна профілактика. Вона спрямована на боротьбу зі шкідливими факторами в соціальному та природному середовищі.

ПРОФІЛАКТИКА ВТОРИННА – профилактика вторичная - (грец. prophylaktikos – запобіжний), prophylaxiss secondary - превентивна допомога та корекція. П.в. передбачає виявлення груп ризику, застосування до цих груп комплексу лікувальних та виховних заходів.

ПРОФІЛАКТИКА ТРЕТИННА – профилактика третья - (грец. prophylaktikos – запобіжний), prophylaxiss a third - адаптація, реабілітація і ресоціалізація. Сутність її в розробці заходів, які спрямовані на одужання хворого, попередження загострення хвороби. Ядром цієї профілактики є терапевтичні заходи і соціальна реабілітація.

Р

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ – ресоциализация – (лат. re, що означає зворотну або повторну дію і socialization), resocialisation - 1) відновлення в особистості якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві; 2) засвоєння нових цінностей, ролей, навичок замість попередніх, які недостатньо засвоєні або застаріли; 3) стосовно осіб девіантної поведінки – комплекс заходів, спрямований на відновлення соціального статусу особистості, втрачених чи несформованих соціальних навичок, переорієнтацію соціальних та референтних орієнтації девіантів за рахунок включення їх у нові, позитивно орієнтовані відносини та види діяльності.

РОЗВИТОК – развитие – development - процес формування особистості на основі природних фізіологічних даних при керівній ролі мотивів і потреб.

РОЛЬОВА ГРА – ролевая игра - play role - (один з елементів псих одрами), виконання учасниками різних ролей, значимих для них у реальному житті.

С

СИРОТИ (ДІТИ-СИРОТИ) – сироты (дети-сироты) – orphan (children-orphan - це діти, що тимчасово чи постійно перебувають поза сімейним оточенням внаслідок втрати батьків, а також діти, які не можуть з певних причин

чи власних інтересів залишатися в сімейному оточенні і потребують захисту та допомоги з боку держави.

СИРОТСТВО СОЦІАЛЬНЕ – сиротство социальное – orphanhood social - соціальне явище, обумовлене наявністю в суспільстві дітей, батьки яких не померли, а також дітей, які залишились без піклування батьків внаслідок позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку непрацездатними чи відсутніми з невідомих причин. Сюди належать також діти, батьки яких не позбавлені батьківських прав, але вони не здійснюють турботу про власних дітей.

СИСТЕМА ВИХОВАННЯ – система воспитания - system education - сукупність різноманітних педагогічних впливів, сукупність освітніх і виховних умов що призводять до якісних змін у особистому розвитку особистості.

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ – система ценностей - system value - сукупність, пов'язаних або внутрішньо залежних цінностей, що особистість сприймає як значимі, важливі, необхідні в її житті.

СІМ'Я – семья - family - мала соціальна група, що складається з поєднаних шлюбом чоловіка та жінки, їх дітей (власних або усиновлених), інших осіб пов'язаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів. Сім'я сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою.

СІМ'Я АСОЦІАЛЬНА – семья асоциальная - family asocial - сім'я, члени якої вступають у конфлікт з морально-правовими нормами суспільства, припускаються різних правопорушень.

СІМ'Я БАГАТОДІТНА – семья многодетная - family having many children - сім'я, в якій виховується троє і більше дітей.

СІМ'Я БЛАГОПОЛУЧНА – семья благополучная - family successful - сім'я з високим рівнем внутрісімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами розв'язання усіх сімейних проблем.

СІМ'Я КОНФЛІКТНА – семья конфликтная (лат. conflictus – зіткнення), family conflict - сім'я, у якій постійно відбуваються конфлікти між подружжям, батьками та дітьми. Конфлікти мають прояв у постійних сварках, суперечках,

взаємних образах, грубошах, навіть бійках. Конфліктні ситуації позначаються на всіх членах сім'ї, їх трудовій діяльності, сприяють появі нервово-психічних захворювань.

СІМ'Я НЕБЛАГОПОЛУЧНА – семья неблагополучная - family bad - сім'я, яка в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дитини. До неблагополучних належать сім'ї, де батьки алкоголіки, наркомани, ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт з морально-правовими нормами суспільства; сім'ї зі стійкими конфліктами між батьками, батьками і дітьми; неповні сім'ї; зовні благополучні сім'ї, які систематично припускаються серйозних помилок, прорахунків у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де взаємостосунки з дітьми носять формальний характер, де відсутня єдність вимог до дитини, має місце бездоглядність, надмірна батьківська любов, надмірна суворість у вихованні, застосування фізичних покарань, сім'ї «нових українців» та ін.)

СІМ'Я НЕПОВНА – семья неполная - family incomplete - сім'я, у якій дитина виховується одним з батьків, переважно матір'ю. Причини неповноти сім'ї: смерть або загибель одного з батьків, розлучення, позбавлення батьківських прав або перебування у місцях позбавлення волі, позашлюбна дитина.

СІМ'Я СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ – семья социального риска - family social risk - соціально незахищена сім'я, яка потребує соціальної допомоги і підтримки. Така сім'я не може повноцінно виконувати свої функції внаслідок складних соціальних умов. Як правило, це сім'ї малозабезпечені, багатодітні, з дітьми-інвалідами, неповні сім'ї.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ – социализация - socialization - процес залучення індивіда до системи соціальних стосунків його соціального досвіду.

СОЦІАЛЬНА ДЕПРИВАЦІЯ – социальная депривация – (лат. deprivation – утрата), social deprivation - відсутність недостатня наявність економічних та психологічних умов розвитку людини. Вони включають забезпеченість житлом, грошима, а також турботу близьких людей чи адекватну їх заміну. Турбота, кров,

забезпеченість – сутність потреб людини. Їх наявність призводить до більш повного життєвого досвіду та створює умови до більш повного розвитку потенціалу особистості.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА – социальная помощь - social help - комплекс дій державних, громадських організацій, спрямованих на підтримку осіб та соціальних груп, що знаходяться в кризовій ситуації. Розрізняють наступні види такої допомоги: матеріальна, соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА – социальная педагогика - social pedagogics - розділ педагогіки, що вивчає особливості організацій соціального виховання, виховні можливості соціального середовища та оптимальні умови соціалізації особистості.

СОЦІАЛЬНА ПРЕВЕНЦІЯ – социальная превенция - social preventive - система соціальних заходів, спрямованих на створення умов попередження негативних явищ.

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА – социальная профилактика - social prophytaxis - вид соціальної роботи, яка спрямована на здійснення системи економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі.

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ – социальная реабилитация - social rehabilitate - система заходів, спрямованих на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність до загально визнаних суспільних правил і норм.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА – социальная работа - social work - цілеспрямована діяльність у суспільстві через уповноважені органи, спрямована на забезпечення соціального, культурного та матеріального рівня життя всіх членів суспільства та спрямована на надання допомоги різним категоріям людей.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ШКОЛІ – социальная работа в школе - social work school - діяльність, спрямована на залучення учнів у шкільне життя, на

координування зусиль школи, сім'ї та громади для досягнення цієї мети. Функції С.р. в ш.- допомога у розв'язанні таких проблем як прогули, соціальна ізольованість, надагресивна поведінка, недисциплінованість, специфічні фізичні, емоційні та економічні проблеми.

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ – социальная роль - social part - сукупність функцій, які повинна виконувати людина певним соціальним статусом.

СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – социальная среда - social environment - сукупність умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інституції, соціальні групи), що впливають на її свідомість і поведінку. Виділяють мікро та макрорівень такого середовища. До макрорівня належить матеріальне, культурне, політичне середовище. Мікрорівень – це умови безпосереднього оточення людини (сім'я, сусідство, вулиця, навчальний та трудовий колектив, громадські організації, формальні та неформальні об'єднання тощо).

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО – социальное сиротство - social orphanhood - пов'язане з поняттям «безпритульність», «діти вулиці». З'явилися вперше в роки громадянської війни і стосувалися дітей, батьки, яких загинули. Вулиця була їх середовищем виховання, оскільки ні сім'ї, ні домівки вони не мали. У нинішніх умовах 90% безпритульних дітей мають батьків, причому більша половина – обох. Отже, по-перше, це вимушене сирітство, коли школа чи/і сім'я виштовхують дітей на вулицю.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ – социальная защита - social defence - система заходів, здійснюваних державою та іншими інституціями суспільства по забезпеченню гарантованих мінімально достатніх умов життя, підтриманню життєзабезпечення і діяльного існування людини, сім'ї тощо.

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ – социальный педагог - social teacher tutor - спеціаліст відповідної кваліфікації, об'єктом діяльності якого є діти та молодь, що потребують допомоги в процесі їх соціалізації. Він вивчає психолого-медико-педагогічні особливості дітей та молоді, умови їх мікросоціуму та життя, виявляє інтереси, потреби, труднощі, проблеми, надає своєчасну допомогу та підтримку, виступає посередником між організацією, сім'єю, спеціалістами різних

соціальних служб, відомств та адміністративних органів; допомагає здійснювати реабілітацію дітей-інвалідів та соціальний супровід дітей-сиріт; організовує роботу з підлітками та молоддю за місцем проживання.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАТРОНАЖ – социально-педагогический патронаж – (лат. patronus – захисник), social-pedagogical defender - передбачений законом України «Про освіту» /стаття 22/. Він має сприяти взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечувати консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ – социально-правовая защита - social remedial - це система організаційно-правових, фінансово-економічних, соціально-культурних, інформаційно-просвітницьких заходів державних і громадських організацій, спрямованих на зменшення впливу на дитину негативних факторів соціального ризику, забезпечення для неї гарантованих, мінімально достатніх умов життєдіяльності.

СТРЕС – стресс – (англ. stress – напруга), емоційний - стан напруги, що настає в результаті впливів зовнішніх чинників.

СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ – субъективные факторы – subject factor - причини якихось дій, явищ, які залежать від самої людини.

СУГЕСТИВНІСТЬ – суггестивность – (лат. suggestion – вплив, навіювання), influence - піддатливість психіки до зовнішнього впливу.

СУГЕСТІЯ – суггесия – (лат. suggestio – навіюю), impact - навіювання.

СУЇЦИД – суицид – (лат. suus –свій вільний і caedo – убиваю), suicide - самогубство. Його причини пов'язані з особистісними деформаціями людини, психотравмуючими обставинами, з соціально-економічною та моральною суспільства.

Т

ТАКТ – такт – (лат. tactus – відчуття, почуття), почуття міри, уміння дотримуватися правил пристойності.

ТАКТОВИЙ – тактичний – (лат. *tactus* – той, що стосується такту), той, що вміє поводитися, дотримуючись відповідних норм, наприклад, тактовний вихователь, учень.

ТАКСОНОМІЯ – таксономія – (грец. *Taxis* – порядок, розміщення і *nomos* – закон) – теорія класифікації та систематизації складно організованих сфер дійсності, що, як правило, мають ієрархічну будову.

ТЕЗАУРУС – тезаурус – (грец. *thesaurus* – скарб), тип словника, що подає лексичний склад мови в максимальному повному обсязі.

ТЕЗА – тезис – (грец. *thesis* – положення, твердження), коротко сформульовані основні положення доповіді лекції, повідомлення тощо і положення, істинність якого треба довести.

ТЕМА – тема – (грец. *thema* – основа, положення) – предмет судження, зображення, дослідження, обговорення, наприклад, тема лекції, уроку, виховного засобу.

ТЕЛЕФОН ДОВІРИ – телефон доверія - соціальна служба невідкладної психологічної допомоги, що надається по телефону. Телефони довіри надають дітям, молоді та різним категоріям сімей різноманітну безкоштовну інформацію та консультативну допомогу. Забезпечується повна анонімність особи, яка телефонує, абсолютна конфіденційність розмови, відсутність будь-якого релігійного, політичного тиску на людину (клієнта).

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНІ – технологии интерактивные – (грец. *technē* – мистецтво, майстерність; і *logos* – поняття; від англ. *interaction* – взаємодія, вплив один на одного), *technology interaction* - це взаємодія партнерів, у спілкуванні яких інтерпретується ситуація і конструюються особистісні дії. При цьому розвиток особистості відбувається в процесі активної взаємодії з іншими людьми в системі безпосередніх комунікацій і забезпечується контроль над особистістю у відповідності із соціальними нормами, ролями і соціальними установками партнерів по взаємодії. Особливість інтерактивних технологій, зокрема з профілактики наркоманії, ВІЛ/СНІДу полягає в тому, що в їх основу покладені між предметні зв'язки з педагогіки, психології, соціології, медицини,

права. Вони здебільшого використовується при застосуванні активних форм і методів роботи: тренінгів,

рольових ігор, мозкових штурмів, диспутів, різноманітних вправ, аналізу ситуації тощо.

ТЕХНОЛОГІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ – технологии превентивной работы – technology preventive work - сукупність прийомів, методів та впливів, що застосовуються педагогами, психологами, соціальними, медичними працівниками, правоохоронними органами з метою досягнення успіху превентивного виховання.

ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНА – технология педагогическая - technology pedagogical - комплексний, інтегрований процес, який включає людей, ідеї, засоби і методи організації діяльності для реалізації проблем, що охоплюють основні аспекти навчання і виховання.

ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНА – технология социальная - technology social - упорядкована система процедур та операцій, за допомогою яких реалізується певний соціальний проект або конкретна цілеспрямована ідея перетворення (реорганізації, модернізації або вдосконалення) соціальної роботи.

ТИСК – давление - pressure - фізичне або моральне примушування до певних дій.

ТОЛЕРАНТНА ОСОБИСТІТЬ – толерантная личность – (лат. tollerantis – терплячий), tolerant personality - людина, яка добре знає себе і визначає особистісну цінність інших.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – толерантность – (лат. tollerantis – терплячий), tolerance - здатність людини усвідомлювати, розуміти і керувати своїми емоціями при незгоді з способом життя іншої людини. Суттєвий принцип роботи з групами ризику.

ТРИВОЖНІСТЬ – тревожность – anxiety - властивість людини приходити в стан підвищеного занепокоєння, відчувати страх і тривогу в специфічних соціальних ситуаціях.

У

УМІННЯ – умение – ability - засвоєний людиною спосіб виконання діяльності, що забезпечується сукупністю набутих знань і навичок.

УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ) – усыновление (удочерение) - adoption (to adopt) - прийняття на виховання дітей, які втратили опіку батьків. У. – юридичний акт визначення між усиновителем і усиновлюваним прав та обов'язків, що існують між батьками й дітьми в сім'ї. Усиновити можна тільки неповнолітнього.

УСТАНОВКА – установка – (лат. tetendi – направляти), tendency - стійка внутрішня спрямованість або схильність людини до визначеного типу реагування.

Ф

ФАКТОР – фактор – (лат. factor – той, що робить), factor - причина якогось явища.

ФАКТОР РИЗИКУ – фактор ризика - factor risk - один з факторів, що сприяють захворювання/наприклад, паління – Ф.р. щодо інфаркту міокарда чи раку.

ФЕНОМЕН – феномен – (лат. phaenomenon – те, що з'являється), phaenomenon - рідкісне, незвичайне явище або виняткова, надзвичайна подія, явище.

ФУНКЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ – функции превентивного воспитания – (лат. functio – виконання, звершення), function preventive training - діагностично-прогностична, корекційно-реабілітаційна, освітньо-консультативна, організаційно методична, інтегративно-просвітницька.

Х

ХУЛІГАНСТВО – хулиганство – (англ. hooligan < Houlihan – прізвище родини злочинців, які жили в Лондоні у XVIII ст.), hooliganism - умисні дії, що

грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства. Хуліганство може проявлятися у різних проступках: безпричинному приставанні і образливому ставленні до громадян, умисному знищенні або пошкодженні майна, нанесенні тілесних ушкоджень. Розрізняють дрібне, злісне, особливо злісне хуліганство. За вчинення хуліганських дій передбачено кримінальну і адміністративну відповідальність.

Ц

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ – ценностные ориентации – (франц. orientation <лат. oriens – схід), value orientation - особливий компонент духовного світу людини, що є наслідком обрання певних життєвих принципів. Ставлення людини, до навколишнього матеріального і духовного світу.

ЦІННІСТЬ – ценность – values - категорія духовного життя людини; вірування, дії, що індивід сприймає як важливі і значимі. Висока і глибока ступінь емоційного сприйняття і передача ідей або доктрин; віра; потенційна мета; цінності показують як людина вирішує жити; спрямовують життя і мотивують поведінку.

ЦІННІСНА ОРІЄНТАЦІЯ – ценностная ориентация - values orientation - вибіркоче ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система її установок, переконань, переваг, що виражається в поведінці.

ЦІННОСТІ ЖИТТЄВІ – ценности жизненные – values vital - цінності життя і основні засоби їх досягнення. Є цінності матеріальні (прагнення до матеріального достатку, накопичення грошей, речей тощо) і цінності морально-духовні (прагнення робити добро, проявляти турботу, співчувати, творити красу і ін.)

Ч

ЧИННИКИ РИЗИКУ – факторы риска - factor risk - чинники, вплив яких пов'язано з можливістю наростання несприятливих наслідків від ризикової поведінки.

Ш

ШКІДЛИВІ ЗВИЧКИ – вредные привычки – bad habit - небажанні форми поведінки, що виникають внаслідок закріплення психофізіологічних механізмів – динамічних стереотипів; розрізняються за ступенем негативного впливу на загальний розвиток особистості, на її здоров'я.

Я

Я-КОНЦЕПЦІЯ – Я-концепция - Ego conception - система уявлень людини про себе. Містить у собі три структурних елементи: когнітивний (Я-образ), афективний (самооцінка), поведінковий (прояв двох перших у поведінці).

«Я» ОСОБИСТІТЬ – «Я» личность - «Ego» person - уявлення індивіда про себе.

ЯКІСТЬ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗНАНЬ – качество превентивных знаний – qualitative preventis - ефективність реалізації знань в життєвих ситуаціях. Включає в себе такі характеристики: доступність знань – здатність бути сприйнятими учнями; рівень засвоєння, повноту – обсяг знань про негативні явища і засоби їх попередження тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Большой толковый социологический словарь. Пер. с англ. В 2-х т. – М.: Вече, 1999.
2. Гаврилишин Я., Каркоц О. Англо-український, українсько-англійський словник ділових термінів. – К.: Смолоскип, 1993.
3. Гак В.Г., Ганшина К.А. Новый французско-русский словарь. 70000 слов, 200000 единиц перевода. 6-е изд., стереотип. – М.: Изд – во «Русский язык», 2001. – 1195 г.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Гринчишин Д.Г. Сербенська О.А. Словник паронімів української мови / Д.Г. Гринчишин, О.А. Сербенська. – К.: Освіта, 2008. – 320 с.
6. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь: ок. 50000 слов. – Изд. 3-е, исправленное. – М.: «Русский язык», 1986. – 840 с.
7. Єрмоленко С.Я., Єрмоленко В.І., Ленець К.В., Пустовіт Л.О. Новий російсько-український словник-довідник. – К.: «Довіра», 1996.
8. Клименко Н.Ф., Пономарів О.Д., Савченко А.О. Українсько-новогрецький словник: 40000 слів / Н.Ф. Клименко, О.Д. Пономарів, А.О. Савченко. – К.: «Укр. енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2008. – 536 с.
9. Короткий енциклопедичний словник зарубіжних педагогічних термінів / За ред.. І.Г. Тараненко, В.Ф. Мельниченко. – К.: ІСДО, 1995.
10. Малиновський В.Я., Державне управління: Навчальний посібник. – Луцьк, Ред.. вид. «Вежа» Вол.держ. ун-ту ім.. Лесі Українки, 2000. – 558 с.
11. Новий англо-український та українсько-англійський словник / Уклад. В.Ф. Малишев, О.Ю. Петраковський. – Х.: Друкарський центр «Єдинорог», 2000. – 576 с.
12. Новий тлумачний український словник трьох томах. Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К.: «АКОНІТ», 2005.

13. Оржеховська В.М., Пилипенко О.І. Превентивна педагогіка: Навчально-метод. Посібник / АПНУ. Ін-т проблем виховання. – Ізмаїл: СМІЛ, 2006.

14. Приходько В.М. Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей: Науково-методичний посібник / Приходько В.М. – Запоріжжя: Прем'єр, 2006. – 288 с.

15. Приходько В.М. Моніторинг якості освіти і виховної діяльності навчального закладу: Навчально-методичний посібник для вчителя. – Х.: «Основа», «Тріада», 2007. – 144 с. (Серія «Адміністратору школи»).

16. Приходько М.І., Приходько О.М., Селіверстова Н.І., Турська О.В., Словник-довідник менеджерів освіти, соціальних педагогів та працівників соціально-консультативних служб, консультацій. – Запоріжжя: «Поліграф», 1999. – 132 с.

17. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / Під заг. ред. доктора пед.наук, професора Оржеховської В.М. / ТОВ «Терно-граф», Тернопіль, 2007. – 200 с.

18. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг.ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. – К., 2000. – 260 с.

19. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Укладачі: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).

20. Управління сучасним навчальним закладом: словник-довідник / Упор. М.В. Елькін, В. Приходько, М.І. Приходько, Н.І. Селіверстова, О.В. Пономаренко. За ред. М.І. Приходько. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. – 160 с.